

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta filozofická

Katedra historie

Magisterská diplomová práce

**SVATONEPOMUCENSKÁ KÁZÁNÍ PRONESENÁ V POUTNÍM
KOSTELE SV. JANA NEPOMUCKÉHO NA ZELENÉ HOŘE**

Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací opata Václava Vejmluvy

Bc. Markéta Špačková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2014

Děkuji doc. Radmile Pavlíčkové za vedení mé magisterské diplomové práce, inspiraci a podnětné rady, které mi byly velmi nápomocny při jejím zpracování.

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně na základě citovaných pramenů a literatury.

V Hamrech nad Sázavou, 6. května 2014

Obsah

Úvod	5
1. Jazykově česká svatonepomucenská kázání vzniklá pod patronací opata Vejmluvy	11
2. Mecenáš Václav Vejmluva.....	19
2.1 Dedikace v kázáních	22
3. Reflexe osobnosti opata Vejmluvy a historie žďárského kláštera v kázáních	37
3.1 Reflexe osobnosti a činnosti opata Vejmluvy v kázáních	37
3.2 Reflexe historie žďárského kláštera v kázáních	50
4. Motivy a symboly v kázáních	58
4.1 Antické motivy v kázáních	60
4.2 Biblické motivy v kázáních	70
4.2.1 Podobenství spjatá se sv. Janem Nepomuckým.....	70
4.2.2 Podobenství spojená s králem Václavem IV.	83
4.2.3 Podobenství vztahující se k Václavu Vejmluvovi	84
Závěr.....	87
Seznam pramenů a literatury	89
Anotace.....	95
Přílohy	96

Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl přispět k poznání svatonepomucenské úcty ve žďárském cisterciáckém klášteře v době, kdy v jeho čele stál opat Václav Vejmluva, nesmírně schopný a vzdělaný prelát, za něhož došlo k největšímu rozkvětu kláštera v oblasti hospodářské, stavební, umělecké a kulturní. Na barokní přestavbě kláštera spolupracoval Vejmluva s významnými umělci, z nichž nejznámější je spolupráce s architektem Janem Blažejem Santini-Aichlem, autorem poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, který je skvostem barokní gotiky. Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře se stal proslulým poutním centrem a místem svatonepomucenské úcty. Opat Vejmluva byl velkým ctitelem sv. Jana Nepomuckého již před jeho kanonizací i beatifikací, ale právě v nově vystavěném zelenohorském chrámu dosáhla Vejmluvova svatonepomucenská úcta vrcholu. Sem zval Vejmluva nejlepší kazatele své doby, kteří mu byli doporučeni představiteli vybraných klášterů. Jazyk, ve kterém byla kázání proslovena a následně i vytištěna, byl český, nejen z toho důvodu, že kázání byla určena především pro široké lidové vrstvy, jimž byla čeština dobře srozumitelná, ale také proto, že Vejmluva byl v duchu dané doby nositelem „národní“ tendence, které bylo v českých zemích příznivě nakloněno především kněžstvo a následně ji přejímala i duchovní a světská aristokracie. Opat Vejmluva se stal patronem pozvaných kazatelů, kteří mu ve vzletných dedikacích projevovali svoji úctu a oddanost. Proslovená kázání nechával následně Vejmluva na náklady kláštera vydávat tiskem. Pro jejich četnost, v tištěné podobě se dochovalo devatenáct kázání, je považován za jednoho z nejvýznamnějších mecenášů svatonepomucenské homiletiky.

Tato práce tedy vychází především z dochovaných tištěných kázání proslovených pod patronací opata Vejmluvy. Většina byla proslovena při každoročních svatojánských slavnostech v poutním kostele na Zelené hoře či přímo při příležitosti oslav kanonizace sv. Jana Nepomuckého, které se ve žďárském klášteře odehrály v roce 1730. Zbývající čtyři dochovaná kázání se pak vztahují k oslavám pětistého výročí od založení kláštera a vyzdvihují především starožitnost žďárského kláštera a jeho vztah k Nepomuku, coby mateřinci kláštera, ale postava sv. Jana Nepomuckého je v nich také zakomponována právě prostřednictvím Nepomuku, což bylo rodiště Jana Nepomuckého. Práce s dochovanými kázáními, jejichž vznik zaštitil opat Vejmluva, přináší jistá úskalí. Především je to naprosto nekritický obdiv ke svému mecenáši, opatu Vejmluvovi, ze strany kazatelů, díky kterému se ovšem dozvídáme více informací o Vejmluvově životě a také jeho činnosti. Z tohoto hlediska

je nutné zacházet s dochovanými kázáními s jako do určité míry hodnověrným pramenem, jehož hlavní hodnota tkví spíše v tom, že je zároveň dokladem o tom, jaký obraz se o opatu a klášteřu vytvářel navenek. Klášter byl sice do jisté míry uzavřeným společenstvím, ovšem jeho veřejný a mediální obraz byl pro něj velmi důležitý a na něm se podílela i vydaná kázání. Kromě reflexe osobnosti opata Vejmluvy se kazatelé věnují i historii žďárského kláštera. Především ale soustředí svoji pozornost na zachycení nepomucenské legendy, a to poměrně originálními způsoby.

Cílem této práce je přispět na základě historicko-kulturního a do jisté míry také literárního pohledu k poznání svatonepomucenských kázání proslovených pod patronací opata Václava Vejmluvy, která tvoří významný okruh barokní homiletiky. Přestože by se mohlo zdát, že výzkumu svatonepomucenských kázání tzv. žďárského cyklu již byla věnována pozornost ve vydaných edicích¹, dochovaná kázání stále nabízejí dostatek prostoru a možností k novému uchopení již známých motivů a využití těch námětů, které byly v kázáních dosud opomíjeny. Vydané edice „žďárských“ kázání zpřístupnily dochované tisky a poskytly čtenářům základní informace o některých motivech a symbolech, které se v nich objevují. Ale dosud byla opomíjena tematická analýza, která by pojednala o shodných či podobných tématech v dochovaných kázáních. Zároveň nebyla doposud věnována pozornost vztahům mecenáše, opata Vejmluvy a „jeho kazatelů“. Myslím, že se v případě svatonepomucenské homiletiky tzv. žďárského cyklu jedná o nosné téma, zejména pro zatím nevyužité interpretační možnosti mnohovrstevnaté symboliky a motivů, které se v kázáních nacházejí, a pro nedostatečně zmapovaný okruh žďárské homiletiky v kontextu barokního písemnictví.

Barokní literatura, zejména pak barokní homiletika, patří mezi nejméně známé a nejméně prozkoumané odvětví české kultury, přestože se v případě homiletiky jedná o nejrozšířenější žánr české barokní prózy.² Pozornost barokní literatuře byla věnována ve 30. letech 20. století - zejména v tvorbě Hynka Hrubého a Josefa Vašici. Hynek Hrubý se kazatelským souborům věnoval už v období na počátku 20. století v díle *České postily*.³ Josef

---

¹ LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medtehoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995; KOPECKÝ, Milan a kol.: *Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 1998; HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000.

² SLÁDEK, Miloš: *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha, H&H 2000, s. 11.

³ HRUBÝ, Hynek.: *České postily*. Praha 1901.

Vašica v roce 1938 vydal knihu *České literární baroko*,⁴ v níž věnoval barokní homiletice některé studie. Ve 30. letech se barokní literární tvorbě věnoval také Václav Černý - roku 1937 vydal *Esej o básnickém baroku*.⁵ Ve 40. letech se literatuře baroka věnoval Zdeněk Kalista, když roku 1941 vyšla jeho kniha *České baroko*,⁶ a také Vilém Bitnar, který vydal svůj příspěvek: *O podstatě českého literárního baroku*.⁷ V roce 1948 došlo k přerušení započatého výzkumu kvůli nepříznivé politické a ideologické situaci. V období „uvolnění“ politického režimu na přelomu 60. a 70. let bylo publikováno pouze několik studií a edic. Mezi ně patří například *Staří slezští kazatelé* Milana Kopeckého⁸, výbor z poezie evropského baroka: *Kéž hoří popel můj* Václava Černého.⁹ V roce 1968 byl také vydán sborník příspěvků *O barokní kultuře*, do kterého přispěl Milan Kopecký statí *K české barokní homiletice*.¹⁰ K soustavnějšímu a ucelenějšímu výzkumu českých literárních památek došlo až po roce 1989. V započaté literární tvorbě tak pokračoval Milan Kopecký, který vydal soubor několika statí zabývajících se barokní literaturou: *Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku*.¹¹ Až v roce 1996 vyšly pod titulem *Až do předsíně nebes* studie o baroku Václava Černého, tedy po téměř čtvrt století od doby svého vzniku roku 1972.¹² V současné době se barokní literatuře, zejména homiletice, věnuje Miloš Sládek a Michaela Horáková-Hashemi. Miloš Sládek se věnoval některým českým barokním tiskům a rukopisům v dílech: *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze* a *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*.¹³ Michaela Horáková-Hashemi se zajímá převážně o svatonepomucenskou homiletiku. Své starší studie vydala v publikaci *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*.¹⁴

---

⁴ VAŠICA, Josef: *České literární baroko*. Praha 1938.

⁵ ČERNÝ, Václav: *Esej o básnickém baroku*. Praha, Orbis 1937.

⁶ KALISTA, Zdeněk.: *České baroko*. Praha, Evropský literární klub 1941.

⁷ BITNAR, Vilém: *O podstatě českého literárního baroku*. Praha, Vyšehrad 1940.

⁸ KOPECKÝ, Milan.: *Staří slezští kazatelé*. Ostrava, Profil 1970.

⁹ ČERNÝ, Václav: *Kéž hoří popel můj. Z poezie evropského baroka*. Praha, Mladá fronta 1967.

¹⁰ KOPECKÝ, Milan: *K české barokní homiletice*. In: Kopecký, M. a kol.: *O barokní kultuře*. Brno 1968.

¹¹ KOPECKÝ, Milan: *Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku*. Brno, Masarykova univerzita 1999.

¹² ČERNÝ, Václav.: *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*. Praha, Mladá fronta 1996.

¹³ SLÁDEK, Miloš.: *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha, H&H 2000. Tentýž: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha, Argo 2005.

¹⁴ SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Brno, Tribun EU 2007.

Žďárskou skupinou svatonepomucenských kázání a tisky z období opata Vejmluvy se zabýval Bohumír Lifka. Ten také jako zřejmě první publikoval jejich seznam s místem uložení, datem a místem tisku, základními informacemi o autorech textů ve svém díle *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*.¹⁵ Bohumír Lifka už v roce 1968 připravil edici tištěných kázání z období opata Vejmluvy, která po obnovení cenzury KSČ po 21. srpnu nemohla již vyjít. První soubor svatojanských kázání vyšel až roku 1995 pod názvem: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736*.¹⁶ Druhý soubor svatojanských kázání a jiných tisků z doby opata Vejmluvy nazvaný: *Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy* připravil k vydání Milan Kopecký s kolektivem dalších spolupracovníků.¹⁷ Zatím posledním vydaným souborem nepomucenských textů žďárských ale také mimožďárských je: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století*.¹⁸ Vydání připravila Michaela Horáková za pomoci Lubora Kysučana a dalších spolupracovníků. Danou tematikou se ve své tvorbě zabýval i Zdeněk Kalista. Homiletické produkci vzniklé za přispění opata Vejmluvy se věnoval v dílech: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko* a *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*.¹⁹

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První část tvoří chronologický soupis českých kázání tzv. žďárského cyklu. Kázání jsem systematicky seřadila, doplnila nejasnosti ohledně doby promluvy, vzniku a tisku kázání. Při vyhledávání kázání jsem vycházela z knižní i digitální verze *Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší do konce XVIII. století*.²⁰ Pracovala jsem s tisky kázání uloženými ve Státní vědecké knihovně

---

¹⁵ LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964.

¹⁶ LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995.

¹⁷ KOPECKÝ, Milan a kol.: *Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 1998.

¹⁸ HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000.

¹⁹ KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, Blok 1970; Tentýž: *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2001.

²⁰ HORÁK, František (red.): *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800*. sv. 9. Praha, Academia 1967; TOBOLKA, Zdeněk Václav: *Knihopis českých a slovenských*

v Olomouci, Moravské zemské knihovně a v knihovně Biskupství brněnského. V souvislosti s důkladnějším seznámením s pramennou základnou je přihlédnuto i k místu většiny promluv - poutnímu kostelu sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, k jeho vzniku a charakteristice coby nového poutního místa. Charakteristice barokních poutí a významným poutním místům se věnuje Norbert Ohler v publikaci *Náboženské poutě ve středověku a novověku*²¹, z českých autorů především Zdeněk Kalista²², barokním slavnostem pak například Josef Válka²³.

Druhá kapitola je věnována mecenátu opata Václava Vejmluvy - principu jeho fungování a sférám, na které se vztahoval. Hlavní pozornost je soustředěna na dedikace kazatelů, které vyjevují více informací o vzájemném vztahu mezi nimi a jejich mecenášem, opatem Vejmluvou, ale především zprostředkovávají jejich vnímání opata Vejmluvy. Vycházela jsem zejména z dochovaných tisků kázání a jejich dedikací, i když ne všechna kázání tzv. žďárského cyklu dedikace obsahují. Ze sekundární literatury jsem využila monografie, které se věnují významným umělcům, s nimiž Vejmluva spolupracoval. Zřejmě nejbohatší je literatura o architektu Janu Blažejí Santini-Aichlovi²⁴, monografie Aloise Plichty se věnuje dílu sochaře Řehoře Thenyho²⁵.

Náplní třetí kapitoly je reflexe osobnosti opata Vejmluvy a historie kláštera v samotných kázáních. Kázání jsem analyzovala na základě stěžejních momentů z opatova života, ke kterým se obrací více kazatelů. Fakta o Vejmluvově osobnosti a činnosti plynoucí z kázání jsem interpretovala, porovnávala případné rozdíly a doplnila údaji z jiných pramenů či literatury. Také v části o reflexi historie žďárského kláštera v kázáních jsem postupovala především tematicky s přihlédnutím k chronologické posloupnosti daných výjevů z klášterní historie. Pro porovnání údajů o počtu členů kláštera, jež se objevují v kázáních, jsem vycházela ze *Seznamu profesních lístků v období opata Vejmluvy*²⁶, který je součástí fondu E8

---

tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800*. část 2., Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1941.

Digitální verze knihopisu: <http://db.knihopis.org>

²¹ OHLER, Norbert: *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha, Vyšehrad 2002.

²² KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní poutě. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2001

²³ VÁLKA, Josef: *Barokní slavnosti*. In: HOJDA, Zdeněk a kol.: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991, Praha, Historický ústav 1992, s. 53-63.

²⁴ HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998; KOTRBA, Viktor: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976.

²⁵ PLICHTA, Alois: *Sochař Řehoř Theny a Žďár nad Sázavou*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1960, s. 25.

²⁶ Moravský zemský archiv Brno, fond E 8 Cisterciáci Žďár, kart. 5, inv.č. 408, sign. D1b.

Cisterciáci Žďár v Moravském zemském archivu. Tento fond je stěžejním fondem pro studium dějin žďárského kláštera. I když klášterní archiv utrpěl v minulosti citelné ztráty, je výše zmíněný fond poměrně rozsáhlý (zahrnuje 241 listin a 25 kartonů jiného archivního materiálu) a obsahuje řadu významných písemností z rozmezí let 1222 až 1784. V současné době je fond zcela přístupný, k dispozici je přehledný inventář z roku 1968 zpracovaný Mojmiřem Švábenským.²⁷ Významnějším pramenem při porovnávání údajů o počtu cisterciáckých mnichů jsou však výpisy z jednotlivých let kláštera, které jsou součástí sbírky knihovny Mitrovského v Archivu města Brna.²⁸

Závěrečná čtvrtá kapitola podává informace o motivech a symbolech, které se v kázáních vyskytují. První část se věnuje rozboru antických motivů a témat v textech kázání. Podle osobnosti, stavby či jiného výjevu, ke kterému se jednotlivá přirovnání vztahují, jsou dané výjevy z antických dějin a mytologie vyhledány napříč texty a interpretovány tematicky. Při vyhledávání biblických motivů a reálií jsem postupovala stejně jako v případě antických motivů. Při výkladu antických motivů jsem mimo jiné čerpala ze *Slovníku námětů a symbolů ve výtvarném umění* Jamese Halla²⁹, při interpretaci biblických podobenství jsem vycházela z Bible³⁰.

---

²⁷ ŠVÁBENSKÝ, Mojmiř: *Cisterciáci Žďár 1222–1784*. Inventář. 1968.

²⁸ Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského, fond V 3, sign. 1.9.

²⁹ HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, Mladá fronta 1991.

³⁰ BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

1. Jazykově česká svatonepomucenská kázání vzniklá pod patronací opata Vejmluvy³¹

Místem uctívání a oslav budoucího českého světce Jana Nepomuckého se žďárskému klášteru stal nově vybudovaný poutní kostel na Zelené hoře. Při významných událostech vázících se ke kostelu sv. Jana Nepomuckého nebo klášteru se zde konaly slavné poutě, které byly svým způsobem výjimečné. Se vznikem kostela na Zelené hoře vzniká ve Žďáru také nový typ barokní poutě založené bez odkazu slavné minulosti a dlouhé tradice.³² Přestože se klášter považoval za duchovního následovníka zaniklého cisterciáckého kláštera v Nepomuku, poutě zde vznikají de facto „na zeleném drnu“.

Promluvy přednesli při svatojánských slavnostech, ale také jiných příležitostech, jako bylo vysvěcení kostela na Zelené hoře nebo oslavy Janovy kanonizace či pětisté výročí založení žďárského kláštera, významní kazatelé, kteří patřili podle Michaely Hashemi: „*k nejlepším duchovním rétorům své doby*“³³. Zajímavý je způsob výběru kazatelů. Podle Michaely Hashemi zadal Vejmluva objednávku některým vybraným klášterům, aby mu doporučily své nejlepší kazatele, z nichž si dále sám podle jejich pověsti vybíral.³⁴ Přestože si Vejmluva vybíral z nejlepších kazatelů, nemusel být se všemi promluvami spokojen natolik, aby je následně nechal vydat tiskem, neboť právě vkus patrona byl určující pro výběr kázání, u kterého tisk zaplatí. Tato teorie by mohla objasnit tříletou mezeru mezi vydanými tisky. Po prvním kázání proneseném v kostele sv. Jana Nepomuckého roku 1722 a vytištěném roku 1723 je dalším nám známým až Valcerovo kázání z roku 1726. Zmenšení mezery by mohla představovat také zmínka v kázání Jana Josefa Khella z roku 1730 o tom, že už ve Žďáře kázal před sedmi lety.³⁵ Pravděpodobnější je, že kázání zpočátku nebyla vydávána tiskem.

---

³¹ Seznam kázání jsem převzala ze své bakalářské práce, kde jsem kázání systematicky seřadila: ŠPAČKOVÁ, Markéta: *Svatonepomucenská kázání v okolí Žďáru nad Sázavou. Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací opata Václava Vejmluvy*. Olomouc 2011 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce). V textu je změněn úvod, opraveny jsou poznámky 36, 39, 62, 66, 67, 70, 71.

³² KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní poutě. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2001, s. 202.

³³ SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Brno, Tribun EU 2007, s. 63.

³⁴ Tamtéž, s. 20.

³⁵ Vědecká knihovna Olomouc, sign. II 32. 355, fol.4, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký, velkého Eliáše medotekoucího Bernarda, nebeské královny Marie Panny milého kaplana, věrný minister*.

Tuto domněnku by podporovalo i vydání Valcerova kázání až roku 1738, přestože bylo proslovené v roce 1726, jak dokládají chronogramy.³⁶ Teorie po vyjasnění mezery nás vedou jen k domněnkám.

První příležitost pozvat kazatele se naskytla již při vysvěcení zelenohorského kostela olomouckým světicím biskupem Františkem Juliánem hrabětem z Braidy 27. září 1722. Kázání měřinského faráře Jakuba Felixe Jana Pachera bylo roku 1723 vytištěno jako součást sborníku: *RISUS SARAE SIVE GAUDIA DEDICATIONIS ECCLESIARUM QUAE Monasterio, & Populo Sarensi fecit REVERENDISSIMUS ac ILLUSTRISSIMUS DOMINUS, DOMINUS FRANCISCUS JULIANUS DEI GRATIA EPISCOPUS HIPPONENSIS, S. R. I. COMES a BRAIDA, Cathedralis Ecclesiae Olomucensis Canonicus & SUFFRAGANEUS, nec non Celsissimi ac Eminentissimi Domini Domini Episcopi Olomucensi (Titul:)in Spiritualibus Vicarius Generalis & Officialis, Archi-Diaconus Znoymensis. Anno Labente, qVo Deo faVente, In sareno terrItorio, trla beneDICebat, sanCtIfICabat, & ConseCrabat tabernaCVLa*^{37, 38} Risus Sarae popisuje slavnost konanou při příležitosti vysvěcení tří kostelů – sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, sv. Václava ve Zvoli a sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové. Předpokládaným autorem je Bonifác Procházka - v té době sekretář opata Vejmluvy.³⁹ Pacherovo kázání nazvané: *Ioannes a NepoMVk, RegIs efferI, TyrannI GarrVLI,*

---

³⁶ Chronogramem rozumíme krátký básnický nebo prozaický útvar, v němž všechny letočetné litery, tj. všechna písmena, která mají zároveň hodnotu římských číslic, prostě aritmeticky sečtena dávají letopočet, nejčastěji rok vzniku chronogramu, a tedy i díla, jež je chronogramem opatřeno. Aby bylo na první pohled zřejmé, že jde o chronogram, bývají tyto litery provedeny velkými písmeny i uvnitř slov, někdy jsou dokonce tištěny odlišným typem nebo odlišnou barvou: NepoMVCKý DIWotWoreC / WyznaWaCž / a MVCžeDnlk Páně. WYtIsKL nehoDnY CtItEL téhož s° lana / YMpressor kVtno-horskY. VKOL, sign. II 32. 359, fol.1.

³⁷ Jedná se o chronogram znamenající rok 1722.

³⁸ Moravská zemská knihovna Brno, sign. XIVb 133., Překlad: *ÚSMĚV ŽĎÁRU aneb radost nad zasvěcením chrámů, kterou klášteru a lidu žďárskému připravil hluboce důstojný a hluboce urozený hrabě Braid, kanovník olomoucké katedrály a sufragán, nejdůstojnější a hluboce osvíceného pána, pana biskupa olomouckého v duchovních záležitostech generální vikář a oficiál, arciděkan znojemský, když během roku s Boží přízní v žďárském kraji požehnal, vysvětil a zasvětil tři svatostánky. Viz: HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000, s. 16.**

³⁹ Zatímco autoři starší literatury autora neuvádějí nebo se pouze domnívají, že jím byl Procházka, Michaela Horáková uvádí jako autora Bonifáce Procházku, také Alois Plichta je o Procházkovi coby autorovi přesvědčen. Srovnej: LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou.* Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 60; HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000, s. 209; PLICHTA, Alois: *Jakub Felix Jan Pacher. Slavnostní řeč k svěcení kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře blíž města Žďáru konanému 27. 9. 1722. Žďár nad Sázavou, MěstNV 1968, s. 7.**

*SILentIosVs DebeLLator.*⁴⁰ *To jest: Jan slavný bohu mučedlník, nepřemožený nepomucký bojovník, nad králem zuřivým a zlostným zvítězitel mlčenlivý, však mlčenlivě vejmluvný, po vykonání svého hrdinského potýkání z vojny na Zelenou Horu blíž slavného cistercienského kláštera U hvězdy jitřní.*⁴¹ - bylo prvním kázáním proneseným na Zelené hoře a zahájilo tzv. kazatelské festivaly⁴² ve Žďáře.

Mezi kázání proslovená ve Žďáře před Janovou kanonizací řadím čtyři kázání, a to přestože kázání z roku 1729 bylo prosloveno 16. května, tedy až po Janově kanonizaci.⁴³ Tématikou se však řadí k předchozí skupině, navíc v rámci celého kázání není Janovo svatořečení zmíněno. K zařazení kázání z roku 1729 do předkanonizační produkce přispívá také fakt, že oslavy Janovy kanonizace probíhaly ve Žďáře až roku 1730. První kázání, které můžeme do této skupiny zařadit, je *Veliko-svatý Jan NepoMVČký DIWotWoreC, WyznaWaCž a MVCžeDnIk Páně. CIhož jMéno byLo a jest WeLíké W nároDV.*⁴⁴ Kázání pronesl Zdenkón Valcer také Walcer - kněz cisterciáckého řádu a v té době také profes kláštera v Sedlci.⁴⁵ Valcerovo kázání bylo vtištěno podle chronogramu v roce 1738.⁴⁶ Podle opakovaného chronogramu bylo kázání proneseno roku 1726, přesto jej Alois Plichta⁴⁷ řadí do roku 1738, kdy bylo přednesení kázání v podstatě nemožné vzhledem k tomu, že kázání je dedikováno Václavu Vejmluvovi, který zemřel 17. března 1738. Další kázání z 16. května 1727 nazvané *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, To jest: divotvorec Nepomucký, svatý Jan, svaté mlčenlivosti neporušená nádoba*⁴⁸ pronesl Karel Černý⁴⁹. K přednesu kázání pro rok 1728 byl

⁴⁰ Opět se jedná o chronogram roku 1722.

⁴¹ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.3, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator.*

⁴² KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko.* Brno, Blok 1970, s. 24.

⁴³ Jan Nepomucký byl kanonizován 19. března 1729 v Římě v bazilice sv. Jana v Lateráně papežem Benediktem XIII. Pražská oslava kanonizace se konala ve dnech 9. - 16. října 1729. Královohradecká a litoměřická diecéze oslavovaly svatořečení až v průběhu dubna a května následujícího roku. Více viz: POLC, Jaroslav V. – RYNEŠ, Václav: *Svatý Jan Nepomucký II., Úcta.* Řím, Křesťanská akademie 1972, s. 48-51.

⁴⁴ Název jsem nechala v původní podobě kvůli třem chronogramům, které vždy dávají letopočet 1726.

⁴⁵ Vědecká knihovna Olomouc, sign. II 32.359, fol.1, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně.*

⁴⁶ WYtIsKL nehoDnY CtItEL téhož s^o lana, YMpressor kVtno-horskY. Viz: tamtéž.

⁴⁷ PLICHTA, Alois: *Klášter na hranicích.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 104.

⁴⁸ VKOL, sign. II 32. 356, fol.1; V originále zvýrazněna některá písmena: *MeDo-tekaVCI SLÁWa na HVře LibanV/ To jest: DIWotWoreC NepoMVČkl Swatý JAN SWaté MLCženLIWostl NeporVssená NáDoba.*

⁴⁹ Karel Václav Černý se narodil r. 1654 v Čáslavi. Od r. 1716 byl děkanem chrámu v Čáslavi, od r. 1730 čestným kanovníkem vyšehradským. Zemřel 13. listopadu 1739 v Čáslavi.

vybrán Gerard Bednář – člen žďárského kláštera.⁵⁰ Ten přednesl kázání na téma *Svatý Jan Nepomucký v podobenství studnice pěti prameny se prejšťící, na Hoře Zelené při klášteře žďárském Studnice Matky Boží řečeném, pod titulem kajících ctitelův téhož svatého založenému a ke cti jeho shromážděnému představený*.⁵¹ Poslední kázání pronesené v rok Janovy kanonizace nese název *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí od divotvorného a neporušeného jazyka pocházející, při vejroční slavnosti s. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře blíž veleslavného a starožitného kláštera žďárského, svatého řádu cistercienského ležící*.⁵² Jeho autorem je Henrik František Fritz⁵³ - „jednoho svatého řádu premonstrateského kanovník regularní a profes želivský“⁵⁴ Přestože Fritzovo celé jméno není v kázání uvedené, vyplývá z iniciál pod latinsky napsanou dedikací: *P. H. F. Ord. Praem. Professus Siolensis*.⁵⁵

Oslavy kanonizace sv. Jana Nepomuckého se ve žďárském klášteře konaly po celou dobu oktávu svatojánského svátku.⁵⁶ Václav Vejmluva pozval čtyři kazatele, aby proslavili svá kázání. Oslavy zahájil dne 16. května svým kázáním Karel Černý, známý již ze svatojánských oslav roku 1727. Kázání nazval: *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký, v prostřed mlhy slavně stkvoucí*.⁵⁷ Dne 18. května přednesl Václav Antonín Nosek kázání *PRETIOSVS LAPIS ADIVTORII (a-I.Reg.7.v.12) In omni necessitate tribulationeque nostra*

---

⁵⁰ Gerard Bednář se narodil 10. prosince 1675 v Místku a zemřel 20. března ve Žďáře. Ve žďárském klášteře složil řeholní sliby roku 1712, v letech 1728-1731 byl opatem Vejmluvou pověřen vedením konventní knihovny. LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medetekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojánských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 259.

⁵¹ LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 70.

⁵² MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.1, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

⁵³ Henrik František Fritz se narodil 24. října 1688 v Novém Kolíně. Do řádu premonstrátů vstoupil roku 1705, vysvěcen na kněze roku 1713. Nejdříve se stal administrátorem v Košetcích, pak farářem v Senožatech. Od roku 1734 farářem ve Vojslavicích, od 1751 v Želivě, kde 1759 jmenován převorem. Zemřel 15. dubna 1762 v Želivi. Viz: TOBOLKA, Zdeněk Václav: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800*. část 2., Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1941, s. 232.

⁵⁴ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.1, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka*.

⁵⁵ Tamtéž, fol.4.

⁵⁶ Metoděj Zemek píše: „Po kanonisaci světce v roce 1729 se tu daly každoročně po celou oktavu četné slavnosti, jejichž tradice se dochovala přes zrušení kláštera až do nedávných let.“ ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 64.

⁵⁷ Samotný název se skládá ze dvou chronogramů: *Nejčistší hvězda jitřní SWatý IAN NepoMVCký/ V prostřeD Mlhy SLaWně stkVaVCý*; Viz: VKOL, sign. II 32. 357, fol.1, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

(b-I.Thessal.3.v.7.) *Seu Primus Sacramentalis Sigilli assertor, arcani fidem sanguine obsignans* (c-Bulla Can.Bened. XIII.) *SANCTUS JOANNES NEPOMUCENUS, MAGNUS CHRISTIANI ORBIS THAUMATURGUS Olim Metropolitanae Pragensis Ecclesiae ad S. Vitum Canonicus, Cocionator, & Eleemosynarius Regius, &c. &c. Hodie Gentium ac Populorum fere omnium singularis Patronus*, v češtině: *Drahý kámen pomoci ve vši potřebě a soužení, to jest: První svato-svaté mlčenlivosti věrnost krví potvrzující svatý Jan Nepomucký, veliký křesťanského světa divotvorec, někdy hlavního kostela u svatého Víta kanovník, kazatel a almužník královský, etc. etc. Nyní mnohých národů a všech téměř lidí obzvláštní pomocník.*⁵⁸ Václav Antonín Nosek byl v té době farářem v Bohdalově, vesnici nedaleko Žďáru.⁵⁹ 21. května následovalo kázání Jana Josefa Khella, v té době faráře v Lukách,⁶⁰ pojmenované *Nový Elizeus, Jan Nepomucký, velikého Eliáše medotekoucího Bernarda, nebeské královny Marie Panny milého kaplana, věrný minister.*⁶¹ Slavnosti svatořečení uzavřel 23. května farář a děkan jaroměřický Antonín Ferdinand Dubravius⁶² promluvou na téma *ECHO FESTIVAE CANONIZATIONIS IOANNEAE ZARAE IN MONTE VIRIDI EXSPIRANS. Hlahol osm-denní slavnosti svatořečení Jana Nepomuckého v Žďáře na Hoře Zelené skonávající. To jest: závěrek osm-denní slavnosti svatojanským ctitelům dne 23. máje skrz poslední kázání pronesený.*⁶³

Po kanonizaci zahájil éru kazatelských festivalů svým již druhým kázáním prosloveným ve Žďáře Jan Josef Khell, a to 16. května 1731 na téma: *Manna nebeská*

⁵⁸ <http://db.knihopis.org/l.dll?cll~6279>

⁵⁹ Václav Antonín Nosek se narodil 26. září 1691 ve Valašském Meziříčí. Byl mistrem svobodných umění a filozofie, bakalářem bohosloví. Od roku 1724 farářem v Bohdalově, kde ho 1738 vystřídal jeho bratr Jindřich Nosek. Roku 1738 se stal děkanem v Měříně a zde také 3. října 1764 zemřel. LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 264.

⁶⁰ Dnes Luka nad Jihlavou.

⁶¹ VKOL, sign. II 32. 355, fol.1, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký.*

⁶² Antonín Ferdinand Dubravius také Dubrava se narodil okolo roku 1681 v Příboru. Roku 1706 byl vysvěcen na kněze, od 1710 farářem v Horním Újezdě, od 1713 v Lukově. Od 1722 farářem a děkanem v Jaroměřicích, kde se podílel na kulturní tvorbě pro hraběte Jana Adama Questenberga, pro kterého skládal a přetvářel libreta pro opery, oratoria – zhudebňovaná skladatelem Fr. An. Mičou. Knihopis ovšem uvádí jako počátek jeho působení v Jaroměřicích rok 1716. Roku 1731 se stal farářem a děkanem v Podivíně a zde také 13. března 1756 zemřel. Srovnej: LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 265; TOBOLKA, Zdeněk Václav: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501 - 1800. část 2.,* Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1941, s. 97.

⁶³ MZK Brno, sign. ST 3 - 433.690, fol.1, DUBRAVIUS, Antonín Ferdinand: *Echo festivae canonizationis.*

cisterciensko-nepomucká, vši sladkosti a chuti plná, ke všem potřebám světa křesťanskému užitečná a potřebná.⁶⁴ Poprvé vystoupil během svatojánské slavnosti 1732 se svým příspěvkem - *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český. Léta 1722 na Horu Zelenou starožitného kláštera žďárského za zlatého hospodáře uvedeny.*⁶⁵ - farář v Přelouči Ferdinand Antonín Grym.⁶⁶ V roce 1733 svatojánské slavnosti doprovodil svým příspěvkem nazvaným: *Zed' slavná, v trápení stálá, při smrti osvícená. Na oblohu povýšená, za opatrování ctitelům přednešená. Totiž: Jan z Nepomuku, divotvorec nejen český, ale téměř celého světa orodovník výborný*⁶⁷ Václav Henet, v té době krchlebský farář.⁶⁸ V roce 1734 kázal na Zelené hoře u Žďáru již podruhé Ferdinand Antonín Grym. Tentokrát přednesl kázání nazvané: *DIVVS IOANNES NEPOMVCENUS QVASI FLORENS OLIVA. To jest svatý Jan Nepomucký, květná a plodná oliva.*⁶⁹ Mezi svatonepomucenská kázání proslovená v zelenohorském kostele se řadí i *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený, totiž Jan Nepomucký, divotvorec nejen český, ale téměř celému světu od Boha ustanovený*⁷⁰ Martina Josefa Zourka z roku 1735.⁷¹ Postkanonizační kazatelskou produkci zakončuje 16. května 1736 text Eligia od sv. Jiří z řádu bosých augustiniánů⁷² - *Nebeský vůdce hvězda, za onoho*

⁶⁴ MZK Brno, sign. 24. 766, fol. 1, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cistercienský-nepomucká.*

⁶⁵ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.1, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký.*

⁶⁶ Ferdinand Antonín Grym (někdy také Grým či Grim) se narodil roku 1699 v Kosmonosech. Roku 1722 vysvěcen na kněze, mezi 1722-1730 kaplanem v Poděbradech, od roku 1730 farářem v Přelouči. Od roku 1734 farářem v Sadské, kde také 30. září 1748 zemřel. Viz: TOBOLKA, Zdeněk Václav: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století.* Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800.* část 2., Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1941, s. 295.

⁶⁷ V originále napsáno: *ZeD SLaWná / W trápeni stálá při SMrti osWICená. Na ObLohV poWlissená /za opatroWáni CtItelVM přeDnessená. Totlž: Ian z NepoMVkV DIWotWoreC nejen Český / aLe téměř CeLého sWěta oroDoWnlk Wlborný.* Viz: Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3., fol.1. Přes opakovaný chronogram značící rok 1733, řadí Michaela Hashemi a Bohumír Lifka kázání do roku 1734. Srovnej: SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky.* Brno, Tribun EU 2007, s. 46; LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojánských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 197.

⁶⁸ Václav Henet se narodil v Čáslavi. Byl bratrem žďárského opata Bernarda Henneta. Mezi 1726-1738 farářem v Krchlebech u Čáslavi, od 1738 farářem ve Vojticích, kde téhož roku zemřel.

⁶⁹ Název složen ze dvou chronogramů, které dávají výsledný letopočet 1734. VKOL, sign. II 23. 171, fol.3, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva.*

⁷⁰ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.1, ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený.*

⁷¹ Martin Josef Zourek se narodil v Bílkově. Od roku 1712 farářem a děkanem v Dačicích, od 1723 zastával tytéž úřady v Telči, kde 20. října 1754 zemřel. Viz: HORÁK, František (red.): *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století.* Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800.* sv. 9. Praha, Academia 1967, s. 91.

⁷² Eligius od sv. Jiří byl knězem řádu bosých augustiniánů v Německém Brodě. Roku 1735 se stal jeho převorem.

času tři krále vedoucí k Kristu, nyní množství svatojánských ctitelův vedoucí k svatému Janu Nepomuckému. Na Hradě pražským kanovníku, Krista mučedníku a věrnému následovníku k Kristu, jakožto originálu a neb původnímu jak příkladu při narození, tak při smrti a v životě v ctnostech, zázracích a milostech lidům udělených velmi podobnému.⁷³ Dne 9. května 1737 došlo k ničivému požáru, který poškodil velkou část konventu, část bohaté klášterní knihovny a umělecké vybavení klášterních prostorů. Interiér kostela nebyl příliš poničen díky řeholníkům, kteří zde požár uhasili.⁷⁴ Podle dochovaných zpráv požár na třech místech založil slabomyslný zedník Michal, který měl na starosti opravy klášterních zdí.⁷⁵ Opat Vejmluvu škody způsobené požárem velmi zasáhly a třetí den po požáru ho postihla mrtvice.⁷⁶ Z toho důvodu je nepravděpodobné, že by roku 1737 nějaké kázání vyšlo tiskem.

V roce 1735 se ve Žďáře konaly oslavy pětistého výročí od založení kláštera. Výročí sice připadlo na předchozí rok, a to podle staré řádové tradice, která vždy spojovala založení žďárského kláštera s rokem 1234, kdy byl založen klášter *Cella sancti Bernardi*⁷⁷ v Nížkově, ale hlavní oslavy se konaly na přelomu srpna a září 1735. Oslavy byly zahájeny 28. srpna a svá dvě kázání pronesl Jan Josef Khell, od něhož se dochovala celkem čtyři kázání. K 28. srpnu 1735 se řadí **NEPOMUCENA MATER** aneb nepomucká matka, když dcera její žďárská aneb veleslavného s. vejhradního cistercienského řádu klášter *Fons Marie, Studnice Marie po pátém věku od svého prvního založení, k šestému, ad ter secundas nuptias, k šťastné svadbě pospíchá a dne 28. Augusti léta 1735 s. řádu v osobě s. Bernarda se zasubuje, jak malovaná vítězná brána ukazuje: v způsobu hvězdy z nebe na ni patřící nejvíce plesá.*⁷⁸ A dále: **NOVUS VIRGINEUS PONTIFEX VIRGO MARIA.** Aneb nový panenský biskup Panna Maria nevěstě žďárské, aneb veleslavnému s. vejhradnímu cistercienského řádu, klášteru *Fons Marie, Studnice Marie nazvanému, když ona po pátém věku od svého prvního založení,*

---

⁷³ VKOL, sign. II 32.362, fol.2, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda.*

⁷⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 72-73.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Založení žďárského kláštera předcházela vznik cisterciáckého kláštera v Nížkově. Mezi léty 1232 – 1234 se obrátil Jan z Polné na klášter v Oseku a vyžádal si na tehdejším opatu komunitu pěti mnichů, která se usadila v místech dnešního Nížkova. Zde zbudovali dřevěné provizorium nazývané *Cella sancti Bernardi* a vystavěli kostel sv. Mikuláše. Po pěti letech existence osecký opat Slávek provedl vizitaci nové fundace a klášter v Nížkově zrušil. Likvidace proběhla někdy mezi léty 1239 – 1241. LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav – MERTLÍK, Rudolf – ZEMEK, Metoděj (ed.): *Cronica domus Sarensis.* Brno, Krajské nakladatelství 1964, str. 163.

⁷⁸ VKOL, sign. II 32. 364, fol.2, KHELL, Jan Josef: *Nepomucena mater.*

*k šestému šťastně ad ter secundas nuptias, k šťastné svadbě pospíchá a dne 28. Augusti léta 1735 s. řádu v osobě s. Bernarda se zasnuhuje, (jak malovaná vítězná brána ukazuje) přistojící.*⁷⁹ V průběhu slavnostního oktávu dále zaznělo kázání Alberika Rebmanna⁸⁰ *SARA pět set let stará, ačkoliv staroletitá, však předce celá spanilá a krásná. Pod heslem zahrady zavřené a studnice zapečetěné představená. Aneb: Velebný a starožitný klášter Studnice Matky boží blíž města Žďáru svatého a vejhradního řádu cistercienského od založení svého a leta Páně 1234. Pět set let jak šťastně, tak slavně stojící a květoucí, pod heslem jablka zrnatého aneb granátového.*⁸¹ V rámci celého textu není uvedeno datum, kdy Rebmannovo kázání zaznělo. Podle data však víme, kterým kázáním byly slavnosti ukončeny. Dne 4. září zazněla promluva kněze Karla Borromea od sv. Remigia⁸² *Žena krásná náramně, Sára u zrcadla. To jest: Starožitný a slavný téhož jména klášter žďárský svatého vejhradního řádu cistercienského Studnice Marie nazvaný, obličej svůj spolu se všemi skrze prošlých pět set již lét s šťastnými i nešťastnými proměnami v též Studnici jakožto přirozeným a svým původním zrcadle spatřující.*⁸³ Kázání oslavovala především dlouholetost žďárského kláštera a Nepomuk, coby svůj mateřinec. Průběh slavnosti byl popsán v latinském textu *SAARA Quingentorum antrum vetula (deducta a coenobio Nepomucensi, de linea Morimundi) sub saeculi a fundatione sua ter benevola ad ter secundas nuptias transitura sive Annus jubileas sexies saecularis celeberrimi Cisterciensis Monasterii Fons B. V. Mariae ad Zaram nuncupati religion magnificentia, piane plausu in magnifico honoris amphitheatro ante conventualis basicilae propylaeum erecto sub Allegoria contractus sponsaliti per decurrentem octavam augustissime propositus diebus mensis Augusti 28., 29., 30., 31. Septembris 1., 2., 3., 4. anno Domini MDCCXXXV.*⁸⁴ Tisk je připisován Bonifáci Procházkovi.⁸⁵

⁷⁹ VKOL, sign. II 32.365, fol.1, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria.*

⁸⁰ Alberik Rebmann se narodil asi r. 1697 v Praze. V mládí vstoupil do cisterciáckého řádu, byl také profesem zbraslavského kláštera, farářem ve Vémyslicích na Moravě a poté v Tišnově, kde 6. května 1743 zemřel. KOPECKÝ, Milan a kol.: *Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy.* Žďár nad Sázavou, Cisterciana Sarensis 1998, s. 212.

⁸¹ VKOL, sign. II 32. 363, fol.1, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará.*

⁸² Karel Borromeus od sv. Remigia byl r. 1735 knězem bosáckého řádu sv. Augustina v Havlíčkově (tehdejším Německém) Brodě.

⁸³ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.1, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně.*

⁸⁴ LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou.* Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 75.

⁸⁵ KOPECKÝ, Milan: *Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku.* Brno, Masarykova univerzita 1999, s. 119.

2. Mecenáš Václav Vejmluva

Období baroka bývalo v minulosti označováno jako „*doba temna*“. V dnešní době jde o názor již překonaný, jak mimo jiné dokládá i skutečnost, že v baroku fungoval spolehlivý systém předávání nejnovějších trendů a módních tendencí ve všech oblastech umění. Tento systém se ustálil a naplno rozvinul na konci 17. století, kdy Vídeň po roce 1683 přestala čelit tureckým a tatarským vpádům a stala se v rámci habsburské monarchie nejvýznamnějším kulturním centrem.⁸⁶ Jaroslav Pánek popisuje fungování tohoto modelu, včetně přejímání principu mecenátu:

„V západní, česko-rakouské části došlo k soustředění politického a společenského života, tedy i reprezentace a mecenátu v jejich projevech architektonických, výtvarných, literárních, divadelních a hudebních, včetně pompézních slavností, sběratelství a dalších kulturních aktivit kolem vídeňského dvora, popřípadě kolem zemských metropolí, jež svou kulturní orientaci od panovnické rezidence odvozovaly. Na panovnickém dvoře a v hlavním sídelním městě se totiž utvořil model, který různou měrou a s menší intenzitou napodobovala kulturní centra na nižších úrovních politického systému. Ač sám vídeňský dvůr zřetelně recipoval podněty italské, španělské a v době Ludvíka XIV. zejména francouzské, stál v prostředí habsburské monarchie na vrcholu pyramidy, jejíž nižší stupně představovala jednak hlavní města zemí, jednak venkovská sídla světské a duchovní aristokracie. Zásadou intenzivních kontaktů, jež mezi panovnickým dvorem a provinciemi zprostředkovávala dvorská aristokracie, byrokraté, duchovenstvo a vojenští činitelé, docházelo v západní části monarchie k částečné unifikaci kulturního života.“⁸⁷

Proti jednotčím tendencím dvorské kultury vystupovala zároveň snaha jednotlivých zemí monarchie zdůraznit své vlastní historické tradice, a tak byl kulturní život obohacován o určité prvky zemského vlastenectví. Nositelem této „národní“ tendence se v českých zemích stalo především kněžstvo a následně je přejímána i duchovní a světskou aristokracií. K počtům českých a slovanských světců byly stavěny sochy, byly jim zasvěcovány oltáře a nové chrámy, vydávány modlitby a také kázání. Autoři těchto soch, kázání, modliteb a zejména architekti nacházeli své mecenáše i v řadách opatů, kteří nastupovali do čela klášterů ve druhé

---

⁸⁶ PÁNEK, Jaroslav: *Habsburská monarchie jako prostor pro utváření barokní kultury*. In: HEROLD, Vilém - PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii - baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 80.

⁸⁷ Tamtéž, s. 77-78.

polovině 17. století a okolo roku 1700.⁸⁸ Právě v této době jim bylo společné úsilí zvelebit a upravit svůj klášter tak, aby nová podoba zdůraznila náboženský význam a historickou vzácnost každého jednotlivého kláštera. Především pak plaský opat Eugen Tyttl (1699-1738) proslul jako velký stavebník a znalec teorie architektury i praktického stavitelství. Z tohoto důvodu byl také zvolen do funkce generálního vizitátora řádu, aby posuzoval plány na stavební akce ostatních cisterciáckých klášterů.⁸⁹ Za znalce v oboru architektury, dějin a umění, se smyslem pro uměleckou a stavební praxi bývá považován také žďárský opat Václav Vejmluva.

Za opata Vejmluvy došlo v první polovině 18. století k největšímu rozkvětu žďárského cisterciáckého kláštera v oblasti hospodářské, stavební, ale také kulturní a umělecké. Na tom se shodují všichni historici a historici umění, kteří se zabývali dějinami kláštera.⁹⁰ Opat Vejmluva byl mužem na svém místě, který v mnohém předběhl dobu. Byl významným ctitelem svatého Jana Nepomuckého, a to ještě před Janovou beatifikací⁹¹, byl zdatným ekonomem a diplomatem, zakladatelem šlechtické akademie, která se nacházela v prostorách kláštera, a také byl budovatelem rozsáhlé klášterní knihovny, kterou doplnil o cenné knihy domácích i zahraničních autorů nejen pro potřeby založené akademie.⁹² Další oblastí, ve které se Vejmluva realizoval a která bude náplní této kapitoly, je jeho role kulturního mecenáše.

Známá a již poměrně dobře probádaná je dlouhodobá a na společné stavby plodná spolupráce s Janem Blažejem Santinim-Aichlem.⁹³ Mimo jiné byl Václav Vejmluva také

---

⁸⁸ Více o osobnostech opatů, jejich vzájemných vztazích a spolupráci v monografiích: HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998; KOTRBA, Viktor: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976.

⁸⁹ KOTRBA, Viktor: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976, s. 68.

⁹⁰ DROŽ, Bedřich: *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, Josef Jahoda 1903; HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998; KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, Blok 1970; SEDLÁK, Jan: *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, Vyšehrad 1987; ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962.

⁹¹ Již v roce 1701 nechal Vejmluva při cestě od kláštera do města Žďáru postavit kamenný sloup se sochou Jana Nepomuckého, za jejíhož autora je považován Jakub Steinhübel. Dokladem svatojánské úcty je i podoba sloupu Nejsvětější Trojice na žďárském náměstí, který roku 1706 zhotovil opět Jakub Steinhübel a který měl ochránit město před morovou nákazou. Mezi světcí zobrazenými na sloupu stojí také socha Jana Nepomuckého. Více viz: HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998, s. 338.

⁹² Vejmluvově osobnosti, stejně jako jeho činnosti se více věnuji v bakalářské práci: ŠPAČKOVÁ, Markéta: *Svatonepomucenská kázání v okolí Žďáru nad Sázavou. Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací opata Václava Vejmluvy*. Olomouc 2011 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

⁹³ Osobnosti a díla Jana Blažeje Santiniho-Aichela se věnují monografie: HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998; KOTRBA, Viktor: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976; SEDLÁK, Jan: *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, Vyšehrad 1987.

podporovatelem a objednavatelem soch Jakuba Steinhübla, Matěje Václava Jäckela, Jana Pavla Čechpauera, Ignáce Rohrbacha a Řehoře Thenyho. Z nichž zejména dílo Řehoře Thenyho ovlivnilo podobu žďárského barokního sochařství a je vysoce ceněno.⁹⁴ Ve žďárském klášteře našel také zázemí a podporu po více než dvě desetiletí italský malíř Simone Gionima, jehož dílo je ovšem hodnoceno jako průměrné.⁹⁵ Vyšší umělecké úrovně dosahuje dílo malíře a freskaře Karla Františka Töppera - autora freskové výzdoby stropu hlavního sálu prelatury, která je považována za jedno z jeho nejlepších děl.⁹⁶ V klášteře se také pěstovala hudba, konala se oratoria, hrálo se divadlo. Jak dokládají prameny, z nichž vychází Alois Plichta, nechal Vejmluva pro snadnější a rychlejší spolupráci s umělci a řemeslníky v areálu kláštera zřídit dílny:

„Nespokojil se už zadáváním prací umělcům v jejich bydlištích a dílnách, nýbrž zřídil přímo v klášteře potřebné ateliéry pro různé profese, zejména však pro sochaře. Těm především poskytl potřebné místnosti, jež vybavil zařízením a náradím, opatřil materiál a pro takto pořízené ministerium statuarii přijímal umělce, jimž samozřejmě poskytl i byt a zaopatření. Sochařskou dílnu máme výslovně doloženu; o dílnách malířů, pozlacovačů a štukatérů můžeme předpokládat totéž.“⁹⁷

Neméně důležitá, ale zatím spíše opomíjená je Vejmluvova podpora knižní tvorby, kdy nechával vydávat svatonepomucká kázání proslovená v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře a v areálu žďárského kláštera. Z dochovaných kázání jsou všechna až na jediné česká, což podporuje všeobecné přesvědčení o opatově patriotismu. Zdeněk Kalista a Alois Plichta označují Vejmluvu za „*uvědomělého následovníka Balbínova*“⁹⁸ nejen z toho důvodu, že Balbínovo dílo znal a vědomě se jím inspiroval, ale také proto, že z jeho vůle se na šlechtické akademii učilo mezi jinými jazyky češtině, což v tehdejší době na podobných školách byla věc poměrně neobvyklá.⁹⁹ V duchu dané doby usiloval zároveň o rozšíření kultu českých světců, kterým zasvěcoval kostely, oltáře, stavěl sochy a k oslavě nově beatifikovaného a později i kanonizovaného Jana Nepomuckého tiskem

⁹⁴ ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/2*. Brno, Musejní spolek 1970; Osobnosti a tvorbě Řehoře Thenyho se více věnuje Alois Plichta: PLICHTA, Alois: *Sochař Řehoř Theny a Žďár nad Sázavou*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1960.

⁹⁵ HORYNA, Mojmír: *Barokní rozkvět žďárského kláštera*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002, s. 145.

⁹⁶ Tamtéž, s. 146.

⁹⁷ PLICHTA, Alois: *Sochař Řehoř Theny a Žďár nad Sázavou*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1960, s. 25.

⁹⁸ Tamtéž, s. 22.

⁹⁹ KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, Blok 1970, s. 24 – 25.

vydával proslovená nepomucenská kázání. Jazyk, ve kterém byla kázání proslovena a následně vytištěna, byl český, neboť kázání byla určena především pro široké lidové vrstvy, jimž byla čeština dobře srozumitelná. Navíc podle Michaely Horákové - Hashemi právě prostřednictvím nepomucenské problematiky docházelo k výraznější emancipaci českého jazyka.¹⁰⁰

2.1 Dedikace v kázáních

Zdeněk Kalista se s Michaelou Hashemi shoduje na tom, že tisk kázání inicioval Vejmluva, Kalista zároveň nezavrhuje myšlenku, že by kázání byla vydána přímo jeho nákladem.¹⁰¹ Jak píše také Miloš Sládek:

„Vydání nejčastěji zaplatil patron chrámu, ve kterém byla promluva přednesena, výjimečně někdo z bohatších posluchačů. Nejčastěji vydávaly sváteční promluvy bohatší kláštery, pro které měl tisk zároveň reprezentační funkci.“¹⁰²

Vydaná nepomucenská kázání sloužila jak k reprezentaci kláštera a nového poutního místa, tak alespoň v počátcích k podpoře kultu Jana Nepomuckého, kdy prostřednictvím kázání se šířila legenda o novém mučedníkovi, zvěsti o zázracích, které vykonal. V období raného novověku byla vydaná kázání zároveň oblíbenou lidovou četbou, konkrétně od 20. let do 60. let 18. století se kazatelství stalo dokonce nejvýznamnějším českým literárním žánrem - alespoň v případě jazykově české produkce.¹⁰³ Právě v této době, oproti době předchozí, vzrostl počet jednotlivě vydávaných svátečních a příležitostných kázání. V 17. století jednotlivě vydávané promluvy vycházely výjimečně a v podstatně menších nákladech než oblíbené postily.¹⁰⁴ Podle Miloše Sládka byl náklad svátečních kázání buď vytištěn před

---

¹⁰⁰ HORÁKOVÁ, Michaela: *Italský přínos svatonepomucenské homiletice na českém území*. In: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 357.

¹⁰¹ Srovnej: KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2001, s. 214; SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Brno, Tribun EU 2007, s. 20.

¹⁰² SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha, Argo 2005, s. 23.

¹⁰³ Tamtéž, s. 37.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 23.

slavností a rozdán po mši přímo mezi posluchače, nebo byl vydán tiskem až několik měsíců nebo i let po proslovení, což bylo častější praxí.¹⁰⁵

Bylo tradicí, že nepomucenská kázání, která se řadila do svátečních promluv, popřípadě byla přednesena při jiných zvláštních příležitostech jako oslava výročí kanonizace, byla věnována mecenášům autorů. Jak píše Michaela Hashemi: „*Opakovaně se kromě panovníků (zejména v textech rakouských kazatelů) objevuje pouze zmíněny cisterciácký opat Václav Vejmluva.*“¹⁰⁶ Můžeme tedy předpokládat, že Vejmluva byl patronem, kterému na našem území bylo věnováno nejvíce svatonepomucenských česky proslovených, respektive v tištěné podobě dochovaných kázání.

O vzájemně prospěšné spolupráci mezi Vejmluvou a kazateli svědčí fakt, že někteří vystoupili se svými příspěvky ve Žďáru vícekrát. Tak je tomu v případě Karla Černého, který proslovil první kázání dne 16. května roku 1727 a svým druhým kázáním zahájil oslavy kanonizace sv. Jana Nepomuckého, které se ve Žďáru konaly v květnu 1730. Také Ferdinand Antonín Grym¹⁰⁷ kázal v kostele sv. Jana Nepomuckého dvakrát – poprvé v květnu 1732 a podruhé vystoupil před žďárskými posluchači během svatojánských slavností v květnu 1734. Nejčastěji zvaným kazatelem do Žďáru byl ovšem Jan Josef Khell, od kterého se dochovala dokonce čtyři kázání a o jednom víme z jeho tisku, takže vystoupil před žďárskými posluchači nejspíše celkem pětkrát. Právě z prvního dochovaného kázání nazvaného *Nový Elizeus, Jan Nepomucký, velikého Eliáše medotekoucího Bernarda, nebeské královny Marie Panny milého kaplana, věrný minister*¹⁰⁸, které bylo předneseno 21. května 1730, zaznívá zmínka, že Khell ve Žďáru již kázal:

„Ó! Neupřímnost cistercienská! jeližto upřímně Jana Nepomuckého, kněze našeho apoštolského, čest zvelebovat? Zdalíž já dnešního dne patrně nevidím, cos ty sobě před sedmi léty z mé dosti obšírné řeči, kterou jsem o tvém Bernardu měl, nejlépe znamenala?“¹⁰⁹.

---

¹⁰⁵ SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha, Argo 2005, s. 23.

¹⁰⁶ HORÁKOVÁ, Michaela: *Italský přínos svatonepomucenské homiletice na českém území*. In: HEROLD, Vilém - PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii - baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 361.

¹⁰⁷ Někdy se jméno objevuje také v podobě Grim či Grým.

¹⁰⁸ VKOL, sign. II 32. 355, fol.1, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký*.

¹⁰⁹ Tamtéž, fol.3.

Druhým dochovaným kázáním zahájil Khell dne 16. května 1731 éru dalších kazatelských festivalů po Janově kanonizaci a další dvě kázání pronesl roku 1735 při oslavách pětistého výročí od založení kláštera. Z opakujících se výstupů zmíněných kazatelů by se dalo soudit, že byl opat Vejmluva s prvními promluvami Černého, Gryma a Khella spokojen, a proto je neváhal pozvat znovu. Bylo by tedy zajímavé porovnat dedikace právě těchto kazatelů.

Coby patron kazatelů se Vejmluva těšil jejich velké úctě a oddanosti, jak také svědčí některé dedikace. V dedikacích proslovených Karlem Václavem Černým se objevují shodné rysy - prolínají se zde motivy související s názvem kázání, které jsou následně rozvinuty v textu. Není to jen specifikum Karla Černého - užití dominantního podobenství již v samotné dedikaci se objevuje i u jiných kazatelů. V kázání nazvaném *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, To jest: divotvorec Nepomucký, svatý Jan, svaté mlčenlivosti neporušená nádoba* je to právě ona „medotekoucí sláva“:

„Vysoce důstojně velebný, urozený a vysoce učený pane, pane mně milostivý. Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného mučedníka božího, svatého Jana Nepomuckého, skrze medotekoucí slávu hory Libánské, od Vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou ponížeností přijal, nedlouho jsem přemejšlel, pod jakej tak stín ochrany s chatrnou touto prací mou bych se přivinouti měl, nebo jestli že podle vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského: *Ad locum unde exeunt Flumina revertuntur (Eccles: I. V. 7.)* do téhož místa plynou řeky zase, z kteréhož vyšly, komu jinému *Jure Paterno* aneb plným právem otcovským patřiti může medotekoucí sláva tato hory Libánské, jedině Vaší vysoce důstojné velebnosti jakožto pravýmu a milýmu synu otce Medotekoucího svatého Bernarda. Patří Vaší vysoce důstojné velebnosti sláva tato *Jure haereditario* aneb právem dědičným, jakožto nejhodnějšimu spoluoudu svatých oných řeholníkův cistercienských kláštera někdy slavného pod Zelenou Horou, nyní ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacířské ležícího, od kterých šťastný počátek svatosti vzala jest tato sláva hory Libánské, svatý Jan Nepomucký. Patří Vaší vysoce důstojné velebnosti *Omni Jure*, všemožným plným právem, jakožto nejhodnějšimu opatu slavného a starožitného kláštera Žďárského, na jehožto půdě pro nesmrtné rozmnožení slávy té, netoliko veleslavný a nákladně postavený chrám boží stojí, anobř i ten od Vaší vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně nalezený a s velikým vynasnažením, náklady a prací jest vystavený. Nevděčným bych v pravdě uznán byl, kdybych tuto mou chatrnou práci jinam kromě pod stín ochrany Vaší vysoce důstojné velebnosti obrátil. Kdyby ale tato chatrná a sprostá práce má Vaší vysoce důstojné velebnosti očekávání a žádosti neučinila za dosti. Doufám, že přirozenou milostivou vejmluvností mne milostivě vymluveného míti ráčíte, nebo já při té sprosté a chatrné práci mé pozoroval jsem navrzení učitele národův: *Misit me Evangelizare non in sapientia verbi. (I. ad Corint: I. V. 17)* Poslal mne Kristus evangelium kázati ne v moudrosti a ozdobnosti řeči. Sprosté tedy a

chatrné vyobrazení toto, když vši příslušnou ponížeností pod milostivý stín milostivé ochrany Vaší vysoce důstojné velebnosti odevzdávám, sebe do stálé milosti poroučím. Vaší vysoce důstojné Milosti povinně zavázaný duchovní služebník. Karel Václav Černý, děkan čáslavský.¹¹⁰

V dedikaci je zdůrazněna učenost opata Vejmluvy a také je vyzdvížena Vejmluvova činnost, kterou se zasloužil o postavení poutního kostela sv. Jana Nepomuckého. Celkově se jedná o častý jev v dedikacích. Karel Václav Černý mluví o šířící se slávě nákladně postaveného kostela, upomíná také na opatovu invenci ohledně podoby kostela - Vejmluva je „otcem“ této stavby. Zároveň autor zdůrazňuje starožitnost žďárského kláštera, který je dědicem zaniklého cisterciáckého kláštera v Nepomuku a je tedy plnoprávným nositelem odkazu Jana Nepomuckého, jenž je s Nepomukem spjatý. Opat Vejmluva je zároveň Černým označen za „pravého a milého syna svatého Bernarda“ - tedy za jeho následovníka v pravém slova smyslu. Přirovnání Vejmluvy k svatému Bernardovi z Clairvaux coby druhému zakladateli cisterciáckého řádu přitom není tak častým jevem, k Bernardovi bývá spíše přirovnáván svatý Jan Nepomucký. Přitom jak sv. Bernard, tak Vejmluva projevovali velkou úctu k Panně Marii, společná jim byla i záliba v křesťanské mystice, kdy sv. Bernard je pokládán za jejího tvůrce, oba dva se též angažovali ve prospěch cisterciáckého řádu, ač Vejmluva v poměrně skromnějším měřítku, které se vztahuje na jeho klášter.¹¹¹ Společný jim byl údajně i dar neobyčejné výmluvnosti¹¹² – konkrétně výmluvnost je motiv, který se ve spojitosti se jménem opata Vejmluvy přímo nabízí a také jej kazatelé hojně užívají. Se svatým Bernardem z Clairvaux je spjat již samotný název kázání, neboť je nazýván jako Doctor melifluus¹¹³ - což znamená medetekoucí a často bývá znázorňován s včelím úlem či rojem coby svým atributem. Řečník dané kázání po výčtu všech mecenášových zásluh věnuje právě jemu a doufá v jeho shovívavost v případě, že by nesplnil veškerá očekávání.

Před touto obsáhlejší dedikací se u Černého v obou dvou kázáních nachází prakticky totožná kratší dedikace s obligátními tituly, která jako kdyby byla stvořena podle určitého schématu:

---

¹¹⁰ VKOL, sign. II 32. 356, fol.3-4, ČERNÝ, Karel Václav: *Medetekoucí sláva na hůře Libanu*.

¹¹¹ CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. 1. svazek, Praha, Karolinum 1998, s. 17.

¹¹² Tamtéž, s. 18.

¹¹³ RULÍŠEK, Hynek: *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice, Karmášek 2006.

„Vysoce důstojně velebnému, urozenému a vysoce učenému panu, panu Václavovi Vejmluvovi svatého řádu cistercienského velebného kláštera žďárského nejhodnějšímu opatu, v slavném margkrabství PRAELATU: Jeho císařské a královské katolické Milosti radě, též Vicariatus svatého řádu cistercienského ASSISTENTI Primo (titul) Pánu mně milostivému.“¹¹⁴

Ze dvou výše zmíněných kázání Ferdinanda Antonína Gryma obsahuje dedikaci až to druhé pojmenované *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens Oliva. To jest svatý Jan Nepomucký, květná a plodná oliva*. Stejně jako u Černého je podobenství Jana Nepomuckého s plodnou a květnou olivou rozvíjeno nejen v kázání, ale již v dedikaci, která samotnému textu předchází:

„Vysoce důstojný, urozený, též vysoce učený pane mně milostivý. Komu jinému, nežli Vaší vysoce důstojné Milosti mou duchovní olivu svatého Jana Nepomuckého obětovati a připsati jsem měl? Poněvadž slavná všem povědomá pověst vůbec známé činí nejchvalitebnější jak duchovní, tak světské hospodářství, s kterým Vaše vysoce důstojná Milost svou celou žďárskou zem krásnou a užitečnou vzdělávati se vynasnažuje; jakož i známá jest ona veliká horlivost, s kterou žádostivé srdce Vaše vysoce důstojné Milosti do okras domův Páně zamilované dnem i nocí hoří. Což věda já, péči sem měl, abych co takového obětoval, které by v žďárském hospodářství k ozdobě i užitku sloužiti mohlo. Pročež olivu sem hledal a jistotně našel, kterou aby Vaše vysoce důstojná Milost ode mě poníženě obětovanou v milosti přijíti, mě pak v svých vysoce důstojných milosti vždy zachovaného míti ráčila za to, co nejponíženěji žádám a zůstávám Vaší vysoce důstojné Milosti ponížený duchovní služebník Ferdinand Antonín Grým.“¹¹⁵

Jak je z věnování patrné, kazatel opět vyzdvihuje duchovní a hospodářskou činnost opata Vejmluvy, kterou je již proslaven a proslulá je zároveň i jeho horlivost po zvelebení svatostánků. Slovy: „*Vaše vysoce důstojná Milost svou celou žďárskou zem krásnou a užitečnou vzdělávati se vynasnažuje.*“¹¹⁶ je snad myšlena opatova rozsáhlá stavební činnost a založení šlechtické akademie. Z toho důvodu vyslovuje Ferdinand Antonín Grým přání, aby i jeho dílo mohlo sloužit cílům opata Vejmluvy.

Od nejproduktivnějšího kazatele ve Žďáru - Jana Josefa Khella se dochovala sice čtyři kázání, ale dedikaci obsahuje pouze to z roku 1731 s názvem *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká, vši sladkosti a chuti plná, ke všem potřebám světa křesťanskému užitečná a*

---

¹¹⁴ VKOL, sign. II 32. 357, fol.2, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

¹¹⁵ VKOL, sign. II 23. 171, fol.6, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens Oliva*.

¹¹⁶ Tamtéž.

potřebná. Khellova dedikace se od těch výše zmíněných liší, a to co do délky, tak i z toho důvodu, že autor zde spíše posměšně píše o tom, jaké parametry by dedikace měla obsahovat:

„Vysoce důstojně velebný, urozený a vysoce učený pane, pane. Patrone mně obzvláště milostivý. Když já z nejhlubší poníženosti před tvou důstojně velebnou Milost, ne tak s mým, jako s tvým vlastním, ačkoliv maličkým (quasi semen Coriandri, jako semenem koriandrovým) darem přistupovati a ne tak obětovati, jako navracovati se opovažuji, způsobu a obyčeje kněh spisovatelů následovat nebudu. Ti když některé vznešené osobě knihy, plod vtipů svých obětují, v předmluvách tři *puncta* obyčejně vyjadřují. Předně: příčiny, pro které k osobě té jsou pohnutí; za druhé: mocnost ctností, dokonalostí chválí osoby té, ne bez obzvláštní vejmluvnosti vypisují. Za třetí: lásku svou, kterou k ní hoří, poníženě vyjevují. Proč já mannu nebeskou, cisterciensko-nepomuckou před žádného jiného, než před tebe předkládám? O příčiny se dokona nestarám, nebo ty mannu tu na poušť nepomuckou (ach, velmi pustou, tenkrát cistercienských anjelův zbavenou) z nebe pršenou a deštěnou z vnuknutí božího jsi sebral a stánek nový, nádobu zlatou, ne zlatem zemským, ale světlem nebeským okrášlenou, totiž: chrám na hoře Zelené, který jest: *urna aurea Manna habens*, nádoba zlatá, mannu mající, skvostně jsi pro ni vystavěl a do stánku toho, Mojžíše převyšujíc, nejenom pro věčnou památku, nýbrž k užívání, k potřebě všem lačným, nuzným, potřebným duším i tělům, mannu tu jsi položil. Majíce ale z Písem známost dobrou, kterak manna v stoupě tloucti a třítí se musila, jestliže komu chutnati chtěla, tys mannu nepomuckou do stoupy mé k tření poslati sobě milostivě oblíbil, tobě tedy a žádnému jinému stlučenou a zetřenou předložit spravedlnost nutí. Já bych snad, pane, pane milostivý s ponížeností na příčiny tebe tázati se mohl, které tebe pohnuli, žes mou stoupu, tak tupou sobě vyvoliti ráčil? Ctnosti, dokonalosti, chvály tvé vypisovati nesmím, ačkoliv vím, že hlas takový *Themistoclesovi* byl nad med sladký a líbeznější, tobě ale jest, jakožto Bernarda Medotekoucího následovníkovi, nad všecko hovadské řehotání odpornější, a ta ať jest chvála tvá největší. Lásku, kterou já k tobě hořím, zatajit a zamlčet musím, poněvadž ani tak mnoho slov, ani vtipu k vyjádření jí nemám, neb jestliže k milování táhne ten, který někomu nejenom dobře chce a vinšuje, ale skutečně činí, já o osobě, která by lépe, nežli ty mně vinšovala a skutečně činila, v světě o žádné nevím. Přijmi tedy mannu ode mě zetřenou k užívání, ke všem potřebám tvým, tvému slavnému klášteru, všem svatojánským ctitelům a celému světu, vši mocí, sladkostí a chuti plnou. Doufám, že žádná duše neřekne: *Nauseat anima nostra a super cibo islo le*. Ošklivost má duše naše nad pokrmem tím nejlehčejším, neb kdo mannu tu sobě oškliví, ten hanbu, potupu, bídu brzo na sobě užítí, jako král lenivý jí sobě zošklivíce, do Moldavy zahodíc, i hned z královského paláce do Žebráku utíkatí byl přinucen a z krále žebrákem učiněn. Důstojně ale velební páni, páni pražští kanovníci na Hradě pražském, slavný hrob přes svatý stánek pro mannu tu vykopají, poklad hojný našli, bohatství nabyli. Já, pane, pane milostivý, vroucně a nábožně vinšujíc, ujišťuji, že i ty s klášterem tvým jako král lenivý žebrákem nebudeš, ale s pány kanovníky pro tak vznešený a slavný stánek na hoře Zelené pro nepomuckou mannu vystavenej,

poklad hojný zde i v nebesích nalezneš. Všem tedy svatojánským ctitelům mannu tu nábožně rozdávěj a mne stále v tvé milosti zachovej, který jsem a umírám. Tvé vysoce důstojné velebnosti, ponížený a nehodný služebník Joannes Josephus Khell.¹¹⁷

Shodným rysem jako u předchozích dedikací je používání základního motivu, který je zde nejen mimořádně rozvíjen, ale i propojován s jinými motivy v textu. Jan Josef Khell opět opěvuje téměř nadpozemskou krásu stavby a především jejího stavitele Vejmluva, který kostelem na Zelené hoře uchovává odkaz zaniklého kláštera v Nepomuku a svatého Jana Nepomuckého. Nový svatostánek vnímá jako stavbu, jež není jen pro okrasu, ale i pro užitek všech potřebných a tímto počinem Vejmluva převyšuje Mojžíše. Jak bylo již zmíněno, autor nechce kráčet ve šlépějích spisovatelů knih, kteří z povinnosti lichotí svým patronům, a proto nesmí vypisovat opatovy ctnosti a dokonalosti, lásku, kterou k němu hoří, musí zatajit a zamlčet. Chce se lišit a liší se i tím, že neváhá užít peprnější slova. Khell se ovšem neliší v tom, že opata slavného žďárského kláštera vnímá jako následovníka svatého Bernarda a jemu také přináší - lépe řečeno - navrácí své kázání jako malý dar, který není větší než semeno koriandru. Na věnování je zajímavé zakomponování prvků legendy o svatém Janu Nepomuckém již do samotné dedikace, kdy je opat Vejmluva vnímán jako protipól lenivého krále Václava IV., který díky stavbě kostela a uchovávání odkazu sv. Jana Nepomuckého nalezne poklad - jak zde na zemi, tak i na nebesích.

Kromě Grymova a Khellových kázání neobsahují dedikaci i některé další tisky ze zbývající svatonepomucenské produkce tzv. žďárského cyklu¹¹⁸. Je tomu tak v kázáních Gerarda Bednáře ze 17. května 1728 a Václava Antonína Noska z 18. května 1730.¹¹⁹ Zarážející je to u Bednáře, coby člena žďárského kláštera, který byl i v letech 1728-1731 opatem Vejmluvou pověřen vedením konventní knihovny¹²⁰. V Bednářově kázání nazvaném

---

¹¹⁷ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.3, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká*.

¹¹⁸ Michaela Hashemi (Horáková) se věnuje i jiným místům svatojánské úcty na našem území v publikacích: SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Brno, Tribun EU 2007; HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádooba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století*. Žďár nad Sázavou, Cisterciana Sarensis 2000.

¹¹⁹ LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojánských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995.

¹²⁰ LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 66.

*Svatý Jan Nepomucký v podobnosti studnice pěti prameny se prejšťící*¹²¹ se dozvídáme zajímavou informací, že místo něho měl na Zelené hoře kázat Antonín Willikus – kanovník královské kolegiální kaple U všech svatých na pražském hradě a farář u sv. Vojtěcha na Novém Městě, který však zemřel.¹²² Bednář byl tedy vybrán až dodatečně.

U dvou autorů, ačkoliv jsou kázání česká, objevují se dedikace v latině. Prvním z nich je Henrik František Fritz, který roku 1729 přednesl na Zelené hoře kázání *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*¹²³. Tím druhým je Antonín Ferdinand Dubravius, který uzavíral svým kázáním slavnosti Janovy kanonizace roku 1730. Promluva nesla název *Echo festivaе Canonizationis Ioanne in Zarae in Monte viridi exspirans*.¹²⁴

Zbývající tisky kazatelů pozvaných do Žďáru dedikace obsahují. Někteří ji hojně rozvádějí – tak je tomu i v případě Karla Borromea od sv. Remigia, který byl v době proslovu kázání knězem bosáckého řádu sv. Augustina v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě. Jeho promluva nazvaná *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*¹²⁵ zazněla 4. září 1735 při příležitosti oslav pětistého výročí založení kláštera. Kázání stejně jako dedikace oslavovala především dlouholetost žďárského kláštera, činy opata Vejmluvy a také Nepomuk, coby mateřinec žďárského kláštera:

„Vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pane, pane a patrone milostivý. Jak vysoce žďárský klášter zrostl pod řízením Vaší Milosti, tak veliká jest povinnost tohoto kázání, jenž Sáry neb toho jména kláštera pětistej zrost v zrcadle představuje, Vaší Milosti připsati. A co gruntovnému kamenu ostatní povínuje stavení, to Sáře neb slavnému žďárskému klášteru augustiniánský klášter v Německým Brodě jest zavázaný: jehožto základní kámen slavný předchůdce položil. Na tom ale kameně Vaše

¹²¹ Celý název zní: *Svatý Jan Nepomucký v podobnosti studnice pěti prameny se prejšťící, na Hoře Zelené při klášteře žďárském Studnice Matky boží řečeném, pod titulem kajících ctitelův téhož svatého založenému a ke cti jeho shromážděnému představený.*

¹²² LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 57.

¹²³ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.1, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí od divotvorného a neporušeného jazyka pocházející, při vejroční slavnosti s. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře blíž veleslavného a starožitného kláštera žďárského, svatého řádu cistercienského ležící.*

¹²⁴ MZK Brno, sign. ST 3 - 433.690, fol.1, DUBRAVIUS, Antonín Ferdinand: *ECHO FESTIVAE CANONIZATIONIS IOANNEAE ZARAE IN MONTE VIRIDI EXSPIRANS. Hlahol osm-denní slavnosti svatořečení Jana Nepomuckého v Žďáře na Hoře Zelené skonávající. To jest: závěrek osm-denní slavnosti svatojanským ctitelům dne 23. máje skrz poslední kázání pronesený.*

¹²⁵ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.1, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla. To jest: Starožitný a slavný téhož jména klášter žďárský svatého vejhradního řádu cistercienského Studnice Marie nazvaný, obličej svůj spolu se všemi skrze prošlých pět set již lét se šťastnými i nešťastnými proměnami v též Studnici jakožto přirozeným a svým původním zrcadle spatřující.*

důstojnost tolik, a tak veliké dobrodiní postaviti ráčila, že se zdá, že do jedných myšlíněk vešla se syny Adamovými, když mluvili: *Podřte a vystavme sobě město a věž, jejížto vrch aby dosáhl až k nebi, a učinme slavné jméno naše. (Gen. 11. V. 4.)* S nimi stejnou sice vůli, ale s nimi nestejnou, nýbrž šťastnější prospěch Vaše Milost míti ráčila: poněvadž jejich předsevzetí Bůh překazil, na Vaše ale vysoce důstojnosti oumysl s tím okem, s kterým na *Abela a na dary jeho pohlédl (Gen. 4. V. 4.)* by též na tom gruntovním od předchůdce položeným kameně postavené od Vaší Milosti dobročinnosti *svým vrchem*, aneb svou zásluhou *došáhli až k nebi. (2. Cor. 12.)* A tak vysoko dosahují všechny předsevzaté od Vaší důstojnosti skutkové, kteří jak veliký, tak i mnozí jsou a všechny sobě přivlastňují sv. Pavla apoštola blahoslavenství, rozličným ale způsobem. On byl vytržený a vzatý až do třetího nebe: Vaše ale vysoce důstojná velebnost chce svýma skutky nebe vzíti a vidění, které on viděl, sobě zejskati, a větším právem než synové Adamovi *učiniti slavné jméno své po všech zemích. (Gen. 11.)*

Ne ale samotná jest sláva těch činův svým vrchem neb dobrým oumyslem *až do nebe dosahovati. (Psal. 89. V. 4.)* Navrhují také oni i nesmrtnost jména, když pátý věk slavného kláštera žďárského korunují. Jest sice ta Boha vlastnost zrcadlem býti všech stvořených věcí, v kterém předešlé věci přítomné i budoucí se vidějí: *Odkudž tisíc lét před očima jeho jako den včerejší, kterýž pomínul. (Gen. 6.)* Nětco takového propůjčilo nebe Vaší důstojnosti, že pět set lét jako den včerejší všem očím představuje jako v zrcadle při této pěti-sto-letní slavnosti. Kdyby krásně i časově, všechny věci trávící, byli také toho slavného kláštera letopisy a pamětné příběhy a činy zmařili, znova a zouplna, ano mnohem hojnějc z činův Vaší velebné důstojnosti mohly by se popsati. Nic tak vysokého jinší neučinili, kam by tito nedosáhli. Skrže ně obnovená jest stará sláva žďárská a nová rozmnožená i povýšená. Staví Vaše Milost Bohu a svatým jeho chrámy, kaple, věže, oltáře, obrazy kamenné¹²⁶ a barevné: kunstům a všem svobodným uměním vysoké školy, učeným akademie, lidem obydlí a životčíchům jako nový koráb Noemův příbytky. Od čehož Sáry neb toho jména slavného kláštera *obnovená jako orlice mladost jest. (Psal. 102. V. 5.)* Vaše velebná důstojnost titul zasluhuje jednoho *člověka hospodáře, kterýž vynáší z pokladu svého nové i staré věci (Math. 13. V. 52.)*, a jednoho zrcadla, jenž starou i novou slávu a krásu kláštera žďárského před oči staví. Vaše velebně důstojná Milost od roku 1670. a svého narození začala obraz boží, podle kterého jest stvořená, vypodobňovati: v roce 1690. skrže sliby řeholní řádu cistercienskému obraz přinesla, který všechny barvy a dokonalosti plného rozumů a pěkných povah na sobě ukazuje: posledně v roce 1705. jsouce vyvýšená k důstojenství opatskému všech svých předchůdcův, učiněná jest ouplně, v kterém se vyobrazuje dobré štěstí a všechny prospěchy, hrdinský ctnosti a činy. Ano, všechno to, co kdy v těch pěti stech létech žďárský klášter okrášlilo. V umění, v školách, v staveních, v radě, v jednání, v hospodářství a v mnohých věcech zpytování za pravidlo Vaší velebné důstojnosti slouží. ¹²⁷

¹²⁶ Obrazy kamennými jsou myšleny sochy.

¹²⁷ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.3-4, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně.*

Karel Borromeus od svatého Remigia hned v úvodu vyzdvihuje zásluhy opata Vejmluvy na rozkvětu žďárského kláštera a zároveň zmiňuje spojitost se svým klášterem v Německém Brodě, jehož základní kámen položil předchůdce stávajícího opata. Ale je to právě Vejmluva, jež obnovil starou žďárskou slávu a novou rozmnožil a zároveň vykonal mnohá dobrodíní i pro augustiniánský klášter v Brodě. Kazatel jej proto neváhá zařadit mezi syny Adamovy, kteří stavbou města a věže, jež by sahala až k nebesům, chtěli proslavit své jméno. Na rozdíl od nich byl však opat úspěšný a svými stavbami a zásluhami dosáhl až k nebi. Proslavil se nejen svými skutky, které jsou velké a hojné, ale slavné je také jméno žďárského cisterciáckého kláštera, který slaví již pět set let své existence. V dedikaci jsou zmíněny také oblasti, ve kterých opat Vejmluva realizoval své mecenášství - stavěl Bohu a svatým chrámy, kaple, věže, nechal budovat nákladné oltáře, sochy a malovat obrazy. Přestože by mohlo vypadat, že Karel Borromeus sklouzává až k nadsázce v případě příbytků pro živočichy, je možné, že je oním „*korábem Noemovým*“ myšlena stavba konírny a jízdárny šlechtické akademie, jejímž autorem je Jan Blažej Santini-Aichel.¹²⁸ To je jeden způsob výkladu, „*novým korábem Noemovým*“ může být myšleno celé dílo Václava Vejmluvy, který stejně jako Noe „chodil s Bohem“. Vejmluva je dále kazatelem označen za „*hospodáře, který vynáší ze svého pokladu nové i staré věci*“, buduje tak klášteru svojí činností novou slávu, ale zároveň může již stavět na slavné minulosti kláštera. Borromeus zmiňuje také základní data ze života svého mecenáše.

Také zbývající dedikace velebí Vejmluvovo dílo, kterým zajistil pokračování nepomuckého kláštera. Dochází v nich opět k užití hlavního motivu, který vychází z názvu kázání - například Martin Josef Zourek, jež proslovil roku 1735 kázání nazvané *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený*¹²⁹, se v dedikaci vyznává, že ho na Zelenou horu přivábila silná vůně cedrového dřeva - tedy sv. Jana Nepomuckého. Zajímavá je zmínka v dedikaci Eligia od sv. Jiří¹³⁰ o tom, že opat Vejmluva, ač je mu nyní vlastní výmluvnost, kdysi přišel o hlas. Modlil se tedy k Panně Marii, která mu ztracený hlas vrátila. Kazatel si to vysvětluje tak, že

---

¹²⁸ HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998, s. 377.

¹²⁹ Celý název zní: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený, totiž Jan Nepomucký, divotvorec nejen český, ale téměř celému světu od Boha ustanovený*. Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.1.

¹³⁰ VKOL, sign. II 32.362, fol.2, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda, za onoho času tři krále vedoucí k Kristu, nyní množství svatojánských ctitelův vedoucí k svatému Janu Nepomuckému. Na Hradě pražským kanovníku, Krista mučedníku a věrnému následovníku k Kristu, jakožto originálu a neb původnímu jak příkladu při narození, tak při smrti a v životě v ctnostech, zázracích a milostech lidům udělených velmi podobnému*.

opatovi byl hlas vrácen z toho důvodu, aby po světě mohl šířit slávu nového světce sv. Jana Nepomuckého.¹³¹

Jedna dedikace se od těch již zmíněných přece jen liší, a to osobou, které je kázání věnováno. Tato dedikace se nachází v prvním kázání proneseném na Zelené hoře roku 1722, jehož autorem je farář Jakub Felix Jan Pacher. Pacherovo kázání bylo otištěno jako součást sborníku *Risus Sarae* roku 1723.¹³² Sborník a samotné kázání je dedikováno Františku Juliánovi hraběti z Braidy - v té době olomouckému světicímu biskupovi, který byl pozván do Žďáru, aby vysvětil tři kostely dokončené roku 1722¹³³:

„Vysoce důstojný a vysoce urozený Svaté římské říše hrabě, biskupe a pane, pane patrone můj milostivý. Ponejprv zlatého hospodáře dnes ustanovils ve Žďáře, zlatý pane biskupe hipponenský, veliký ctiteli Nepomucký, a zajisté svatěs učinil, neb zde ve Žďáře jest potřeba zlatého hospodáře; poněvadž při zlatém hospodáři se ve Žďáře všechno dobře daří. Ten zlatý hospodář, s kterým se ve všech případnostech (jak mně velmi povědomo jest) důvěrně radíš, jest svatý Jan Nepomucký. Vím z vlastní zkušenosti, když jsem se k první *inquisiti* od Jeho Svátosti papežské, *Clementa*, toho jména XI., léta 1717. zřízené poníženě postavil, jakou neustálou starost a péči jsi měl, jakožto *Iudex delegatus*, strany toho zlatého hospodáře, že jsi se nic nešanoval zimního tuhého času v tvé studené domovní kapli několik hodin k podivení všech (kteří tu zimu vystáti nemohli) při examině a přísahách seděti; ano, i s umenšením tvého zdraví mocně k tomu dopomáhati, jen aby spíše svatost svatého Jana Nepomuckého od Svatosti papežské potvrzená a všem vůbec k dokonalému skrze mši svatou a *officium* čtení dovolená byla. Což když jsi šťastně dočekal, jaké to bylo srdce plesání, a jinších ke cti svatého Jana vzbuzování; tak že jsi sám osobně k veřejnému svatého těla vyzdvižení a uctění do Prahy přijeti a zlatému tvému hospodáři povinnou čest učiniti sobě umínil, kdybys spíše (nežli se pro nenadálou přítomnost Její císařské Milosti Marie Alžběty panující císařovny stalo) jen o tom známost byl dostal.“¹³⁴

Autor kázání přirovnává blahoslaveného Jana Nepomuckého k zlatému hospodáři, což je parafráze biblického verše z Matoušova evangelia. Takovým hospodářem, který zasel dobré

¹³¹ VKOL, sign. II 32.362, fol.6, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

¹³² MZK Brno, sign. CH-0003.528, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a NepoMvk, Regls efferl, Tyranni GarrVLI, SILentlosVs DebelLator. To jest: Jan slavný bohu mučedlník, nepřemožený nepomucký bojovník, nad králem zuřivým a zlostným zvítězitel mlčenlivý, však mlčenlivě vejmluvný, po vykonání svého hrdinského potýkání z vojny na Zelenou Horu blíž slavného cistercienského kláštera U hvězdy jitřní*.

¹³³ Více se rozboru kázání věnuji v bakalářské práci: ŠPAČKOVÁ, Markéta: *Svatonepomucenská kázání v okolí Žďáru nad Sázavou. Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací opata Václava Vejmluvy*. Olomouc 2011, s. 47-52 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

¹³⁴ Jedná se pouze o část dedikace. MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.27-28, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

zrno, z něhož vzešla dobrá úroda, má být Žďáru Jan Nepomucký. Podle kazatele není náhoda, že tohoto zlatého hospodáře ustanovil ve Žďáru zlatý biskup František Julián hrabě z Braidy, neboť biskup se coby velký ctitel Jana Nepomuckého podílel na jeho beatifikaci, kdy byl ustanoven delegovaným soudcem a měl na starosti vyslechnout navržené svědky Janových zázraků, provést šetření a vše zaprotokolovat.¹³⁵ Z Pacherovy dedikace vyznívá informace, že se výslechy konaly v biskupově domovské kapli v Olomouci a Pacher byl údajně přítomný při zahájení výslechů. Po dosažení jistých úspěchů v beatifikačním procesu, na němž měl zásluhy i Braidy, se také osobně zúčastnil vyzdvižení těla Jana Nepomuckého a beatifikačních oslav, na nichž byla přítomná i císařovna Marie Alžběta. V další části vyjmenovává Pacher Braidovy činy v církevní sféře, zmiňuje devět jím vysvěcených chrámů a přestože Braidovi v době promluvy bylo již skoro sedmdesát let, přijel do Žďáru, aby vysvětil další tři kostely.¹³⁶ Dvanáctým vysvěceným kostelem v Bobrové tak Braidy „naplní celý Zodiak“ a dosáhne dokonalého počtu. Braidy se podle Pachera nestará pouze o kult Jana Nepomuckého, ale jako první se přičinil i o otevření hrobu Jana Sarkandra dne 10. září 1720. Kazatel pojmenovává hraběte z Braidy Františkem Serafinským pro jeho podporu nepomucenského kultu a spojuje jej tak se jménem Františka z Assisi. Následně Braidovi přeje:

„Já posledně s celým Žďárem před trůnem biskupským padám a léta věku tvého znamením raka červeného¹³⁷ skrze krvavého mučedníka, svatého Jana Nepomuckého, šťastně a jasně na dlouhé časy předpovídající a poníženě vinšující, srdečně volám: Dies InnVbes et annos MILLE, VIVat In terrIs Antibes. Buď živ, biskupe, dni jasný, na tisíc lét vždycky šťastný. S tím vinšem svatého hospodáře tobě podávám a sebe tvé biskupské Milosti celý odevzdávám, zůstáváje tvé vysoce důstojné a vysoce urozené biskupské Milosti, pána, pána patrona a vrchního svého vždy milostivého nejponíženější kaplan, kněz Jakub Felix Jan Pacher, farář měřínský.“¹³⁸

Pacher se v dedikaci svěřuje pod ochranu svého patrona Františka Juliána hraběte z Braidy. V případě vůbec prvního kázání prosloveného na Zelené hoře existuje tedy pravděpodobnost,

---

¹³⁵ HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století.* Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000, s. 214.

¹³⁶ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.28-29, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator.*

¹³⁷ V originálním textu je vytištěn obrázek raka. Toto znamení patřilo k symbolům kabaly a značilo zdraví a úspěch. HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století.* Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000, s. 214.

¹³⁸ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.30-31, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator.*

že tisk inicioval jeho patron - hrabě z Braidy. Alois Plichta je ovšem toho názoru, že iniciátorem tisku sborníku byl opat Vejmluva, kterého kázání zaujalo, a tak po skončení slavností pověřil svého sekretáře Bonifáce Procházku vydáním sborníku.¹³⁹ Byl to podle Plichty Procházka, kdo připravil text a v Brně u Jakuba Maxmiliána Svobody nechal sborník roku 1723 vytisknout.¹⁴⁰

Z devatenácti česky vydaných kázání tzv. žďárského cyklu dedikaci obsahuje třináct z nich - z toho dvě dedikace jsou v latině, ačkoliv zbytek textu je český. Dvanáct z nich oslavuje opata Václava Vejmluvu, jak pro jeho podporu kultu svatého Jana Nepomuckého, která vyvrcholila svatojánskými slavnostmi v poutním kostele na Zelené hoře, tak pro jeho zásluhy na rozkvětu starožitného žďárského kláštera, který šťastně dovedl k pětistému výročí jeho trvání. Jedna dedikace se od těch předchozích liší osobou patrona, přesto i vydání tohoto kázání pravděpodobně finančně podpořil Vejmluva. Jak již bylo zmíněno výše, je to pouze osobnost cisterciáckého opata Vejmluvy, která se v roli mecenáše nepomucenských kázání objevuje opakovaně kromě panovníků. Být mecenášem kazatele bylo jistou známkou prestiže - i z toho důvodu kazatel ve většině případů oslavuje svého patrona, vyzvedává zcela konkrétně jeho osobnost a činy.

Výjimkou je případ, kdy patron kazatele zůstává anonymním. Tak je tomu i u nepomucenského kázání Kryštofa Hubatia, kdy vzhledem k anonymitě nepomuckého ctitele, který zaplatil vydání díla tiskem, se rozhodl i sám autor kázání zůstat v anonymitě.¹⁴¹ Za autora textu byl v odborné literatuře 19. století považován kněz Jan Krasl, ale na počátku 20. století historik Antonín Podlaha prokázal, že chvalořeč proslovil kanovník Kryštof Hubatius.¹⁴² Autora textu a promluvy se podařilo vypátrat, ale identita mecenáše kázání zůstala i nadále skryta. Jak píše Miloš Sládek:

---

¹³⁹ PLICHTA, Alois: *Jakub Felix Jan Pacher. Slavnostní řeč k svěcení kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře blíž města Žďáru dne 27. 9. 1722.* Žďár nad Sázavou, MěstNV 1968, s. 7.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Jde o kázání nazvané: „Kazatel prorocký v skutku i v řeči, od narození až do smrti pro jedinké, a to svaté zamlčení v Moldavě utopený, avšak i po smrti zazaračnou výřečností svým neporušeným jazykem mluvící, svatý Jan Nepomucký, hlavního kostela svatého Víta na Hradě pražským kanovník a kazatel, kralovský almužník, královny zpovědník, od Jeho Svatosti papežské slavné paměti Benedicta XIII. léta Páně 1729 dne 19. měsíce března za svatého mučedlníka vyhlášený, pak léta Páně 1730 dne 15. měsíce máje na Skalce proti Emmausu při osmidenní držané slavnosti jeho svatořečení, a to sice od slavné confoederací téhož svatého pod ochranou nejvěrnější Marie Panny všem nábožným posluchačům své prorocké kázání k vzdělání a k napominání a k potěšení konající...“, Praha 1730. In: SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století.* Praha, Argo 2005, s. 262.

¹⁴² Tamtéž.

„Zvýraznění autorovy a mecenášovy anonymity je snad až výsměchem tehdy stále silící tendenci ke zdůraznění osoby autora (a tím i autorských práv k textu) a zároveň připomínkou starších názorů, podle nichž duchovní řeč řídívá Duch svatý a kazatel je jen prostředníkem mezi boží vůlí a posluchačem.“¹⁴³

Jak vyplývá z uvedené citace, byla také pro kazatele čest být vybrán mecenášem, vypracovat a přednést kázání. Zvláště pak pokud bylo kázání vydáno, jednalo se pro zvoleného kazatele o projev úcty a důvěry ze strany patrona a také došlo ke zviditelnění jeho jména. V 17. století bylo vydání spisu bez uvedení jména autora poměrně běžné, ale kazatelé první poloviny 18. století se pod své práce podepisovali zcela samozřejmě.¹⁴⁴

O tom, že vztah některých kazatelů a jejich patronů mohl být značně osobitý, svědčí ukázka opět z publikace Miloše Sládka o knězi Františkovi Paley, který se v mnoha ohledech neshodoval se svým patronem - baronem francouzského původu Janem Vernierem:

„Při svatováclavském kázání roku 1695 ve Světlé nad Sázavou dle svědectví posluchačů ‚...v prostředku svého kázání tupíce velmi nynější stavy Království českého, vynímajíc starožitné rytířstvo, na pomstu k svatému Václavu jeho nyní utlačené vlasti vroucně mnohomnožstvíkráté jest volal, říkáje, že prve desetkráté tisíc samého rytířstva a jezdcův do pole jest vyšlo; kde jsou nyní? Není tu žádného, jste, čeští rytířové, utlačeni a z Čech vyhnáni, statky vaše jsou vám pobrány a cizozemcům, Němcům, Vlachům, Španělům a Francouzům se dává, a Čech za nic nestojí, není ve vážnosti.‘ Po kázání, které údajně trvalo déle než půl druhé hodiny, patron, který nebyl v promluvě přímo jmenován, oproti zvyklostem nepozval kněze ke svému stolu a údajně kazateli řekl: ‚Já jemu dám, krobiane, a naučím ho jináč kázati, počkej, já tě naučím.‘“¹⁴⁵

Tato poněkud úsměvná scéna poodhaluje zajímavou informaci o fungování vztahu mezi kazatelem a jeho patronem, kdy patron byl zároveň hostitelem kazatele a bylo tedy dobrým zvykem patrona, že následně pozval kazatele ke stolu.

Zároveň je potřeba dodat, že ne všechna proslovená kázání byla následně vydána tiskem a u těch, která se dochovala v tištěné podobě, není možné ve většině případů zjistit, do jaké míry byla pro tisk upravena, a tak je tomu i v případě žďárské produkce. Dále do výsledné podoby textu mohla zasáhnout cenzura. Stěžejní ovšem pro vydání kázání byla

---

¹⁴³SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha, Argo 2005, s. 262-263.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 21.

osobnost patrona a jeho vkus - v případech, že kazatelova promluva nesplnila jeho očekávání, nebyla ani vydána. U kázání tzv. žďárského cyklu vzniká mezi léty 1722 a 1726 tříletá mezera, kterou se prozatím nepodařilo objasnit. Je možné, že se dosud nepodařilo dané tisky objevit, ale také existuje pravděpodobnost, že opat Vejmluva kázání nevydal tiskem, ať pro špatnou finanční situaci kláštera, nebo právě z toho důvodu, že nebyl s promluvami spokojen.

3. Reflexe osobnosti opata Vejmluvy a historie žďárského kláštera v kázáních

Nejen dedikace z pera vybraných kazatelů, ale i samotná kázání vyjevovala posluchačům a následně čtenářům informace o osobnosti a činnosti opata Václava Vejmluvy a také o žďárském cisterciáckém klášteře. Kázáními stejně jako dedikacemi prostupuje ze strany kazatelů topos přehnané skromnosti, pokory a také nezměrné úcty k Vejmluvovi, kdy autoři tisků vyzdvihují a velebí opatovy činy až do té míry, že veškerá stavební činnost je vztažena jen na jeho osobu. Snad v žádném kázání tzv. žďárského cyklu nezaznívá jméno Vejmluvou vyvoleného architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichla, který pro opata projektoval a realizoval téměř všechny stavby.¹⁴⁶

Některá kázání obsahují také reálie z dějin žďárského kláštera, a to jak z doby nedávno minulé, tak z počátku existence kláštera. Z vytištěných promluv je znát, že některé momenty z historie cisterciáckého kláštera byly u kazatelů zvláště oblíbené, jelikož se objevují opakovaně a pokaždé jsou líčeny velmi živě a barvitě. Celistvější a soustavnější zaměření na dějiny kláštera pak představují kázání proslovená při slavnostech pětistého výročí založení kláštera, která oslavují právě dlouholetost žďárského kláštera a jeho návaznost na cisterciácký klášter v Nepomuku.

3.1 Reflexe osobnosti a činnosti opata Vejmluvy v kázáních

Dochované tisky kázání nejsou jen dokladem vyspělého barokního jazyka a slovesného umění, ale také pramenem, který mnohé vypovídá o soudobém politickém, kulturním a náboženském dění takřka ve střeoevropském kontextu, ale zaměřuje se také na lokální dění spjaté s osobností opata Václava Vejmluvy.

Téměř ve všech kázáních je Vejmluva označen jako: „*důstojně velebný, urozený a učený pán, pán Václav Vejmluva opat, jeho Milosti císařské a královské rada*“¹⁴⁷. Zároveň je

---

¹⁴⁶ Více informací o Santiniho stavbách, na kterých spolupracoval se stavebníkem Václavem Vejmluvou, uvádí Mojmir Horyna: HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998.

¹⁴⁷ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.4, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český*.

kazateli vždy zdůrazněno jeho dlouhodobé úsilí o stavbu kostela zasvěceného Janu Nepomuckému a také nákladnost vystavěné zelenohorské svatyně:

„Povědomo pak mně není, který by z předkův svaté paměti v Pánu usnulých zdejších pánův prelátův tuto Pannu izrahelskou byl hleděl nejvíce okrášliti a ozdobiti. Co ale fama, neb hodnověrná lidská pověst veřejně již vytroubila a já nyní očitě spatřuji, řícti musím v pravdě, že veliký a drahý ozdobitel tohoto kláštera žďárského jest nynější panující důstojně velebný, urozený a vysoce učený pán Václav Vejmluva opat jeho Milosti císařské a královské rada. A nemohu vymluviti to, co Vejmluva zde vzdělal, vystavěl a okrášlil. Co ale pravím, když Vejmluva již nebude více mluviti, byť o něm mluviti nechtěli lidé, mluviti o něm budou okrášlení kostelové a ozdoby chrámové. Obzvláště pak nesmrtdlné svědectví vydá tento v způsobu hvězdy v nově vystavený stánek svatojánský:

Has aeDes WenCesLaVs WeyMLVwa Abbas ZarensIs ereXI.

Stanek tento na HorV ZeLenaV postawIL WeyMLVwa, preLat w ZDIarV.¹⁴⁸

Za jehožto času šťastného panování již přišel ten vinšovaný den všem obyvatelům žďárským, v kterém volají strážní na hoře Effraymové, to jest zdejší velební otcové na hoře Zelený: (*Ierem. ibid.*) *Surgite, et ascendamus in montem Sion ad Dominum DEUM nostrum. Vstaňte a vstupme na horu Sion, na horu Zelenou ku Pánu Bohu svému. O, jak krásně a opatrně sobě zdejší Vejmluva to zřídil, že sem na to místo povolal a postavil svatého Jana Nepomuckého.*¹⁴⁹

Grym staví současného opata nad všechny jeho předchůdce - současný opat Pannu izraelskou, tedy žďárský klášter Studnice Blahoslavené Panny Marie, nejvíce ozdobil a okrášlil. To Vejmluva v porovnání s předchozími opaty klášter po stavební a umělecké stránce jistě také v souvislosti s budováním nového, pro poutníky atraktivního poutního místa nejvíce zvelebil. Vejmluvovi předchůdci barokní éry neměli ovšem zrovna příznivé podmínky pro nákladnou přestavbu kláštera. Pod dohledem zbraslavského, velehradského a oseckého opata - Jana XI. Greifenfelse z Pilsenburka se ve žďárském klášteře znovu vytvářela nová cisterciácká komunita, jejíž veškeré úsilí o opravu klášterních budov překazila roku 1642 švédská vojska vedená generálem Torstensonem, která klášter naprosto zpustošila.¹⁵⁰ Za Greifenfelsových nástupců, kteří stejně jako Greifenfels nebyli přímo žďárskými opaty, došlo k opravám

---

¹⁴⁸ Text je ponechán v původní grafické podobě kvůli dvěma chronogramům, které dávají letopočet 1722, tedy rok vysvěcení chrámu na Zelené hoře.

¹⁴⁹ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.4-5, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český.*

¹⁵⁰ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 29.

hospodářských stavení, která přinášela klášteru potřebné finanční prostředky.¹⁵¹ V roce 1653 byl nově vybílen konventní kostel a v průběhu 60. let byl jeho interiér doplněn o oltáře a jejich výzdobu.¹⁵² Teprve v 80. letech 17. století se stav kláštera zlepšil do takové míry, že si mohl zvolit vlastního opata. Tím se roku 1676 stal vyšebrodský převor Benedikt Zaunmüller, za něhož byla podoba kláštera a jeho panství postupně zvelebována. Přítrž opravám a slibně se rozvíjejícímu klášteru učinil požár z 19. října 1689, kdy jím byly poškozeny budovy konventu, opatská rezidence a konventní kostel vyhořel v interiéru, jeho krov i klenba hlavní lodi se zřítily.¹⁵³ Za Vejmluvova předchůdce - opata Edmunda Wagnera - došlo k nejnútnejším opravám budov kláštera a konventního kostela, které byly zahájeny hned po požáru v roce 1689. Prvotním cílem opata Wagnera bylo opravit a postavit budovy tak, aby plnily svůj účel, a tak se členové žďárského konventu mohli vrátit do kláštera. Stavby jím provedené neměly zřejmě vysoké umělecké kvality, což platí i o budově konventu, který byl obohacen o některé barokní prvky, ale přesto zůstala jeho podoba poměrně konzervativní.¹⁵⁴ Wagner velkou pozornost věnoval vnitřnímu vybavení konventního kostela - za umělecký skvost začátku vrcholného baroka v našich zemích je považován nový hlavní oltář s obrazy Leopolda Michaela Willmanna. Willmann namaloval v roce 1692 pro žďárský klášter obrazy Nanebevzetí Panny Marie a Nejsvětější Trojice, za které mu bylo vyplaceno 1.500 zlatých.¹⁵⁵ Za opata Wagnera dochází i k přestavbě kostela sv. Markéty u klášterní brány, kterou provedl kutnohorský stavitel Jan Spinetti de Angeli¹⁵⁶. Opat Wagner po stavební stránce dovršil úsilí svých předchůdců o stabilizaci klášterních budov a díky tomu mohl opat Vejmluva směle rozvinout plány na majestátní úpravy kláštera a jeho okolí.

Právě Grym ve svém kázání uvádí, že Vejmluvova činnost ve sféře stavební a umělecké již došla slavné pověsti, která se šíří za hranice klášterního panství. Jsou to ale

---

¹⁵¹ HORYNA, Mojmír: *Barokní rozkvět žďárského kláštera*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002, s. 116.

¹⁵² Tamtéž, s. 117.

¹⁵³ Tamtéž, s. 118.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/2*. Brno, Musejní spolek 1970, s. 44, 104.

¹⁵⁶ Spinetti de Angeli je zatím méně známý umělec, který však bývá hodnocen jako stavitel nadprůměrných kvalit. Kromě kostela sv. Markéty je mu připisována stavba dominikánského klášterního kostela sv. Anny v Nových Dvorech u Kutné Hory a podíl na stavbě kostela Nanebevzetí Panny Marie v Polné. Více o jeho stavbách: HORYNA, Mojmír: *Barokní rozkvět žďárského kláštera*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002, s. 121; ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/2*. Brno, Musejní spolek 1970, s. 57, 112.

samotné stavby chrámů a zejména svatojánský kostel, které budou o Vejmluvovi vypovídat i budoucím generacím.

Často je autory vytištěných promluv zdůrazňována nákladnost nově vystavěného chrámu na Zelené hoře, jehož pověst se šíří i za hranice českých zemí. Je tomu tak například v kázání Zdenkóna Valcera proneseném roku 1726:

„Tu v té čisterně z Nepomuku do Žďára přenesený se vynachází studnice ze studnice nepomucké, v konventském chrámu trefně vyobrazená, totižto v postavě Maria Panna, jejíž dobrotivosti jakýsi letitý ženich a stará nevěsta obcerstveni nedávno, před čtyřma léty tak omládli, že překrásnou rodinu zplodili. Vícť věkem sešlý, než mladý duchovní ženich, vysoce důstojně velebný pan Václav Vejmluva opat nejhodnější, již 21. rok své nevěstě, 492. léta staré, totižto veleslavnému klášteru svému zasnoubený, s tou svou chotí v čisterně, v studnici své domácí *Ad Fontem Mariae* obmytý, milostí Marie Panny, kteráž jest *Fons Vitae*, studnice života, obcerstvený, mlékem její svaté milosti s Bernardem v duchu napojený, takové mladistvé síly nabyt, že tu, kde jsme, kde stojíme na Zelené hoře právě překrásný plod na svět vydal a jemu při křtu svaté jméno Jana dal. Co jest to za plod? Jest všem vůbec veřejný, v Čechách, v Moravě, v Rakousích chvalitebně prohlášený, tento jak mistrně, tak nákladně chrám Páně vzdělaný. Ten slavný plod tentýž vysoce důstojně velebný pan opat na okrasu chrámu Páně, otec svato-plodný s chotí svou s velebným Žďárem při křtu svatého Jana nazval, když jej před 4. léty od pravice biskupské (tit.) k počtě dnešního veliko svatýho Jana Nepomuckýho pomazat, pokropit, posvětit dal.“¹⁵⁷

V úryvku je naznačen stěžejní motiv celé promluvy, a to studnice, která navrácí starcům a stařenám ztracené mládí. Taková zázračná studnice se nacházela v cisterciáckém klášteře pod Zelenou Horou blízko městečka Nepomuku a v ní omládli i neplodní rodiče Jana Nepomuckého. Nepomucká studnice však zanikla, když klášter zničili husité, ale snad v předtuše svého skonu zplodila duchovní dceru - cisterciácký klášter pod Zelenou horou ve Žďáru. Nejen kláštery jsou spojeny pevnou vazbou, ale také motiv starých a neplodných rodičů, kteří ve studnici omládli a přivedli na svět budoucího světce, spojuje Žďár s Nepomukem. Vejmluva coby letitý ženich se svou starou nevěstou - klášterem - před čtyřmi lety omládli a „zplodili“ chrám sv. Janu Nepomuckému. Tímto motivem je Vejmluva postaven do stejné pozice jako světčovi rodiče a stává se symbolicky otcem Jana Nepomuckého - nabývá tak daleko čestnějšího a ve vztahu k Nepomuckému intimnějšího postavení, než jen jako „budovatel světčova kostela“. Valcer touto symbolikou zároveň jako

---

¹⁵⁷ Státní vědecká knihovna Olomouc, sign. II 32.359, fol.14, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

kdyby předjímal homiletickou produkci vztahující se k oslavám výročí založení žďárského kláštera, když označuje klášter za nevěstu a opata za jejího ženicha. Tato symbolika je v celém kázání více rozvinuta a kostel sv. Jana Nepomuckého je opakovaně označen za plod opata Vejmluvy a jeho nevěsty - žďárského kláštera. Mimo jiné jsou v úryvku kázání zmíněny údaje týkající se vysvěcení kostela na Zelené hoře, které proběhlo před čtyřmi léty, kdy Vejmluva již jednadvacátým rokem zastával funkci opata kláštera.

Ve všech kázáních se také nachází zmínka o Bratrstvu kajících ctitelů sv. Jana Nepomuckého, které nechal zřídit Vejmluva k zvýšení prestiže kostela a poutí dne 26. září 1723 a které bylo dne 21. října 1723 schváleno olomouckým biskupem Wolfgangem kardinálem Schrattenbachem a bylo obdařeno četnými papežskými výsadami.¹⁵⁸ Záměr zřídit bratrstvo zmiňuje ve svém kázání již roku 1722 farář Jakub Felix Jan Pacher:

„Bůh otce tvého necht' je pomocník tvůj a Všemohoucí necht' požehná tobě požehnáním božským shůry: *Crescas in mille millia! Qui maledixerit tibi, maledicetur, et qui benedixerit tibi, benedictione repletur.* Množ se v tisíc tisícův, kdo zlořečítí bude tobě; bude zlořečen, a kdo dobrořečítí bude tobě, dobrořečením necht' naplněn jest. *Crescas in mille millia*, ach množ se v tisíc tisícův! Aby za malý čas tisíc tisícův svatého Jana Nepomuckého Bratrstva, které se zde vstípiti míní, oudův bylo. *Crescas in mille millia*: množ se na tisíc tisícův.“¹⁵⁹

Po zřízení konfederace se informace o ní jako o dalším počínu opata Vejmluvy objevuje v každém dochovaném kázání. Někdy dokonce i s určitými podrobnostmi, jako je tomu u Václava Henneta:

„Ano, co dýlej mám nehodným a nezpůsobným jazykem tuto zeď svatojánskou vychvalovat? Dávno jest na této hůře Zelené výborně a skvostně postavená, o které Jeremiáš prorok chválu vzdává: *Ego quippe dedi te hodie in Civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aereum, super omnem terram (Jerem. I. V. 18.)*. Já zajisté učinil jsem tebe dnes město ohražené a sloup železný a zeď měděnou proti vší zemi. Tuto tak slavnou a pevnou zeď skvostně jsi okrášlil plný horlivosti svatojánské, vysoce důstojný pane preláte žďárský, kterou nákladně a chvalitebně zděmi zevnitřními kostela tohoto jsi přiokrášlil. V tom více chvály hoden, že tu zeď bez pobožnosti a horlivosti kajících vojákův státi nenechals. Vím dobře o tom, že starost tvá byla, aby zeď bez vartýřův nestála, proto spasitelné mínění tvé v skutek jest přivedené: podívejte se L. L. V. V. na ty zbrojné kajícnosti muže:

---

¹⁵⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 64.

¹⁵⁹ Moravská zemská knihovna Brno, sign. CH-0003.528, fol.66, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

Quingenti equites ordinaci. (I. Macha. 6. V. 35.) Pět set jízdných výborných. Který z verbuňku svatojánské zdi pod ochranu se utekli a svý outočiště vzali, to jest v Bratrstvu svatýho Jana na této hoře Zelené vyzdviženém.¹⁶⁰

Z úryvku vyplývá informace, že členů bratrstva bylo pět set. Ve skutečnosti mělo bratrstvo dvě sekce - jedna byla určena pro kněžstvo a šlechtu, druhá pro okolní věřící.¹⁶¹ Byla to právě elitní sekce bratrstva, jež neměla přesáhnout počet pěti set členů a jejímž protektorem byl sám kardinál Schrattenbach.¹⁶² Daný počet byl vymezen na základě symboliky a hlavně úcty spojené s jejich patronem, tedy sv. Janem Nepomuckým, nad jehož utonulým tělem zazářilo podle legendy pět hvězd.¹⁶³

V rámci velebení zelenohorského kostela a jeho stavebníka Václava Vejmluvy zaznívá často v textech zmínka o tom, že se jedná o první kostel na Moravě zasvěcený svatému Janu Nepomuckému.¹⁶⁴ Také v dedikacích se tato informace objevuje poměrně často. Jan Royt ovšem uvádí, že tím prvním svatojánským stánkem na Moravě byla kaple ve Strážnici postavená již roku 1701.¹⁶⁵ Přesto nelze upřít opatu Vejmluvovi prvenství v šíření svatojánského kultu na Moravě, a to i podle slov Martina Josefa Zourka, který Vejmluvu považuje za „nejdychtivějšího po Janově oslavení v Moravě“¹⁶⁶.

Je zřejmé, že většina kazatelů představuje Vejmluvu především jako opata starožitného žďárského kláštera, zřizovatele svatojánského bratrstva a stavebníka architektonického skvostu – nákladného kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, ale někteří se vyjadřují i k období před jeho volbou opatem.

---

¹⁶⁰ Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív.3., fol.17, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá, při smrti osvícená.*

¹⁶¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 64.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Jaromír Neumann a Stanislav Sochor ve svých studiích upozorňují na symboliku zakomponovanou v architektuře kostela sv. Jana Nepomuckého, kdy právě motiv pěti hvězd a čísla pět se ve stavbě uplatňuje poměrně hojně. Viz: NEUMANN, Jaromír: *Český barok.* Praha, Odeon 1969, s. 101 - 102; SOCHOR, Stanislav: *K symbolismu barokní architektury.* In: Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci. XI. Praha, Jan Štenc 1938, s. 551-560.

¹⁶⁴ Moravská zemská knihovna Brno, sign. CH-0003.528, fol.35, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator.*

¹⁶⁵ ROYT, Jan: Putování ke sv. Janu Nepomuckému ve Žďáru nad Sázavou. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002,* s. 158.

¹⁶⁶ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.17, ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený.*

Zřejmě nejvíce informací k tomuto období obsahuje kázání Jana Josefa Khella z roku 1735, kdy kazatel popisuje Vejmluvovu ztrátu hlasu a jeho opětovné navrácení po té, co se usilovně modlil k Panně Marii:

„Zdaliž není pravda, že léta 1690. před tvou profesí, když nemoc všecken hlas tobě odňala, kteréž žádná lékařská pomoc tobě navrátiti nemohla, z kláštera tohoto cesta do světa tobě se ukazovala. A co jest to za cestu? *Via peccatorum*, povídá tvůj svatý Bernard: cesta hříchův. Hřích jest nejhroznější smrt. Kdo tu bránu tobě zavřel, nežli tato Panna, jsouce před jitřním od tebe horlivě prošena, když tobě v okamžení hlas všecken navrátila.“¹⁶⁷

Pro Vejmluvu postiženého nemocí by znamenala ztráta hlasu propuštění z kláštera, neboť coby příslušník řádu musel zpívat a účastnit se modliteb. Naštěstí zasáhla Matka Boží, která se nad ním smílovala a hlas mu vrátila. Je zajímavé, že o ztrátě hlasu se autoři, kteří se Vejmluvovi věnovali, téměř nezmiňují. Snad jen Stanislav Mikule popisuje, že Vejmluvu postihlo krční onemocnění, ale přímo o ztrátě hlasu se nevyjadřuje.¹⁶⁸ Jediný Alois Plichta píše o krční nemoci a následné ztrátě hlasu v období Vejmluvova noviciátu, přičemž uvádí, že čerpal z kázání.¹⁶⁹

Vejmluva byl velkým ctitelem Panny Marie již vzhledem ke staré klášterní tradici, která pravila, že zakladateli žďárského kláštera – Bočkovi z Obřan se zjevila Panna Marie, a tudíž byl pojmenován Studnice blahoslavené Panny Marie. Známa a doložena je také jeho záliba o historii, a to zejména historii kláštera:

„Ona léta 1234. pánu Bočkovi z Berneke, baronu z Kunštátu nad studnicí zdejší, jak stálá tradice učí a staré žďárské pečeti vyobrazují, sedící se vyděti dala a pro zdejší cisterienské nejenom tento příbytek k své a sv. Mikuláše cti vystavěti, nýbrž i panství žďárské jim darovati, radu dala, jakož při tomto oltáři na zdi starožitné malování fundatora ukázalo, někdy vápnem zamazané, od nynějšího ale důstojně velebného pána, pana opata hned po vykonaném noviciátu nalezené, když mezi zedníky chodíval, kladívkem klepával, a proto *culpu* často dostával.“¹⁷⁰

Vejmluva prý chodíval mezi zedníky, kteří pracovali na obnově konventního kostela a budovy konventu po požáru roku 1689, a snažil se pod omítkou objevit doklady starší výmalby -

---

¹⁶⁷ VKOL, sign. II 32.365, fol.6, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

¹⁶⁸ MIKULE, Stanislav: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2008*, s. 14.

¹⁶⁹ PLICHTA, Alois: *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 60.

¹⁷⁰ VKOL, sign. II 32.365, fol.6, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

z toho důvodu býval často kárán. Tento výjev z Vejmluvova života přebírá i literatura vážící se k dějinám kláštera a Žďáru.¹⁷¹ Autoři se ovšem rozcházejí v tom, jaký úřad před zvolením opatem zastával. Nejčastějším názorem je, že nejdříve zastával funkci ekonoma a staral se o klášterní hospodářství, později pak působil jako sekretář opata Edmunda Wagnera.¹⁷² Doklad o tom, že už jako „kuchyně vladař“ nechal postavit sochu k počtě Jana Nepomuckého dávno před tím, než byl Nepomucký beatifikován, se nachází i v Pacherově kázání:

„Ty pak obzvláště, důstojně velebný a urozený pane Václave Vejmluvo, opate žďárský, chval a vyvyšuj Pána na věky, chval, že tak šťastný jseš, a kterýs někdy jako kuchyně vladař ke cti svatého Jana Nepomuckého rytinu a obraz skvostnej na sloupě kamenným hned při cestě (kde nyní na horu Zelenou se vstupuje) postaviti a začátek nynější cti založiti dal, žes z milosti Boží (což se snadno proto státi mohlo) opat učiněn, z začátku konec učiniti a bohatého hospodáře pro všechny chudé zde usaditi hoden byl, chval a vyvyšuj Pána na věky.“¹⁷³

Tímto sloupem se sochou Jana Nepomuckého se Vejmluva ve Žďáru zasadil o počátek svatojánského kultu, na který ovšem v daleko větší míře navázal stavbou zelenohorského kostela.

V tiscích se také nacházejí zmínky přímo o volbě Vejmluvy opatem. Alberik Rebmann uvádí datum 28. máje 1705, kdy se hlavou kláštera stal Vejmluva, a zároveň i datum 7. března, kdy Sára - tedy žďárský klášter ztratil hlavu Edmunda Wagnera.¹⁷⁴ 28. máj je podle Rebmanna šťastný den, neboť na ten den klade maďarský jezuita Joannes Nadasi památku svatého mučedníka Caruana, který údajně svou hlavu setnutou pro víru v Krista ze země zvednul a donesl až ke svému hrobu, kde leželo jeho tělo.¹⁷⁵ Sára může být dle slov kazatele šťastná, že si v tak slavný den nového ženicha vyvolila, neboť ten jí po celou dobu šťastně provází.

---

¹⁷¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, ANTONÍN: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 49; HORYNA, Mojmir: *Vznik kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou*. In: HORYNA, Mojmir a kol.: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*, Telč, Národní památkový ústav 2010, s. 10; PLICHTA, Alois: *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995, s. 60.

¹⁷² HORYNA, Mojmir: *Barokní rozkvet žďárského kláštera*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002, s. 122, 123; MIKULE, Stanislav: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2008, s. 15.

¹⁷³ Moravská zemská knihovna Brno, sign. CH-0003.528, fol.35, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

¹⁷⁴ VKOL, sign. II 32. 363, fol.15, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará*.

¹⁷⁵ Tamtéž.

V centru pozornosti autorů svatonepomucenské homiletiky stojí ovšem poutní kostel na Zelené hoře, jehož stavbou a slavnými poutěmi dosáhla svatojánská úcta svého naplnění, ba přímo vrcholu. Je to opět Jakub Felix Jan Pacher, který nám poskytuje svědectví o tom, že za tyto „nepomucenské aktivity“ byl Vejmluvovi darován ostatek jazykové kůstky Jana Nepomuckého a tím se z kostela stal i relikviář budoucího světce:

„Zdař Bůh, tedy žďárský hospodáři, jak se ti ve Žďáře daří? Žďár, jestliže slova přeložím, vyjde: daří. Buď bohu chvála, tak teda dobře Žďáře i tobě od dobrého hospodáře dobře se dařiti bude, ó, nejšťastnější pane opato Václave Vejmluvo! Který jsi chrám tento, jako nejmoudřejší Šalomoun skvostně vystavěl, slavně posvětili dal, který jsi svatého miláčka tvého, Nepomuckého Jana, z Prahy do Žďára pozval a jako Zacheus Krista, tak jej do domu svého mile přijal, ano, i z těla jeho svatého částku aneb ostatek vyžádal, obdržel, a k věčnému potěšení a ctění, zde krásně představil. Ach, kdo jiný to vymluvití mohl, než vejmluvný Vejmluva, ten jistě svatý ostatek bude vaše s Bohem úmluva, bohatství i statek.“¹⁷⁶

Je překvapivé, že žádný ze zbývajících pozvaných kazatelů se o darovaném ostatku nezmiňuje. Snad jen Jan Josef Khell uvádí, že „*ten, který jsem viděl a nehodně líbal, svatý jazyk dobře znám. Ach, co jest ten jazyk nepomucký?*“¹⁷⁷. Otázkou je, zda Khellovo vyznání můžeme chápat doslova, neboť výše uvádí, že dobře zná i ruku římského hrdiny Mutia.¹⁷⁸ Především však píše o jazyku, nikoliv o Vejmluvovi darované části z domnělého jazyka. Vejmluva po zisku ostatku dokonce změnil původní návrh štukové výzdoby klenby kostela a nově na samotný vrchol klenby nechal dosadit dřevěnou plastiku světceva jazyka v ohňové svatozáři.¹⁷⁹ Horyna stejně jako Royt uvádí, že relikvie byla vložena do hlavního oltáře svatojánského kostela, přesto by se dnes měla nacházet v oné plastice jazyka, jak také svým způsobem uvádí Horáková, která místo uložení popisuje jako „schránku zavěšenou na stropě santiniového chrámu“.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.60, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

¹⁷⁷ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.13, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cisteciensko-nepomucká*.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ HORYNA, Mojmir: *Vznik kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou*. In: HORYNA, Mojmir a kol.: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, Telč, Národní památkový ústav 2010*, s. 23.

¹⁸⁰ Srovnej: ROYT, Jan: *Putování ke sv. Janu Nepomuckému ve Žďáru nad Sázavou*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002*, s. 159-160; HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2000*, s. 216.

Kromě stavby kostela na Zelené hoře někteří kazatelé upomínají i na jiné opatovy stavby. Jde především o Pacherův text, Khellovo kázání z roku 1735 a Borromeovo ze stejného roku:

„Niméně, poněvadž *Opera Dei revelare honorificium* (*Thren. 12. V. 7*), skutky boží oznamovati počestné jest, nesmím zamluviti, kterak se o důstojně velebným pánu Vejmluvovi mnohokráté mluví, že vždycky staví a předce bohatý je, sice kdo staví, bohatství se zbaví, kdo jako já zkusí, ten věřiti musí. Ale odkud, prosím, to jeho bohatství a skoupení tolik panství? Musel on někde nějaký poklad najíti, zajistě. Stavěl on ponejprv, jak opatem učiněn jest v Bobrový kostel svatých knížat apoštolských Petra a Pavla, kopal grunty a našel velký poklad všech pokladů, sklad, na kteréhožto pokladu penězích z jedné strany byl kříž, jenž se v rubrikách klade † to jest požehnání a dvě korunované hlavy knížat apoštolských svatého Petra a Pavla, na druhé pak straně napsáno *dives aconomus*, bohatý hospodář, to jest kdo dělá u Boha grunt a základ, ten dostane velký poklad, a poněvadž u Boha v chrámu Páně udělal základ skrze † požehnání, dostal velký poklad, že potom netoliko chrám Páně svatého Václava ve Zvoli na způsob kříže skvostně z gruntu vystavěti a svatého Mikoláše, jakožto matku jasně okrášliti, ano v Šintlochách krásnou kapli ke cti prvních moravských a českých apoštolův svatých Crhy a Strachoty, a tento chrám Páně tak kunstovně a křtaltovně na této Zelené hoře postaviti, hodnej a bohatej učiněn jest. *Charitas aedificat*, to vše stavěla láska k Bohu, skrze čest boží vyhledávání, a láska k bližnímu skrze hojné almužny udělování, pozorující ono bedlivě, co svatý Jan Zlatoústý povídá: *esto dives in misericordia, ut semper sis dives*, buď bohatý v milosrdenství, abys měl stálé bohatství. Přitom všem vděčně se přiznávám, že svatý Jan Nepomucký ve všech jeho žádostech bohatý prostředník a výmluvný orodovník byl: *spes non confundit*, naděje nezahanbí, neb skrze něho krom všech naděje, obzvláště ve všem svém předsevzetí požehnání od Boha dostal.“¹⁸¹

Pacher vyjmenovává stavby opata Vejmluvy a podivuje se, že má stále dostatek bohatství na další stavební činnost. Vejmluvovu práci požehnal sám Bůh, když pro jeho apoštoly Petra a Pavla nejprve vystavěl kostel v Bobrové, a proto mu nechal nalézt poklad. Zároveň se v kázání objevuje motiv bohatého hospodáře, který je za svoji práci, jež je Bohu milá, Bohem dobře odměněn. Kostel zasvěcený svatému Václavovi ve Zvoli nechal opat vystavět na půdorysu kříže, také nechal přestavět konventní kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše. V Šintlochách u Čáslavi, které v té době náležely k majetku žďárského kláštera, nechal postavit kapli sv. Cyrila a Metoděje, která se ovšem do dnešní doby nedochovala.¹⁸²

¹⁸¹ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.61-62, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

¹⁸² KOTRBA, VIKTOR: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976, s. 83.

Pacher zároveň zmiňuje, že to sv. Jan Nepomucký byl Vejmluvovi prostředníkem a u Boha mu milost a naději vyprosil. Pacher se na rozdíl od Khella a Borromea nezmiňuje o kostelu Navštívení Panny Marie v Obyčtově, neboť k jeho realizaci podle Santiniho projektu došlo až mezi léty 1730-1734.¹⁸³

Pacher kromě staveb popisuje i protivenství, která se Vejmluvovi stavěla do cesty, jako krupobití, déšť a jindy oheň, který ho navštívil. Přesto díky božímu požehnání, dovedl vše ke zdárnému konci – tak jako dobrý hospodář, který ctí dobrého a bohatého hospodáře sv. Jana Nepomuckého.¹⁸⁴

U Borromea předchází pasáži o stavbách část, kdy líčí, že nejen skrze nákladné stavby, ale také prostřednictvím učených knih, které Vejmluva nashromáždil, je jeho jméno slavné:

„Dvě obzvláštní nacházím věci, které nesmrtedlně slavnou pověst a jméno veliké člověka rozhláší. Učené knihy a ozdobné stavení. O knihách tvých, nejvelebnější důstojnosti otče, vědí co povídat, předoznamené na tomto místě svobodných umění vyzdvižené školy¹⁸⁵: z jejichžto prospěchů či zůstává pochvala, památka, čest i sláva? nežli tvoje. Slyšme, co dí *Alanus: Scientia in coeleste terrenum, in immortale caducum, hominem in Deum deifica mutationis autoritate convertit (Alanus de complant. natu.)*. Věci zemské v nebeské, smrtedlné v nesmrtedlné, člověka jako v Boha božskou jakousi mocností obrací. Z těch všech velikého množství já jen jediničkou pozoruju knihu tobě nejmilejší, nejobyčejnější, kterýžto titul *Liber vitae*, Kniha života, merkujou lásky vaše která jest?“¹⁸⁶

Onou Knihou života myslí autor Pannu Marii, která hlas a ztracenou řeč Vejmluvovi zázračně navrátila, jak také dále zmiňuje.¹⁸⁷ Vejmluva proslul kromě stavební činnosti, právě jako milovník a sběratel knih.¹⁸⁸ Knihy často dostával také darem jako pozornost. Například Leopold hrabě Ditrichštejn věnoval Vejmluvovi k jeho narozeninám v roce 1707 vzácné kabalistické rukopisy.¹⁸⁹ Nejvíce klášterní knihovnu obohatil roku 1725 koupí rozsáhlé

---

¹⁸³ HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998, s. 390.

¹⁸⁴ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.62, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

¹⁸⁵ V textu kázání se nachází v podobě: „na tomto místě svadebných umění škody.“

¹⁸⁶ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.22, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Této sféře zájmu opata Vejmluvy se věnuje Bohumír Lífka: LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 59-77.

¹⁸⁹ HORYNA, Mojmir.: *Vznik kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou*. In: HORYNA, Mojmir a kol.: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*, Telč, Národní památkový ústav 2010, s. 12.

knihovny Jana Josefa pána ze Schwalbenfeldu za 4.000 zlatých.¹⁹⁰ Hlavní příčinou této koupě bylo zřízení šlechtické akademie v prostorách žďárského kláštera, pro jejíž potřeby bylo nutné dosud poměrně skromnou klášterní knihovnu dovybavit. O akademii jako o „svobodných umění vyzdvižené škole“ se zmiňuje již Borromeus, více podrobností o ní obsahuje Khellovo kázání:

„Podívejte se na studenty a žáky žďárský. Ponejprv, když sem se vedou, jsou sprostí jako volkové. Po druhý ale, když se s moudrými žďárskými hlavami spojí, jsou jako cherubínové proto, že ve Žďáře nejenom jsou moudré hlavy, ale od vůdcův minsterberských krásná a veliká orlice, kterou na svých pečetích nosí. Od té studenti křídla dostávají, že ne jen v literním umění, ale i v rozličných řečích, v latinské, francké, vlaské, ano i ve všech rytířských kunstech, v jízdě, v tanci, jako orlice vyskakují. A ten jest rozdíl mezi zdejšími a jinými školami, že jinde z volků a z telat činí se moudří lidé, zde ale z volků činí se cherubínové. Odkudž nedivím se, že Karel náš Šestý, jak v svém *Diplomatu* mluví, má své obzvláštní zalíbení. Karel pak někdy moravský markrabě o žďárské nevěstě svědectví vydal, že ona jest *Speculum doctrinae, et exemplar honestatis (Instrum 32.)* - zrcadlo umění a pravidlo ctností.“¹⁹¹

Khell se o něco výše mylně zmiňuje, že akademie byla založena roku 1726, většina historiků, kteří se dějinami žďárského kláštera zabývali, uvádí správně jako rok založení akademie rok 1724.¹⁹² Z úryvku je patrné, čemu všemu se zde mladí šlechtici věnovali – učili se francouzsky, italsky, latinsky, ale také jízdě na koni a tanci. Kromě toho se zdokonalovali v českém a německém jazyku, věnovali se i studiu filozofie, náboženství, hudby, šermu a společenského chování.¹⁹³ Kazatel také zmiňuje invenci císaře Karla VI., který i podle Karla Boromea:

---

¹⁹⁰ HORYNA, Mojmír.: *Vznik kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou*. In: HORYNA, Mojmír a kol.: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*, Telč, Národní památkový ústav 2010, s. 12.

¹⁹¹ VKOL, sign. II 32.365, fol.10, 11, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

¹⁹² Viz: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 58; LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964, s. 61. Naopak, Zdeněk Kalista, který zřejmě vycházel z Khellova kázání, uvádí taktéž jako datum založení rok 1726: KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 2001, s. 204. V Archivu města Brna se nacházejí výpisy ke každému roku žďárského kláštera a zmínka o akademii je zahrnuta k roku 1724: Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského, fond V 3, sign. 1.9., fol. 290.

¹⁹³ HORYNA, Mojmír: *Barokní rozkvět žďárského kláštera*. In: RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002, s. 131.

„nětco více poskytl slavně nyní panující nejmocnější císař římský Karel VI., král český etc., když tobě právo dal vyzdvihnouti, poklad otevřítí škol svobodného umění, kterým bys nejen sebe, ale i nejvznešenější a nejurozenější obohatit mohla rody hned od mladosti.“¹⁹⁴

Byl to totiž Karel VI., kdo povolil založení akademie v prostorách žďárského kláštera, takže v tomto případě byla velebena jeho osoba. Akademie ve Žďáru fungovala až do války s Pruskem roku 1740, kdy se mládež rozešla do jiných akademií. Snahy ze strany císařského dvora akademii po válce obnovit ztroskotaly na velké zadluženosti kláštera a konkurenci nově vzniklých akademií ve Vídni, Praze a Olomouci.¹⁹⁵

Dochovaná kázání jsou zajímavým dokladem opatovy různorodé činnosti ve prospěch žďárského kláštera a také ve prospěch kultu sv. Jana Nepomuckého, ale kromě ní podávají i informaci o počtu členů kláštera v době, kdy v jeho čele Vejmluva stál. Při jeho volbě opatem je uváděn počet třiceti čtyř členů, z nichž pro Vejmluvu hlasovalo dvacet dva členů kláštera.¹⁹⁶ Z prvního prosloveného kázání na Zelené hoře se od Jakuba Pachera dozvídáme, že v září 1722 měl klášter čtyřicet tři řeholníků.¹⁹⁷ Zároveň uvádí i počet hlasujících řeholníků k volbám předchozích dvou opatů a opata Vejmluvy, kdy podle Pachera při volbě Benedikta Zaunmillerera bylo hlasů 14, při volbě Edmunda Wagnera již bylo hlasů 20 a při volbě současného opata jich bylo 31.¹⁹⁸ Již ze srovnání počtu řeholníků hlasujících při volbě Vejmluvy je patrné, že se Zemek s Bartuškem v počtu členů kláštera oproti Pacherovi rozcházejí. Stejně je tomu i v případě Zaunmillerera, kdy Zemek s Bartuškem uvádějí přítomných devět členů¹⁹⁹, a u volby opata Wagnera vypisují jmenovitě devatenáct voličů²⁰⁰. Otázkou tedy je, do jaké míry byl Pacher o počtu členů v klášteře, jak za opata Vejmluvy, tak za jeho předchůdců zpraven, a do jaké míry můžeme jím uvedené informace brát za

---

¹⁹⁴ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.21, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

¹⁹⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 59.

¹⁹⁶ Celkový počet 34 hlasujících členů, z nichž 22 členů hlasovalo pro Václava Vejmluvu, uvádějí Zemek s Bartuškem. Viz: Tamtéž, s. 49-50. Oproti tomu ve výpisech ze žďárského cisterciáckého kláštera, které se nacházejí v Archivu města Brna, je uveden jako celkový počet: 33 členů. Viz: Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského, fond V 3, sign. 1.9., fol. 174.

¹⁹⁷ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.62, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, s. 41.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 343.

hodnověrné. V 1735 se dokonce dva kazatelé zmiňují o počtu členů žďárského kláštera a oba dva uvádějí rozdílnou cifru, přestože svá kázání pronesli v průběhu osmidenní slavnosti výročí kláštera. Jan Josef Khell jich uvádí: „54, z kterých 48 beránků zplodil nyníjší důstojně velebný pan opat“²⁰¹ a Alberik Rebmann se zmiňuje o padesáti dvou velebných synech²⁰². Pravdou ovšem je, že počet členů kláštera se na základě nově přijatých a zemřelých členů často proměňoval, jak také dokládají výpisy k jednotlivým rokům žďárského kláštera.²⁰³

Přestože dochovaná kázání jsou do určité míry hodnověrným pramenem, jejich hlavní hodnota tkví spíše v tom, že jsou zároveň pramenem pro to, jaký obraz se o opatu a klášteru vytvářel navenek. Klášter byl sice do jisté míry uzavřeným společenstvím, ovšem jeho veřejný a mediální obraz byl pro něj velmi důležitý a na něm se podílela i vydaná kázání.

Prostřednictvím dochovaných, často výjimečných staveb, ale také svými činy se Václav Vejmluva stal nesmrtelným a zapsal se nesmazatelně do historie. Jak předpověděl kazatel Ferdinand Antonín Grym – vypovídat o něm budou nikoliv lidé, ale okrášlené kostely a chrámy. A tak tomu skutečně je - vystavěnými kostely, kaplemi, morovým sloupem, hřbitovem, ale také hostincem a kašnami zanechal otisk v podobě města Žďáru a jeho okolí. Vejmluva je přirovnáván svou rozsáhlou stavitelskou, kulturní a náboženskou činností k hraběti Františku Antonínu Šporkovi a jaroměřickému šlechtici a mecenáši umění Janu Adamovi z Questenberka a takováto osobnost by si jistě zasloužila monografii, která jí dosud nebyla věnována.

3.2 Reflexe historie žďárského kláštera v kázáních

Kazatelé pozvaní do Žďáru se nezaměřovali jen na období spojené s opatem Vejmluvou, ale často se zabývali i staršími dějinami žďárského kláštera. Z dochovaných tisků je znát, že některé momenty z historie kláštera byly pro autory promluv zvláště přitažlivé - snad z toho důvodu, že byly obestřeny určitým tajemstvím.

---

²⁰¹ VKOL, sign. II 32.365, fol.13, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

²⁰² VKOL, sign. II 32. 363, fol.15, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará*.

²⁰³ V Moravském zemském archivu se nachází profesní lístky žďárských mnichů z období opata Vejmluvy z let 1707-1733, jejichž seznam je ovšem neúplný: MZA, fond E 8 Cisterciáci Žďár, kart. 5, inv.č. 408, sign. D1b; V Archivu města Brna se nacházejí výpisy k jednotlivým letům se jmény členů, kteří byli nově přijati, kteří se stali toho roku profesy a kteří zemřeli. Celkové počty k vybraným rokům jsem neobjevila, ale například roku 1731 měl klášter 54 členů. Viz: Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského, fond V 3, sign. 1.9.

První výjev, který se týká samotného počátku existence kláštera a který se objevuje téměř u všech kazatelů, zobrazuje zjevení Panny Marie zakladateli kláštera Bočku z Obřan. Podle staré klášterní tradice se Bočkovi z Obřan, který hledal vhodné místo pro stavbu kláštera, zjevila Panna Marie právě v místech, kde dnešní klášter stojí:

„Také jsem žízněl a dychtěl. I co medle to se dnes se mnou stalo? Jsem, pravím, u studnice veleslavného a starožitného kláštera žďárského, jenž se nazývá *á prima fundatione* od počátku *Fons Sanctae Mariae* - Studnice svaté Marie (Cistercium bis tertium, fol. 881), tak letopisy a historie tohoto svatého místa kladou, že léta Páně 1234. při začátku veleslavného kláštera žďárského prvnímu *fundátorovi*, neb zakladateli Božkovi, ukázala se nejsvětější rodička Boží na tom místě klášterním nad jednou studnicí stojící, z kteréhožto vidění a zjevení Mariánského, až dosaváde klášter žďárský sluje *Fons Mariae* Studnice Marie, což netoliko letopisné dokazují, ale taky jak nové, tak staré pečetě, které v sobě vyrytý obraz Marie Panny obsahují, dotvrzují. Ach což, bude se mnou dobře, když já se nacházím u Mariánské studnice ve Žďáře! (Joannis 7.)“²⁰⁴

Téměř všichni kazatelé, snad s výjimkou Karla Černého, Václava Antonína Noska, Martina Josefa Zourka a Eligia od svatého Jiří tento motiv zmiňují, či ho dokonce hojně rozvádějí, tak jako je tomu v případě Henrika Františka Fritze. Fritz opět zmiňuje starožitnost a slávu žďárského kláštera, jehož jméno a historie jsou proslulé. Známý výjev zjevení Panny Marie Bočkovi z Obřan zaznamenávají nejen staré letopisy, ale vychází z něho také podoba znaku a pečetě kláštera.

Dalším u kazatelů oblíbeným motivem je tzv. první zrušení žďárského kláštera v roce 1614 a následné uvedení františkánského řádu na místo cisterciáckého kardinálem Františkem z Dietrichštejna. Zejména Pacher velmi živě a barvitě popisuje, kterak duchové zemřelých cisterciáků strašili františkány, a to až do roku 1638, kdy klášter získal nazpět pro cisterciácký řád opat Jan Greifenfels z Pilsenburka. Ale zmínky o tomto období se objevují i v textech Ferdinanda Antonína Gryma z roku 1732 a Jana Josefa Khella z roku 1735:

„Já zůstanu ve Žďáře. Sára tato třikráte mrtvá byla, skrze moc ale tohoto panenského biskupa tolikrát z mrtvých vstala, kolikrát ona zdejší řeholníky mrtvé do churu a refektáře z hrobu vyslala, aby na franciškány zde někdy zpívající, *cedite nostris, cedite nostris*, odstupte našim, odstupte našim, volali a je vypudili (Cister.Bister. Tit. 28.)“²⁰⁵

---

²⁰⁴ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.5, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

²⁰⁵ VKOL, sign. II 32.365, fol.6, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

Přestože roku 1614 došlo k prvnímu zrušení kláštera, kazatelé nucený odchod cisterciáckých mnichů, na jejichž místo přišli mniši františkánští, označují jako již „třetí Sárinu smrt“. Onou „první smrtí Sáry“ je míněno zničení a vypálení kláštera husity roku 1424 - i tento výjev z dějin cisterciáckého kláštera se u autorů tištěných kázání objevuje velmi často a leckdy i s podrobnostmi:

„Nešlechtní hle lotříkové, řícti chci zbouřená husitův rota kacířská, nezřízenou láskou k kráse, k zboží a k statkům duchovním zapálená, když prv, jak v městech pražských, tak okolních, všechny slavné a bohatě nadané nejzdobnější chrámy a příbytky boží poškvrnice zbujněla, však neumdlela, nýbrž tím více posvátných klenotů a krve mučednické žíznějící takovou i na pouštích a v oudolích vyhledávat počala, až vyhledala i Sáru na tomto místě. Co sobě nyní myslí lásky vaše?

Zříceniny někdy chrámu jeruzalémského vidíce synové izrahelští, považme medle, kterak jekotně oplakávali? *Supra flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui Sion (Psal. 136.)* Nad řekami babylonskými tuť jsme seděli a plakali, když jsme se rozpoménali na tebe, Sione.

Ó jak mnohem hořčej neměl-liž je každý splakati, ne nad řekami babylonskými sedící, ale nad řekou Sázavou pozorující Sáru, dceru sionskou! Když všechny její milé duchovní syny, Bohu milé služebníky (řeknu smělej: pro víru Kristovou mučedníky) od nešlechtné kacířské zbeři ohněm, mečem, mukami neslýchanými viděl zmodované, nejzdobnější chrám tento mariánský spolu se vším nákladným kláštera stavením vypálený, rozkotaný v poušť, spáleniště a vniveč uvedený. To byl věk lítostný! To byl věk žalostný!²⁰⁶

V tomto případě popisuje Borromeus drancování husitů v samotné Praze a jejím okolí, kdy husité vykrádali a ničili kostely a kláštery a jejich příslušníky zabíjeli. Při tažení husitských vojsk na Moravu tomuto drancování nešel ani žďárský klášter. Borromeus přirovnává zármutek nad zničením kláštera k žalu izraelského lidu nad zříceninami jeruzalémského chrámu. Klášter byl vydrancován a následně vypálen, řeholníci byli různými způsoby povražděni. Kazatel líčí i způsoby, jakými byli řeholníci zavražděni, a označuje žďárské cisterciáky padlé rukou této „roty kacířské“ za mučedníky, kteří zemřeli pro víru v Krista. Borromeus uvádí, že byli zavražděni všichni členové kláštera, Zemek s Bartuškem ovšem zmiňují, že opatu Janovi a několika mnichům se podařilo uprchnout do Brna.²⁰⁷ Tažení se zúčastnili Viktorin z Kunštátu a Poděbrad - otec Jiřího z Poděbrad, Bořek z Miletínka a

²⁰⁶ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.19, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

²⁰⁷ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956, s. 154.

Hradecka, Hašek z Valdštejna a jeho bratr Beneš z Valdštejna, Hašek Ostrožský a Hynek z Koldštýna.²⁰⁸ Klášter poté zůstal opuštěný a chátral, ale paradoxně to byl Jiří z Poděbrad, kdo povolal zpět do Žďáru řeholníky a roku 1466 obnovil klášteru všechny jeho dosavadní výsady. Snahy Jiřího z Poděbrad o záchranu a obnovu kláštera pramenily mimo jiné i z domněnky, že je přímým potomkem fundátora žďárského kláštera Bočka z Obřan. Ve skutečnosti byl potomkem Bočkova bratra Kuny - zakladatele rodu z Kunštátu.²⁰⁹ Kazateli je Jiří z Poděbrad označován za potomka Bočka z Obřan a také za druhého fundátora kláštera:

„Po dvou stech letech od uvedení svatého řádu cistercienského z Nepomuku do Žďára, Jiřík, král český, z Bočka prvního fundátora pocházející, cokoliv rota husitská žďárský řehole odňala, všechno nahradil a žďárské klášter tak pod ochranou svou držel, že žďárští jej za druhého fundátora uznali a až posavád za takového drží. Ten, uvedouce místo zamordovaných od husitské a táboritské holoty obyvatelův jiné s opatem služebníky cistercienský, od *Pia II.*, papeže římského Janovi, novému žďárskému opatovi, berlu a korunu opatskou léta 1462. vyžádal.“²¹⁰

I z tohoto úryvku je patrné, že autory textů je často velebno dobrodiní Jiřího z Poděbrad, který nejenže povolal nazpět do Žďáru cisterciáky, upevnil hospodářské postavení kláštera, postaral se o obnovu klášterních budov a konventního kostela, ale především vymohl žďárskému klášteru roku 1462 papežské privilegium, na jehož základě mohl představený opat užívat při slavnostních bohoslužbách práva nošení mitry a berly. Právo užívání pontifikálií udělil stávajícímu opatovi kláštera Janu IX. papež Pius II., jehož jméno se objevuje mezi jmény dobrodinců žďárského kláštera. Jak píšou Zemek s Bartušekem - touto výsadou se žďárský klášter vřadil mezi přední kláštery v zemi.²¹¹ Proto je období „Jiříka, krále českého“ považováno za šťastné časy žďárského kláštera.

Po období celkové prosperity nastala ale klášteru opět těžká léta - to když na Moravu vpadla vojska Matyáše Korvína:

„A poněvadž dnešní nevěsta jakožto dcera královská věděla, *ignavi esse nequeunt, quos judicia pepererunt*, že ničemní a nezdární býti nemají, kteří jsou z moudrosti královské zplození: když Matyáš

---

²⁰⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956, s. 154.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 162.

²¹⁰ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.37, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator.*

²¹¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956, s. 176.

Corvinus, uherský král, neprávě proti Jiříkovi a Vladislavovi léta 1468. válku vedl a králem českým se prohlašoval, Sára jemu se pokloniti nechtěla, k fiškálovi připadla, světské roucho dostala a podruhý zemřela.²¹²

Jan Josef Khell líčí „druhou smrt Sárý“, kdy žďárský klášter zůstal věrný svému druhému zakladateli - Jiřímu z Poděbrad a jeho potomkům, odmítl proto poslušnost novému samozvanému králi Matyáši Korvínovi a z toho důvodu byl majetek kláštera zkonfiskován, klášter byl zabrán a řeholníci, aby se zachránili, tak z kláštera utekli.²¹³

Po smrti krále Jiřího z Poděbrad drželi nad klášterem ochrannou ruku i jeho potomci. Vyzdvihování jsou zejména vnuci Jiřího z Poděbrad - Albert, Jiří a Karel, knížata Münsterberská:

„Dnešní den jest svadební den: dnes po pěti stech létech nevěsta staro-letitá, však velmi spanilá a krásná, ženichovi svému musí zasnoubená býti. Ale kde jest svadební prsten ženicha a nevěsty? Prsten z nova podávají a ženichovi dnešnímu obětují tři páni bratří vejvodové minsterberští, Svaté římské říše knížata, Albert totižto, Jiřík a Karel. Prsten ten, prsten jest zlatý, který léta Páně 1501 (Hist. Mon. Sar.Instr. 50) od těch vysoce osvícených třech pánův bratrův, velikých toho svatého místa milovníkův, darem dostal vysoce důstojný opat kláštera toho jménem Vít, jehožto památka jest v požehnání. Ten prsten jakožto nejhodnější opat zdejší dostal jest a na ruce má dnešní vysoce důstojný pan ženich, prstenem tím nevěsta jeho jemu dnes z nova zasnoubená a zaručená musí býti.“²¹⁴

Münsterberská knížata Albert, Jiří a Karel slavnostně za přítomnosti opata Víta potvrdila klášteru veškerá jeho nadání, svobody, statky a slíbila svoji ochranu. Zároveň bylo slavnostně proklamováno, že zmíněné statky nebudou nikdy prodány ani zastaveny a že klášter si v případě vymření Kunštátského rodu může libovolně zvolit nového ochránce s plnými právy.²¹⁵ Ochrana kláštera zaručovala fundátorům široké pravomoci - opati byli povinni žádat po své volbě konfirmaci, při čemž museli fundátorům přísahat věrnost a poslušnost, fundátoři měli dokonce svůj vlastní vchod do kláštera a do kostela a také opatská odúmrt' náležela

---

²¹² VKOL, sign. II 32.365, fol.11,12, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

²¹³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956, s. 177.

²¹⁴ VKOL, sign. II 32. 363, fol.18, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará*.

²¹⁵ FILKA, Ivo - ŠVOMA, Jaroslav: *Stručné dějiny města Žďáru nad Sázavou*. Žďár nad Sázavou, Městský úřad Žďár nad Sázavou 1998, s. 16.

fundátorům.²¹⁶ Prostřednictvím fundátorů došlo tedy spíše k poklesu významu kláštera, který se ocitl v poddanském postavení vůči své světské vrchnosti, což je v opozici k názorům kazatelů, kteří Münsterberská knížata velebí. Zmíněný prsten je pak také dokladem poddanského postavení kláštera, neboť fundátoři změnili roku 1502 opatský znak, kdy dřívější znak pánů z Obřan byl nahrazen münsterberskou orlicí s kunštátským znakem na prsou a s biskupskou mitrou a berlou nad štítem.²¹⁷ Vzorem se stal právě onen pečetní prsten věnovaný opatu Vítovi a jeho nástupcům, který byl zhotoven ze zlata z hutí samotných fundátorů, jak nás také zpravují kazatelé - v tomto případě Jan Josef Khell.²¹⁸ Kazatel uvádí jako rok darování prstenu rok 1501 a tím je jím pravděpodobně myšlena i samotná změna opatského znaku. K úpravě znaku však došlo až roku 1502. Rebmann proslovil své kázání při oslavách pětistého výročí založení kláštera, kdy byla symbolicky zasnoubena nevěsta Sára, žďárský klášter, svému ženichovi - opatu Vejmluvovi. Svatebním prstenem je právě onen prsten, který klášteru darovala knížata Münsterberská a který, jak uvádí Rebmann, má opat Vejmluva na své ruce.

Byl to však rod fundátorů a „ochránců“, kdo přivedl žďárský klášter na pokraj oné „třetí smrti“, jak také líčí Jan Josef Khell:

„Ale, nevěsto milá, připrav se zase brzy k smrti, neb tebe vidím na smrtné posteli ležeti, do které tě položil ten, *qui tecum dulces capiebat cibos*, který s tebou sladký jídával pokrmy, poslední z *fundatorů* münsterberských kníže Karel, který léta 1588. učinil s biskupem holomouckým Pavlovským *transacti* a smlouvu takovou, že za času *cardinala* z Ditrichsteinu na místo synů Bernardových zpívali zde a jedli synové serafínští (Instrum. Monast.).“²¹⁹

Kazatel zmiňuje události, jež vedly až k tzv. prvnímu zrušení kláštera, kdy Karel, kníže Münsterberský, směnil roku 1588 s olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským žďárské klášterní statky za manství olomouckého biskupství a tím se olomoučtí biskupové stali ochrannými pány kláštera. V podání Khella tedy ten, kdo se Sárou jídával sladká jídla, ji zradil a přivedl až k zániku.

---

²¹⁶ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956, s. 182

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ VKOL, sign. II 32.365, fol.11,12, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria.*

²¹⁹ Tamtéž, fol.12.

Je zajímavé, že historie kláštera je v provedení autorů textů, pomíneme-li období opata Vejmluvy, dovedena jen k roku 1638, kdy zásluhou Maxmiliána knížete z Dietrichštejna²²⁰, popřípadě již přičiněním Jana Napomuckého²²¹ jsou vyslyšeny snahy cisterciáckého řádu o znovuzískání klášterního panství a obnovu kláštera. Invence generálního vizitátora cisterciáckého řádu Jana Greifenfelse z Pilsenburka je v kázáních zcela opominuta. Snad jen právě v textu Ferdinanda Antonína Gryma se nachází určitý náznak recepce daného období, když se obrací k: „*velebným otcům svatého řádu cistercienského*“²²²:

„Jan jest jméno jeho, kterého poněvadž vy, (Psal. 33) *timorem Domini*, bázeň boží jakožto obzvláštní základ svátosti jeho jste vyučovali a jemu všecko dobré přáli, on vás vyhnaných synův před trůnem božským stojící mocný orodovník se ujal a vás léta 1638. šťastně sem zase již *ad requiem* do odpočinutí jistě uvedl a vám, jakožto opuštěným sirotkům, nové potěšení přinesl. Po kterém přešťastném do země Cistercienské navrácení a pokojném usazení, důstojně velební, urození a vysoce učení páni, páni svatého řádu cistercienského kláštera Žďára opatové, Markrabství moravského prelátové, netoliko svou Pannu izrahelskou zase vzdělávati a co nejpilněji vyzdobovati se vynasnažili. Ale i také, aby naplněno bylo: (Ierem. c. 31.) *Plantantes plantabunt*, štěpující štěpovati budou vinice na horách Samařských, štěpovali jsou na horách zdejšího panství všelijaká svatá místa a vinice Páně.“²²³

Autor se věnuje období po roce 1638, kdy se do žďárského kláštera vrátili opět cisterciáci, a líčí úsilí žďárských opatů o obnovu a zvelebení kláštera. Zároveň je z úryvku patrné přičinění Jana Nepomuckého, který je s cisterciáckým řádem dle legendy úzce spojen, o návrat cisterciáckých mnichů zpět do Žďáru. To cisterciáci poskytli dle legendy Nepomuckému první vzdělání a u nich v klášteře našel duchovní zázemí, a proto se ve chvílích nouze Jan o své „bývalé opatrovníky“ postaral. Vyzdvížená je především Janova zásluha na návratu cisterciáckého řádu do Žďáru, ale byli to již velební a urození opati, kdo klášter pozvedl a vyzdobil, neboť při nich stál Hospodin, tak jako při lidu Izraele. Žádný z opatů ovšem není konkretizován a nezaznívá jmenovitě. Pouze v kázání Alberika Rebmanna je uvedeno datum

---

²²⁰ VKOL, sign. II 32.365, fol.12, KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria*.

²²¹ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.5, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český*.

²²² Tamtéž.

²²³ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.5, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český*.

úmrtí „*vysoce důstojného pána, pana Edmunda*“²²⁴ - tedy opata Edmunda Wagnera, ale pouze v souvislosti s nástupem nového opata - Václava Vejmluvy.

Dějiny kláštera jsou často líčeny na pozadí středoevropských, či dokonce evropských dějin, jako je tomu v případě husitství a zápasu protestantů - „roty kacířské“ a katolíků na konci 16. století a ve třicetileté válce. Přesto zůstávají dějiny kláštera pro kazatele, kteří se jim ve svých kázáních věnují, stěžejní.

Kromě historického dění v samotném klášteře a jeho okolí, kazatelé ve svých promluvách zmiňují a vyzdvihují především jednotlivé dobrodince, kteří věnovali klášteru četné dary a privilegia. Mimo Jiřího z Poděbrad a s ním souvisejícího papeže Pia II., knížat Münsterberských mezi dobrodince kláštera náležejí i král Přemysl Otakar II., který ještě coby markrabě moravský potvrdil Bočkovo obdarování kláštera okolními pozemky, často zaznívá také jméno Smila z Lichtenburka, jenž je tradičně za svoji činnost ve prospěch kláštera označován jako „promotor foundationis“ - pokračovatel díla. Z rodu Smila z Lichtenburka patří mezi dobrodince také Oldřicha a Rajmund z Lichtenburka, kteří v roce 1303 darovali žďárskému opatovi Arnoldovi určitý majetek na výstavbu špitálu pro chudé a přispěli i dalšími obdarováními.²²⁵ Sáře prokázali mnohá dobrodiní i Jan Lucemburský, Karel IV., Vladislav I. Jagellonský a Karel VI.²²⁶

Ačkoliv většina opatů až na Vejmluvu zůstává v kázáních anonymní, jména význačných osobností, které poskytly žďárskému klášteru různá privilegia a dary, přestože ne vždy bylo jejich jednání ku prospěchu kláštera, jsou velebena a vysoko vyzdvihována. Obdarování významnou osobností zvýšilo prestiž samotného kláštera a i z toho důvodu je kazateli v textech věnováno tolik pozornosti šlechtným „dobrodincům“.

---

²²⁴ VKOL, sign. II 32. 363, fol.16, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará*.

²²⁵ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.16, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

²²⁶ VKOL, sign. II 32. 363, fol.19, REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará*.

4. Motivy a symboly v kázáních

Primárně bych zmínila, že v kázáních autorů tzv. žďárského cyklu prostupují texty některé stěžejní motivy, a spojují tak kázání různých autorů. Karel Černý ve svém prvním kázání proslouveném na Zelené hoře, stejně jako Antonín Ferdinand Dubravius, pojímá hory v souvislosti s místem výstavby svatojánského poutního kostela jako místa, která jsou Bohu milá, a proto na nich největší zázraky konal a právě „na horách a vrchách vyvýšených svým věrným služebníkům zjevil a vyjevil velebnost svou božskou, na nich obzvláště poznán, ctěn a veleben býti chtěl“²²⁷. Také Zourkovo kázání souvisí s textem Karla Černého, kdy sv. Jan Nepomucký je v Zourkově podání: „nejvyšším cedrem na hoře Libánské štípeným“²²⁸. Můžeme tedy říci, že kazatelé tzv. žďárského cyklu na sebe v některých případech vědomě navazovali, i když pochopitelně určité motivy a symboly byly ve spojitosti se sv. Janem Nepomuckým nasnadě a často je užívali autoři bez ohledu na zbývající svatonepomucenskou produkci. Kazatelé pozvaní do Žďáru opatem Vejmluvou však navzájem svá díla znali, jak také sami dokládají v textech:

„Z té příčiny mně nic divného není, že vznešení chválořečnickové pohnuti takovýma vidění starozákonných patriarchův a prorokův, brzo tebe: *Quasi stellam matutinam* (*Ecclesi. 50.*) jako hvězdu jitřní, jiní nového Elizea, jiní: *Lapidem adjutorii*, (*I. Reg. 7. V. 12.*) kamen pomoci vyhlašovali. Druhý *Vas electionis* (*Actor. 9.*) nádobou vyvolenou, zasej *Sacerdotem fidelem*, (*Reg. 2. cap. 2.*) kněze věrného nazývali, jiní světlem, jenž jest dáno národům, vyvyšovali. K tomu ale se velice obdivuji, že ty, vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pane preláte, mne mizerného kazatele, ano, ať se jak náleží, přiznám, učedníka kazatelského po tak mnohých vysoce učených, vznešených ostrovtipných chválořečnostech na dnešní výroční slavnost si vyvolil.“²²⁹

Hennet v úryvku naráží na názvy kázání svých předchůdců a také na často užívaná podobenství v souvislosti s velebením sv. Jana Nepomuckého. Jako „nejčistší hvězdu jitřní“ označil Nepomuckého Karel Černý při oslavách Janovy kanonizace, které se ve Žďáru konaly roku 1730, ale také Jakub Felix Jan Pacher již roku 1722 užívá stejného podobenství. Další

---

²²⁷ VKOL, sign. II 32. 356, fol.5, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.

²²⁸ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.1, ZOUŘEK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený*.

²²⁹ Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív.3., fol.7, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá, při smrti osvěcená*.

dvě kázání zmíněná Hennetem zazněla rovněž při oslavách Janovy kanonizace - jedná se o Khellovo a Noskovo kázání. Z dalších narážek není zcela jasné, která kázání měl Hennet na mysli, ovšem pokud upomínal na kázání, jež se dochovala v tištěné podobě. Zmínkou o „nádobě vyvolené“ snad poukazoval na kázání Karla Černého z roku 1727, kdy je v názvu kázání Jan označen za „*svaté mlčenlivosti neporušenou nádobu*“²³⁰.

Stejně jako Hennet, tak i Antonín Ferdinand Dubravius reflektuje ve svém textu promluvy předešlých kazatelů - „nejvýbornějších slavičků“. Jak ovšem uvádí, neměl štěstí je slyšet.²³¹ Také v textech zbývajících kazatelů se objevují narážky ohledně zbývajících produkce.

Již v bakalářské práci jsem se snažila postihnout některé stěžejní motivy, které se v kázáních opakovaně objevují a většinou jsou spojené s vylíčením nepomucenské legendy podle pojetí Bohuslava Balbína.²³² Kazatelé při líčení života sv. Jana Nepomuckého přímo vycházejí z Balbína, jak dokládají citace z autorova *Života svatého Jana Nepomuckého - pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*²³³ v textech kázání a také odkazy na samotného Balbína, který je některými kazateli uváděn coby zdroj informací ohledně života a kultu sv. Jana Nepomuckého. Balbína v kázáních zmiňují například Henrik František Fritz²³⁴, Václav Hennet²³⁵ a Jan Josef Khell²³⁶. Větší prostor nepomucenské legendě věnují kázání proslovená o svatojánských slavnostech a při oslavách Janovy kanonizace. S osobou svatého Jana Nepomuckého jsou spojené symboly hvězd, jazyka a také ryby, které se hojně objevují i v kázáních tzv. žďárského cyklu a které souvisí s motivy z Janova života vylíčenými v nepomucenské legendě. Hvězdy a až nadpozemská záře ohlásily Janův příchod na svět, ale doprovázely jej i při „jeho poslední pouti“, kdy bylo jeho mrtvé tělo vhozeno do Vltavy. S Janovou smrtí se pojí i symbol ryby, neboť „*mlčením přemožen jsa tyran, dal*

---

²³⁰ VKOL, sign. II 32. 356, fol.1, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.

²³¹ MZK Brno, sign. ST 3 - 433.690, fol.4, DUBRAVIUS, Antonín Ferdinand: *Echo festivae cannonizationis*.

²³² Reflexi nepomucenské legendy v kázáních jsem se více věnovala v bakalářské práci: ŠPAČKOVÁ, Markéta: *c.d.*, s. 54-65.

²³³ BALBÍN, Bohuslav: *Život svatého Jana Nepomuckého - pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stará Říše, vydal Antonín Ludvík Stříž 1914.

²³⁴ MZK Brno, sign. ST 3 - 433.691, fol.11, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčenlivostí*.

²³⁵ Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3., fol.16, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá, při smrti osvícená*.

²³⁶ VKOL, sign. II 32. 364, fol.6, KHELL, Jan Josef: *Nepomucena mater*.

*němého k němým rybám*²³⁷. Podobná fráze zaznívá i v textech Henrika Františka Fritze, Václava Henneta a Václava Černého a upomíná na Janovu mlčenlivost a utonutí ve Vltavě. Příčinou Janovy mučednické smrti bylo dle legendy mlčení a nevyzrazení zpovědního tajemství královny Johany, které na Janovi žádal její manžel - král Václav IV., a také z toho důvodu vystupuje jako jeden z atributů sv. Jana Nepomuckého jazyk. Kázání proslovená při příležitosti pětistého výročí založení kláštera víceméně nepomucenskou legendu opomíjí, věnují se více historii žďárského kláštera a osobnosti opata Vejmluvy, ale postava sv. Jana Nepomuckého je v nich zakomponována prostřednictvím spojení žďárského kláštera s cisterciáckým klášteřem u Nepomuku - Janovým rodištěm.

4.1 Antické motivy v kázáních

Vedle motivů vycházejících z nepomucenské legendy se v kázáních objevuje také antická tematika a výjevy z antické mytologie. Ustálené je již přirovnání krále Václava IV. k císaři Nerovi, neboť vlády obou dvou panovníků byly spojovány s krutostí a tyranii. Konkrétně je ve Fritzově textu označen za „českého Nerona“²³⁸ a v Khellově kázání dostává přizviska: „*nový a ukrutný Nero*“²³⁹. Autoři antické motivy užívají především v přirovnáních Jana Nepomuckého k bájným postavám starověkého Řecka či Říma. Většinou je pro své skutky připodobňován k Orfeovi, který proslul svým zpěvem a hrou na lyru do takové míry, že okouzloval nejen lidi a bohy, ale také zvířata, a dokonce i stromy a kameny.²⁴⁰ Tento výjev v kázáních podobným způsobem zobrazují Zdenkón Valcer s Karlem Černým:

„Píše ostrovtipný veršovec Horácius, (Horat. lib. 3. ode. II.) že nějaký Orpheus tak vznešeně a pohnutelně na harfu hrát uměl, že líbeznosti zvuku harfy té netoliko mysl a srdce lidské dosti zatvrzelé, anobř i hovada a zvěř lítou, stromoví lesní, ano, i celé vrchy skalnaté za sebou jest táhl a potahoval. Tu v pravdě řícti musím s věčnou pravdou: *Ecce plus* (Luc. 14. V. 32.). Hle, víc tuto a mnohem více učinil zvučný a pronikající hlas apoštolského jazyku Jana svatého, když vroucností a

---

²³⁷ Moravská zemská knihovna Brno, sign. CH-0003.528, fol.43, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

²³⁸ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.13, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčenlivostí*.

²³⁹ VKOL, sign. II 32. 355, fol.9, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký*.

²⁴⁰ HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, Mladá fronta 1991, s. 316.

horlivostí svou netoliko své milé Pražany v počtu nesčíslným, jakožto od něho ovce opuštěné, anobř i jiné dosti od Prahy vzdálené kající hříšníky jakožto zvěř lesní lítou, ano, i ty nejzatvrzelejší hříšníky jako vrchy skalnaté za sebou potahoval a líbezno-znějící harfou jazyka svého svatého k svatě kajícnosti a pravému pokání obracoval.²⁴¹

Karel Černý se obrací do antické mytologie a jako zdroj využívá text „ostrovtipného veršovce“ Horatia, který je i v dílech jiných kazatelů žďárského cyklu poměrně oblíbenou a často citovanou autoritou. V úryvku kazatel srovnává „nějakého Orfea“ se svatým Janem, který Orfea pochopitelně v mnohém převyšuje, neboť on i ty nejzatvrzelejší hříšníky skrze svá slova dovedl k pokání. Při srovnávání činů obou dvou „pěvců“ volí Černý téměř stejné jazykové prostředky, které nepatrnou obměnou zvýrazňují větší zásluhy Jana Nepomuckého. Jak uvádí autor dále v textu, jediným, kdo Janovým slovům odolával, byl Václav IV. -, *tvrdá a nad ocel a diamant zatvrzelejší skála byl jest Václav lenivý, král český*²⁴².

Zdenkón Valcer kromě Orfea přirovnává sv. Jana Nepomuckého ke králi Amfiónovi, který taktéž svou hrou na lyru dokázal přivábit skály a kamení. Když se stavěly v Thébách městské hradby, stačilo králi Amfiónovi, aby jednou zahrál na svou lyru a skály se samy trhaly a kameny putovaly za zvukem lyry a řadily se v hradbu. Ovšem, opět je to sv. Jan Nepomucký, kdo z tohoto srovnání vychází lépe, neboť on:

„Tak svým svatým jazykem lid dobře spravoval, vyučoval, tak zatvrzelá srdce lidská opravdivěji než Orpheus svou loutnou stromy a lesy, než *Amphion* svou harfou skály a kamení, k pokání a k mravopočestnosti nakloňoval, pohýboval.“²⁴³

Většina přirovnání se týká Janova jazyka a jeho proslulé řečnické schopnosti, kdy dokázal dle legendy svými kázáními napravit i ty největší hříšníky a na nějaký čas přivábit i „bouřliváka“ krále Václava IV. Také Henrik František Fritz se věnuje tomuto motivu, přirovnává však svatého Jana Nepomuckého k slavnému a znamenitému zeměměřiči Archimédovi, který si přál najít pro sebe malé místo mimo Zemi, na které stojí, a tím obrátit celý svět. To, co se nepovedlo jemu, toho dosáhl „Nepomucký Archimédes“ - sv. Jan:

„A hle, to, co *Archimedes* sobě vinšoval a neobdržel, šťastně dosáhl náš duchovní *Archimedes*, svatý Jan, který nespólihajíce se na marnostech světských a starostech zemských nabyl jedno místo, na

---

²⁴¹ VKOL, sign. II 32. 357, fol.10, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

²⁴² Tamtéž, fol.11.

²⁴³ VKOL, sign. II 32.359, fol.10, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

kterém by krom Země státi mohl. A které to bylo místo? Byl sám nejsvětější Bůh, v němž naději svou složil a v pravdě řícti mohl s svatým Davidem (Psal. 17.): *Dominus firmamentum meum*: pán můj a Bůh můj, ten, tent' jest utvrzení mé, aniž potřebuji k tomu nějakého mohovitého nástroje, krom svého kazatelského jazyka, to způsobil a dokázal, že na jeho řeč, na jeho horlivé a vroucné kázání pohnula a obrátila se celá pražská země.²⁴⁴

Fritz stejně jako Černý pracuje s motivem obrácení se Pražanů na cestu pokání poté, co vyslechnou Janovo horlivé a vroucné kázání. Zdůrazněna je zde oproti Černému opora, kterou měl Jan Nepomucký v Bohu, neboť k němu se uchyloval a nespolehal na světskou pomoc.

Zatímco pro výše zmíněné kazatele je předmětem přirovnání řečnický um sv. Jana Nepomuckého, u Pachera je mimo jiné Jan uváděn v paralelu s Apellem pro jeho zlaté ruce:

„Než co jsou ty zlaté ruce Apellesa naproti zlaté ruce našeho zlatého hospodáře, svatého Jana Nepomuckého? Zlatá se jmenuje ruka Apellesa pro kunstovné malování, ale zlatá svatého Jana ruka pro kunstovné almužny podělování, neb když poklad královny vyprázdnila, své ostatky nastavila.“²⁴⁵

Apellés byl dvorním malířem Alexandra Velikého a zároveň byl zřejmě i nejslavnějším malířem starověkého Řecka, neboť ovoce, které vymaloval, si prý i ptáci pletli se skutečným. I přesto je to Jan, jehož ruka koná mnohem větší dobrodiní, neboť poté, co královna Johana na almužny pro potřebné svoji pokladnici vyprázdnila, Jan použil i svůj majetek ve prospěch druhých. V textech bývá kazateli z tohoto důvodu označován jako „Jan almužník“.²⁴⁶

Jiný velký starořecký malíř je v podání Jana Josefa Khella inspirací samotnému Bohu při utváření podoby a ctností Jana Nepomuckého. Když Zeuxis maloval obraz Heleny pro chrám bohyně Junony, svolal si nejdříve všechny sličné dívky a cokoliv krásného na každé spatřil, to při malování nejkrásnější ženy starověku uplatnil.²⁴⁷ Khell v textu ovšem oproti tradovanému pojetí píše o obrazu samotné bohyně Junony a nikoliv Heleny a jak uvádí, vychází ze spisů Plinia. Po vzoru malíře Zeuxe Bůh Jana Nepomuckého obdaroval následujícími dary:

---

²⁴⁴ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.10, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

²⁴⁵ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.52-53, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

²⁴⁶ Motiv se objevuje například v kázáních Gerarda Bednáře a Václava Henneta.

²⁴⁷ HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, Mladá fronta 1991, s. 501.

„nejenom panenskou čistotu, nejenom doktorskou korunou, nejenom milosrdných almužníků štědrotou jest ozdobený, nýbrž i apoštolskou horlivostí i spovědníkův mlčenlivostí jsouce okrášlený, ani roucha mučednického a krvavého není prázdný a zbavený. A co k podivení jest, ty ctnosti a dokonalosti v Jánovi jsou tak veliké a vznešené, které kdyby do rozličných služebníků božích byly rozdělené, kdyby mnozí služebníci Kristovi toliko jednou nepomuckou ctností byli okrášlený, nejenom mezi lidmi svatý, ale za svatý vznešený a velmi vyvýšený držeti by se mohli.“²⁴⁸

Jan byl nadán panenskou čistotou, moudrostí, štědrostí a přímo apoštolskou horlivostí - tedy vlastnostmi pravého světce. Pro svoji mlčenlivost a nevyzrazení zpovědního tajemství zemřel mučednickou smrtí. Obsáhl tedy v sobě všechny ctnosti pravého božího služebníka, jako v sobě obsáhl veškerou krásu obraz nádherné Heleny. Kdyby Bůh rozdělil všechny Janovy ctnosti mezi více svých služebníků a každý z nich dostal jen jedinou, tak i skrze ni by se stal svatým.

Většina antických motivů se vztahuje k postavě sv. Jana Nepomuckého, někteří kazatelé prostřednictvím antické tematiky velebí ve spojitosti s Janem také skvost barokní gotiky - svatojánský kostel na Zelené hoře. Karel Černý v obou dvou kázáních proslovených ve Žďáru využívá hojně antických námětů. V promluvě z roku 1727 vychází z Plutarchova spisu o Alexandru Velikém, podle kterého „nějaký *Pestanus*, obzvláštní miláček *Alexandra Velikého*“²⁴⁹ pozval Alexandra do své nádherně a nákladně vyzdobené zahrady a takovou prosbu na Alexandra měl, aby navštívil i zahradní domek, kde se konal banket. Alexandr slíbil, že přijde, a když vešel do nádherného zahradního domu, nemohl se vynadívát na tu nádheru. Největší zalíbení našel ve vyobrazení Pluta, boha bohatství, který štědře rozdával své bohatství, a proto svým nápisem na stěně nadál Alexandr Veliký dům zvláštní královskou milostí:

„Tento dům rozkošný zahradní tou obzvláštní nadávám královskou milostí, aby kdokoliv pro své veliké provinění utíkající do toho domu by se utekl a vešel, v něm všechnu milost a svého provinění milostivé odpuštění nalezl. Když já tento veleslavný a velmi kunstovně a nákladně postavený na tyto Zelené rozkošné hoře chrám boží ke cti a chvále divotvorného a vítězitedlného mučedníka božího, svatého Jana Nepomuckého, bedlivěj pozoruji a prohlížím, jeden jako uprostřed rozkošné zahrady plný všemožné rozkoše duchovní zahradní palác spatřuji, v kterém jaké zalíbení nachází ne již nějaký Alexander, král veliký, anobř sám onen nejvyšší král nad králi a pán nad pány, Bůh všemohoucí, to dávno předpověděl skrze ústa nejmoudřejšího Šalomouna jako samým svým nejsvětějším prstem na

²⁴⁸ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.9, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká*.

²⁴⁹ VKOL, sign. II 32. 356, fol.15, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.

toto místo svaté a rozkošné ukazující: *Hic deliciae meae sunt esse cum Filiis Hominum.* (Prov. 8. V. 31.) Zdeť na tomto místě svatým rozkoš má jest býti se syny lidskými. Jak ale veliký a slavný *panquet* a hody v tomto domě svém rozkoše plným všechnem sem přicházejícím připravil ten Bůh náš nejvyšší a nejdobrotivější, znáti jest dostatečně z jeho dychtivého pozvání, se kterým věrný ctitele na toto místo svaté svolává a zůve: *Venite comedite panem et bibite vinium quo miscui vobis.* (Prov. 9. V. 5.) Podťte, podťte všickni do tohoto domu mýho všemožnou rozkoší naplněného, jezte tento chléb andělský a píte víno, které jsem smíchal vám. V tomto domě svatým mezi jinšími sličnými okrasami a ostrovtipným malováním spatřuje se potěšitelně obraz ne nějakého boha pohanského Plutona, boha bohatství, anobř jednoho velikého služebníka božího vítězitedlného a divotvorného mučedlníka, svatého Jana Nepomuckého ustavičného před trůnem velebnosti božské přimluvčího a orodovníka našeho s rukami roztaženými, jako vždy hotového pomocníka a nejštědřejšího pomoci své všechnem rozdávatela, na jehožto veliké života svátosti a veleslavné mučedlnické koruně, jak nesmírné má nejsvrchovanější velebnost božská zalíbení, dostatečně všem veřejně ukazuje nesčíslnými divy a zázraky, které k oslavení a zvelebení jeho před tváří celého světa vždy víc a víc ode dne činí a působí.²⁵⁰

Stejně jako Alexandr Veliký obdaroval zahradní dům, v němž našel zalíbení, a hříšníky, kteří se sem uchýlí, zvláštní královskou výsadou, tak i Bůh, který našel zalíbení ve svatojánském poutním kostele na Zelené hoře, udělil zdejšími věrnými ctitelům četné milosti. Černý v kázání vytváří paralelu mezi Bohem a Alexandrem Velikým a zároveň mezi sv. Janem Nepomuckým a starořeckým bohem bohatství Plutem. Podobným způsobem jako ve svém druhém textu z roku 1730 srovnává Černý pozemského krále - „nějakého Alexandra“ s „králem nad králi a pánem nad pány“ - Bohem všemohoucím. Vedle Boha je i Alexandr Veliký, ve své době nejmocnější a obávaný panovník, jen „nějakým Alexandrem“. Ve zdejšími skvostném zelenohorském chrámu našel Bůh nejen zalíbení, ale právě v něm chce pobývat s lidmi, tak jako kdysi v proslulém chrámu krále Šalomouna. Sem zve věrné ctitele na hostinu a nabízí jim chléb andělský a víno, jež sám smíchal. Tou nejskvostnější výzdobou je v zelenohorském chrámu nikoliv vyobrazení pohanského boha Pluta, ale svatého Jana Nepomuckého - vítězného a divotvorného mučedlníka, přimlůvce za lidi u Boha, jemuž je Jan natolik milý, že jej provází mnohými divy a zázraky. Antická tematika je v kázání Karla Černého poměrně hojně zastoupena a prolíná se i s biblickými motivy, jako je tomu také u jiných kazatelů tzv. žďárského cyklu, kteří ve svých dílech užívají antické náměty, byť ne v takové míře jako Karel Černý - snad s výjimkou Karla Borromea.

---

²⁵⁰ VKOL, sign. II 32. 356, fol.15, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu.*

V dalším kázání prosloveném při příležitosti žďárských oslav kanonizace sv. Jana Nepomuckého Černý připodobňuje stavbu kostela k majáku na ostrově Faru - jednomu ze sedmi divů starověkého světa, který ve dne i v noci plavcům cestu ukazoval. Ve dne byl nepřehlédnutelný pro svoji majestátní výšku, v noci pro velký a jasný oheň, který na jeho vrcholu hořel.²⁵¹ Černý dále v souvislosti s plavbou po moři zmiňuje církevního učitele sv. Augustina, který náš život na světě přirovnává právě k strašlivé a nebezpečné plavbě na moři. Útočiště se podle kazatele nachází na tomto místě, které je mnohem vyšší než věž majáku na ostrově Faru a stojí na skále samého Krista. Sv. Jan Nepomucký je pak oním jasným ohněm - hvězdou jitřní, která ve dne i v noci svítí celému světu na cestu.²⁵² V rámci tohoto textu je ještě svatojánský kostel na Zelené hoře přirovnán prostřednictvím antické tematiky k chrámu nejvyššího pohanského boha „Králomoce“ - tedy Jupitera²⁵³.

„Staří oni a ještě bludem pohanským zaslepení pohané vystavěli času jednoho jeden velice krásný, slavný a nákladný chrám nejvyššímu bohu pohanskému Kráломoci a aby lid sprostý a obecní k počtě toho nejvyššího boha pohanského tím v větším počtu do toho chrámu přiváděti a přivábiti mohli, nade dveře chrámu toho nápis dali: *Apertum Refugium*. Otevřené všem potřebným outočiště. Vznesenějším já a mnohem slušnějším a pravdivějším způsobem při veřejné této slavnosti svatořečení Jana svatého Nepomuckého pro potěšení všech věrných ctitelův jeho na toto svaté místo přicházejících nade všechny dveře tohoto chrámu božího připis dávám: *Universale Auxilium*. Že tento chrám Páně a v něm Jan svatý Nepomucký počtený jest všeobecná, všechněch v potřebách postavených pomoc a potěšení. *Universale Auxilium*.“²⁵⁴

Způsob podání tohoto motivu je de facto stejný jako v předešlém kázání Karla Černého z roku 1727, i když o něco více zde vyznívá nadřazenost a povýšenost kazatele nad smýšlením a konáním oněch „pohanů“, kteří byli zaslepení a vyznávali pohanské bohy. Stejně jako byl chrám boha Jupitera otevřeným útočištěm všech potřebných, tak také svatojánský chrám ve Žďáru poskytuje všem věrným ctitelům v těžkých chvílích pomoc a potěšení. Zároveň se jak v úryvku, tak i na jiných místech textu Karla Černého prostřednictvím výjevů z antické mytologie projevuje ohlas Janovy kanonizace. Jan je připodobněn ke štítu seslanému na pomoc Římanům bohem Apollónem. Ovšem Jan v mnohém převyšuje seslaný štít Římanům,

---

²⁵¹ VKOL, sign. II 32. 357, fol.14, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ KOPECKÝ, Milan a kol.: *Žena krásná náramně. Soubor svatojánských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy. Žďár nad Sázavou, Cisterciána Sarensis 1998, s. 208.*

²⁵⁴ VKOL, sign. II 32. 357, fol.13,14, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

neboť jej pod titulem svatého Jana seslal k obraně celého křesťanstva a celé církve pravý Bůh.²⁵⁵

Dále se výjevy z antické mytologie a antická tematika v kázáních objevují v souvislosti s jejich názvy a emblémy²⁵⁶. Je tomu tak v kázáních Ferdinanda Antonína Gryma z roku 1734 a Martina Josefa Zourka - kázání spojuje užití rostlinných motivů a právě jejich prostřednictvím je v textech využita antická tematika. Hned v úvodu Grymova kázání bohyně Flóra otevírá jaro a vysazuje nejkrásnější kvítí v zahradách, které voní tou nejlíbeznější vůní, jež povznáší a naplňuje lidskou mysl. Kazatel si přeje, aby jemu a posluchačům bylo dovoleno vejít do té nejrozkošnější zahrady, kterou není ani zahrada krále Alkinoa, ani zahrada Hesperidek a ani divuplná zahrada asyrské královny Semiramis, ale do zahrady, do ráje rozkoše, který nejvyšší Bůh pro obveselení člověka sám založil.²⁵⁷ V Grymově kázání je sv. Jan Nepomucký připodobněn k olivovému stromu, k plodné a úrodné duchovní olivě. Tento motiv se prolíná celým textem a je spojen s jednotlivými fázemi Janova života a se všemi jeho činy. V závěru kázání je vyzdvižena důležitost a výjimečnost olivového stromu, který měl svůj význam jak pro staré Římany, tak stále má pro křesťany.

„*Isidorus* praví: (*Lib. 17.*) *Oliva est arbor reconciliationis*. Oliva jest strom smíření. Co on skrze historie starých Římanův dokazuje, kteří když své legáty k obětování neb učinění pokoje vysílali, jim ratolesti olivové sebou dali, aby je nepřátelským stranám na znamení úmluvy pokoje zanechali. Odkud by ale staří Římané to měli, že ratolest olivová má býti znamení pokoje, myslím, že snad to vzali z omylných bludných básní pohanských veršovcův. Laskaví křesťané, že oliva strom smíření neb pokoje jest, to z neomylného Písma božího máme. Nebo kdo neví, že po potopě světa Noe okno korábu otevřel a holubici vypustil, která se k večeru navrátila nesouce v ústech svých (Gen. c.8.) ratolest olivovou s zeleným listem. Všetečně se tu otazují, kde ta holubice tuto ratolest vzala? Nebo psáno stojí: (Gen. 7. V. 23.) Zahladil Bůh všelikou podstatu, kteráž byla na Zemi. Skrze co všecy věci, kromě korábu Noemového z Země vyhlazené býti museli. *Plinius* pak zprávu dává, že oliva né pojednou tak rychle, ale zdlouha roste.“²⁵⁸

²⁵⁵ VKOL, sign. II 32. 357, fol.12, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

²⁵⁶ Emblematické kázání a emblém charakterizuje Milan Kopecký následovně: „Emblematická kázání vycházejí z určitého emblému, obrazu; celým svým projevem vede homiletik analogii mezi vlastnostmi tohoto obrazu a vlastnostmi předmětu svého výkladu. Někdy se emblém ztotožňuje se symbolem, ale neprávem, neboť barokní literární teorie rozlišují symbol jako metaforický obraz od emblému, který je sice obrazem, ale nikoliv metaforickým. Dosah emblému je ostatně mnohem větší než dosah symbolu: pomocí emblému má být na široké rozloze duchovní řeči řešena klíčová problematika životní filosofie.“ Viz: KOPECKÝ, Milan.: *K české barokní homiletice*. In: KOPECKÝ, Milan a kol.: *O barokní kultuře*. Brno 1968, s. 65.

²⁵⁷ VKOL, sign. II 23. 171, fol.7, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva*.

²⁵⁸ Tamtéž, fol.13.

V úryvku dochází k propojení antických motivů s biblickými, což je v textech kazatelů tzv. žďárského cyklu poměrně běžným jevem. Ustálené je i spojení: „bludné básně pohanských veršovců“, jehož prostřednictvím je kazateli vyjádřena nedůvěra v pravdivost slov antických autorů - „pohanských veršovců“. Oproti těmto „básním“, jak je z úryvku patrné, je Bible nezpochybnitelnou a neotřesitelnou autoritou. Grym dále rozvíjí teorii o výjimečnosti olivového stromu - sv. Jana, neboť pouze jej Bůh od zkázy při potopě světa zachoval pro potěšení celého lidstva.²⁵⁹

Také v promluvě Martina Josefa Zourka dochází k užití výjevů z antické mytologie skrze přirovnání Jana Nepomuckého v názvu kázání k nejvyššímu cedru na hoře Libánské štípenému.²⁶⁰ Kazatel má při vstupu na slavnou zelenohorskou kazatelnu dojem jako kdyby do Platónovy školy, kterou mezi lesy založil a zde své žáky učil, vstoupil.²⁶¹ Takovou lesní školou je pro něj i zástup poutníků zde na Zelené hoře, neboť: „*V nebi blahoslavené duše jsou jako stromy z pouště tohoto světa do ráje přesazené, ve světě lidé jsou jako stromové v zemi štípení. Neb vždy člověk jest stromu podobný.*“²⁶² Stejně jako člověk, tak také strom je nejdříve mladý a útlý, potom pomalu roste a ovoce plodí a ke konci vadne, ztrácí listí, až docela zvadne. Některé stromy se zelenají, ale nekvetou, některé kvetou, ale nenesou žádné ovoce a některé kvetou a i ovoce nesou, ale zlé a škodlivé, jiné ale mají ovoce dobré - tak jako lidé.²⁶³

„Kteříkoliv věřící jsme, jsme stromové, řízením onoho nejvyššího zahradníka v lese církve svaté štípení. Z té příčiny smejšleli pohanští veršovci, že se někteří lidé v stromy proměnili, jak *Philemon* v svidu, *Baucis* v lípu, *Daphne* v bobkový strom a jiní v jiné stromy. Tudy také rodičové urození před časy tolikrát strom jeden štěpovali, kolikrát se jim syn jeden byl narodil a z takového stromu, jak totižto ho přibývalo, neb ubývalo, znamení brávali, jak šťastný a zdravý, neb nešťastný a nezdravý věk toho dítěte bude. A tak mohli oni spolu synu svému s *Ovidiem* připsati tento prorocký verš: *Et quantum trunci, tantum tua nomina crescent*, (*Ovid. Epist. 5. Heroid.*) jak ten strom poroste, tak taky i ty růsti budeš. Z té nápodobné příčiny, milovníci svá jména vespolek na stromích vyrývali a tím svou společnou lásku sobě vyjevovali, jakož opět u *Ovidia Oenone Paridovi* oznamuje: *incisae servant á te*

---

²⁵⁹ VKOL, sign. II 23. 171, fol.13, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva*.

²⁶⁰ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.1, ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený*.

²⁶¹ Tamtéž, fol.4.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Tamtéž.

mea nomina fagi, et legor Oenone falce notata tua. Spatřuje se ještě v lese na mnohých stromech zaznamenané jméno mé, které jsi na znamení tvé ke mně lásky byl vyryl.²⁶⁴

Opět v kázání dochází k prolínání symbolů a motivů více druhů - oním „nejvyšším zahradníkem“ je Bůh, který má na starosti všechny stromy, lesem pak je církev. Kdysi rodiče, kterým se narodil vytoužený jediný syn - Jan Nepomucký, zasadili při jeho narození strom, jenž s Janem rostl a s ním také prospíval. Janovi rodiče se v tomto směru řídili slovy římského básníka Ovidia, stejně jako mnozí jiní následují Ovidiem vyličený příběh Parida, který vyřezal jméno Oionie, nymfy pramenů a vodních proudů, jež Parida milovala, do kůry stromu a tím jí vyznal svou lásku. S antickou mytologií také souvisí motiv proměny lidí ve stromy, jako je tomu i v Ovidiových *Proměnách*.

Pro kazatele inspirující se u antických autorů je typická jistá nedůvěra a skepse v jejich věrohodnost, což se projevuje zejména v označení autorů coby „ostrovtipných pohanských veršovců“ a ve volbě jazykových prostředků.²⁶⁵ Tak například Černý ve svém prvním kázání a Fritz přijímají antické autory poměrně přívětivě. Černý, který vychází z Plutarcha, citaci okomentoval pouze slovy: „*Píše starožitný létopis Plutarchus in Alexandro (Plutarh. in Alexand.)*“²⁶⁶ a vyvaroval se také jakýchkoliv zmínek o „pohanských veršovcích“, což zřejmě souvisí s autoritou Plutarcha - významného spisovatele, filozofa a historika. Také Fritz, jenž v kázání přirovnává Nepomuckého k Archimédovi, jej přirovnává k: „*slavnému a znamenitému zeměměřičovi Archimedesovi*“²⁶⁷ a o něco dále v textu je Pythagoras uveden jako: „*onen ostrovtipný mudřec Pythagoras*“²⁶⁸ a coby „*pohanský mudřec*“²⁶⁹ i Plutarchos.

Jinak je tomu ve zbývajících kázáních, která také vycházejí z antických autorů a antické mytologie. Ve svém druhém kázání Černý více vychází z řecké mytologie a tomu odpovídá i volba jazykových prostředků, kdy příběh o Pegasovi označuje za „fabuli“ a stejně

---

²⁶⁴ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.5, ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený*.

²⁶⁵ Označení a pojmenování zdrojů, které vycházejí ze světských látek, se věnuje Michaela Horáková v rozboru díla Karla Račina. Viz: HORÁKOVÁ, Michaela: *Sondy do barokní homiletiky*. Česká literatura, 43, 1995, č. 4, s. 417.

²⁶⁶ VKOL, sign. II 32. 356, fol.15, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.

²⁶⁷ MZK Brno, sign. ST 3 - 433.691, fol.10, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

²⁶⁸ Tamtéž, fol.12.

²⁶⁹ Tamtéž.

tak o něm: „*fabulírují a smejšlejí ostrovtipní veršovcové a poétové*“²⁷⁰. Jiný výjev z mytologie související s bohem Apollónem je podle Černého: „*vášeň jest to a věc smyšlená zaslepeného pohanstva!*“²⁷¹. V kázáních Karla Černého se zřejmě nejvíce projevuje antická tematika a je tedy zajímavé porovnat, jak rozdílným způsobem ji uchopuje. Grym ve svém kázání z roku 1734, když píše o zvyku starých Římanů na znamení míru přinést protivníkovi olivovou ratolest, uvádí jako zdroj: „*omylné bludné básně pohanských veršovcův*“²⁷².

Také Karel Borromeus v textu hojně cituje antické autory. Spisovatel a filozof Seneca je v jeho kázání označen jako: „*dlouho v mysli pohřízený nejvznešenější zkoumal Seneka, mudřec římský*“²⁷³ a Archimédes coby „*mudřec syrakuzanský*“²⁷⁴. Je zajímavé, že příběh o dvojčatech Kastórovi a Polydeukovi, který sice pochází z mytologie, ale jeho autory jsou: „*veršovcové jako Horatius a Homerus*“²⁷⁵, nedoprovází Borromeus žádnými poznámkami, jež by snižovaly jeho váhu, jako je tomu v jiných příbězích, jež čerpají z mytologie. Ty označuje například za „*pověry pohanské*“ či „*pohanské smyšlenky a básně*“, od kterých je nutno přistoupit k: „*samé věčné Pravdě*“²⁷⁶ - tedy k Bibli.

Prostřednictvím antické tematiky je v kázáních autorů tzv. žďárského cyklu nejčastěji vyjádřeno podobenství mezi sv. Janem Nepomuckým a významnými postavami z antických dějin, nebo z antické mytologie. Ve středu zájmu kazatelů stojí také stavba svatojánského poutního kostela na Zelené hoře, kdy využitím námětů z antiky vyzdvihují její výjimečnost a nádheru. Ve dvou případech antické motivy rozvíjí samotný název a emblém kázání a prolínají se celým textem společně s motivy vycházejícími z nepomucenské legendy a z Bible. U některých kazatelů - zejména u Karla Černého a Karla Borromea, kteří ve svých textech často užívají antické tematiky, dochází k rozdílnému uchopení námětu a jeho odrazu v textu kázání, neboť v případech, kdy citují „*důvěryhodné*“ a vážené antické autory, jsou oproštěni od „*nálepek*“ pohanských veršovců a jejich fabulí. Zatímco, když vycházejí

---

²⁷⁰ VKOL, sign. II 32. 357, fol.8, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

²⁷¹ Tamtéž, fol.12.

²⁷² VKOL, sign. II 23. 171, fol.7, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva*.

²⁷³ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.7, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

²⁷⁴ Tamtéž, fol.9.

²⁷⁵ Tamtéž, fol.19.

²⁷⁶ Tamtéž, fol.14.

z antické mytologie, tak jsou tyto náměty pro ně sice podobenstvími velmi pěknými, ale pořád zůstávají jen „*fabulemi vymyšlenými od pohanských ostrovtipných poetův a veršovcův*“²⁷⁷.

4.2 Biblické motivy v kázáních

Jsou to ovšem biblické motivy a reálie, které vedle nepomuckenské legendy a také děl církevních otců tvoří základní pramen kazatelů. Motivy vycházející z Bible se v kázáních propojují s výjevem z Janova života vylíčenými podle legendy. V některých případech, o kterých pojednává předchozí část, se prolínají i s motivy vycházejícími z děl antických autorů. Jak již bylo výše naznačeno, o biblickém podobenství v textech kazatelů na rozdíl od motivů antických nelze pochybovat. Písmo svaté je pro kazatele „alfou i omegou“, naprosto nezpochybnitelnou a neotřesitelnou autoritou. Navíc se můžeme domnívat, že exempla spojená s biblickou tematikou byla posluchačům známější - rozhodně známější, než výjevy z antické mytologie, a tak bylo jejich užití vhodnější pro recepci u širokých lidových vrstev, jež tvořily hlavní část poutníků putujících na Zelenou horu.²⁷⁸ Různé paralely s biblickými postavami, ale také s výjevem z Bible, se v kázáních spojují především s postavou a životem sv. Jana Nepomuckého, ale také s Václavem IV. a opatem Vejmluvou. V kázáních proslovených při oslavách pětistého výročí založení žďárského kláštera se pak biblická tematika uplatňuje v rámci mystické erotiky, kdy dochází k „duchovní svatbě“ ženicha opata Václava Vejmluvy a jeho nevěsty - žďárského kláštera.

4.2.1 Podobenství spjatá se sv. Janem Nepomuckým

Nejvíce se biblické motivy pojí s postavou sv. Jana Nepomuckého a s výjevem z jeho života, které jsou vylíčené podle Balbínovy legendy. Linie Nepomukova literárního života byla pro kazatele v tomto směru bohatým zdrojem paralel a podobenství.

---

²⁷⁷ VKOL, sign. II 32. 357, fol.8, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

²⁷⁸ KOPECKÝ, Milan: *K pozdně barokní homiletice (In memoriam 1942 - 1945 Monasterium Neoreischense)*. In: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 383.

V některých kázáních je Jan uváděn v paralelu se samotným Kristem. Jan Josef Khell v kázání z roku 1730 rozvíjí více biblických motivů, ale mezi nimi také přirovnání Jana Nepomuckého k druhému Kristovi:

„Ta veliká královna v tom paláci jakého má domácího kaplana již před sedmi léty ode mě ještě tenkrát medřického kaplana, obšírně jste slyšeli, kterak Maria Bernarda pozdravila. (*Cist. Bist. tit. 4. fol.90.*) *Bernarde multum dilecte Capellane cape, suscipe, de manu mea dulcem Jesum Salvatorem Mundi.* Bernarde, můj milý kaplane, vem, přijmi z ruky mé sladkého Ježíše, světa vykupitele. Služby boží té veliké paní prokázat ten přemilý kaplan bez ministranta nemůže, ten ale žádný jiný, než Jan Nepomucký jako Kristus druhý *qui non venit ministrari, sed ministrare*, který nepřišel, aby se jemu sloužilo, ale aby sloužil, zde posluhovat nebude.“²⁷⁹

V úryvku opět zaznívá Khellova zmínka, že ve Žďáru kázal již před sedmi lety, kdy přirovnával sv. Bernarda z Clairvaux ke kaplanu Panny Marie. Panně Marii - nebeské královně, je žďárský klášter palácem a dvorem královským. Bernard je pak domácím kaplanem oné královny v dvorské královské kapli, kterou představuje chrám na Zelené hoře. Přidáním postavy sv. Jana Nepomuckého tedy Khell v textu rozvíjí motiv, který uplatnil ve svém předešlém kázání. Jan se stává symbolicky ministrantem Bernarda z Clairvaux, čímž je ještě zdůrazněno jeho spojení s cisterciáckým řádem vycházející z legendy, podle které v cisterciáckém klášteře u Nepomuku jako malý ministroval. Zároveň je v rámci žďárských oslav jeho kanonizace Jan připodobněn k druhému Kristu, který „*Tak jako Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.*“²⁸⁰ Také Jan přišel na svět ne z toho důvodu, aby se jemu sloužilo, ale aby on sloužil lidem.

Z dalších textů je de facto celé kázání Eligia od sv. Jiří vystavěné na podobenství Jana Nepomuckého a Krista. Společné jsou jim hvězdy - hvězda, která se zjevila nad Betlémem a ohlásila narození spasitele, a svatojánské hvězdy, které ohlásily Janův příchod na svět a také jeho smrt. Právě motiv hvězd, jak té betlémské, tak těch svatojánských, souvisí i s názvem a emblémem kázání, a prolíná se celým textem. Kromě hvězd mají Nepomucký s Kristem také společnou matku - Pannu Marii:

„Ó, svatý Jene Nepomucký, hvězdy, jenž jazyk jsou nebeský, tvou velikou s Kristem blízkost a společnost nám povídali, slova ale Kristova vyučují, že jsi bratrem dokonce Kristovým. A více v tom

---

²⁷⁹ VKOL, sign. II 32.362, fol.6, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký.*

²⁸⁰ Mt 20, 28. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

mohu býti upevněný, když se ohlídím, odkud Kristus svůj život podle těla dostal a odkud ty, svatý Jene? Jána rodičové jsou bez plodu, berou celé své outočiště k Marii Panně, pobožně ji žádají, aby ona, jenž Syna božího Bohu Otci vždy poslušného na svět přinesla, svého štěstí oučastné je udělala a jim syna Bohu poslušného dala. I brzy se jim jejich prosba naplnila a syn se jim narodil, kterého, nemohu-li já s tím právem za syna tobě, nejsvětější Matko Páně, připsati? Kterým právem někdy tobě připsal Kristus svatého Jana řkouc: *Mulier ecce Filius tuus*. Ženo, aj syn tvůj. Kristus matce své dal za syna Jána, Matka Páně dala na svět rodičům Nepomuckého Jána, protože jestli Ján Evangelista od toho času byl přivlastněný za jejího syna, od téhož času, co Matka Páně vyprosila Jána z Nepomuku, taky byl syn její přivlastněný. Ó, jaké to zase Jána s Kristem příbuzenství a podobenství.²⁸¹

Hned v úvodu úryvku dochází k propojení dvou symbolů, jež se vztahují ke sv. Janu Nepomuckému, tedy jazyka a hvězdy, kdy hvězdy jsou „jazykem nebeským“, neboť oznámily Kristovo a Janovo narození. Eligius dále využívá motivu z Balbínovy legendy, podle kterého se Janova matka modlila za narození dítěte k soše Panny Marie v cisterciáckém klášteře.²⁸² Ostatně tento motiv - přímlovu k Panně Marii za Janovo narození u cisterciáků a také Janovo dětství, kdy v klášteře strávil více času než doma a od mala zde ministroval - zdůrazňují podle Michaely Horákové především autoři cisterciáckého řádu a okruh kazatelů kolem opata Vejmluvy, ačkoliv ne všichni byli cisterciáci.²⁸³ Přímlovou za Janovo narození se Panna Marie stává jeho matkou, neboť Janovým rodičům dala syna poslušného Bohu, otci Ježíše Krista. Z tohoto spojení vychází také označení Nepomuckého jako Kristova bratra. Kristus byl synem zrozeným z Panny Marie, Jan je synem od Panny Marie vyprošeným. Kazatel poznamenává: „Ó, jaké to zase Jána s Kristem příbuzenství a podobenství.“²⁸⁴ a pokračuje hned v líčení dalších podobenství. Oba dva se jako děti ztratili svým rodičům a ti je našli v kostele - Ježíše, kterak rozpráví s učiteli²⁸⁵, a Jana, jak u oltáře přísluhuje kněžím²⁸⁶. Oba

---

²⁸¹ VKOL, sign. II 32.362, fol.12, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

²⁸² BALBÍN, Bohuslav: *Život svatého Jana Nepomuckého - pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stará Říše, vydal Antonín Ludvík Stříž 1914, s. 16.

²⁸³ HORÁKOVÁ, Michaela: *Italský přínos svatonepomucké homiletice na českém území*. In: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 365.

²⁸⁴ VKOL, sign. II 32.362, fol.13, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

²⁸⁵ L 2, 46. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

²⁸⁶ BALBÍN, Bohuslav: *c.d.*, s. 18.

dva kázali a mnohé lidi na pravou cestu přivedli, oba dva, ač nevinní, byli souzeni a odsouzeni k nevinné smrti.²⁸⁷ Jak Jan, tak Kristus jsou také spjati s vodou:

„Zvu oči vaše, milí v Kristu páni posluchači, k tomu neobyčejnému divadlu. Ohlédněte se k Jordánu a tam rozeznáte Krista od Jána, Kristového předchůdce skrze otevřené nad ním nebe, skrze hlas z nebe sestupující. Nyní obraťte oči k Moldavě, v které Ján, Krista následovník, se topí, nebe pak se otvírajíc, obraz Kristový ukazuje a naše rozeznání obrazu od originálu nám mate. Hle, hvězdy z nebeské oblohy dolu na Zem vyslané korunu mučednickou Jánu pletou a papršky hlavě přinášejí, že my je vidíce, přiznati jsme přinuceni, co někdy tři králové, hvězdu betlémskou vidíce, vyznali: *hoc signum magni Regis est*, toť jest znamení velkého krále, jenž svou smrtí nebeské sobě království zejskal. Krista jest taky, hlas z nebe přiznával, zastala to znamení nebeská muzika, která v povětří, když Ján Nepomucký do vody byl uvržen, slyšeti se dala. S nebeskou muzikou spolu štemují vody a s svým zvukem a šepem chtějí radost svou ukázati, že nikdy tak drahou perlu vody naše Moldavy neměly, že nikdy za tak šťastné zrcadlo žádné tváři nesloužily, jako když tak dokonalý Krista obraz v nich byl spatřený a v svém zrcadle plaval.“²⁸⁸

Autor v textu vychází z vzájemné podoby mezi Kristem a Janem Křtitelem, které při Ježíšově křtu v Jordánu rozlišil Bůh tím, že na Ježíše sestoupil Duch Boží a z nebe se ozval hlas: „*Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil.*“²⁸⁹ Jan Křtitel byl Kristovým předchůdcem, Jan Nepomucký je jeho následovníkem. Podle Eligia je těžší rozlišit od sebe Jana Nepomuckého a Krista, neboť Jan je jeho dokonalým obrazem. Proto Janovu smrt ve vodách Vltavy provázela podobná znamení jako Kristův křest ve vodách Jordánu. Eligius ještě poznamenává, že vody Krista dobře znaly, neboť dokázal utišit bouři a rozbouřené moře, stejně tak prokazovaly vody poslušnost Janu Nepomuckému, když byl vhozen do Vltavy, samy se od sebe rozcházely, neboť poznaly následovníka Krista.²⁹⁰ Jan je v rámci textu označen za Kristova bratra, ale také za jemu blízký obraz, jak v životě, tak ve ctnostech, zázracích i milostech. V závěru kázání Eligius přirovnává Nepomuckého k pravé ruce Krista, „*skrze kterou v tyto časy Kristus všechny milosti rozdává*“²⁹¹. Přirovnání souvisí se žádostí synů Zebedeových, pro které jejich

---

²⁸⁷ VKOL, sign. II 32.362, fol.12, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

²⁸⁸ Tamtéž, fol.14.

²⁸⁹ Mt 3, 17. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

²⁹⁰ VKOL, sign. II 32.362, fol.14, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

²⁹¹ Tamtéž, fol.19.

matka žádala, aby mohli stát po pravici a po levici Ježíše Krista v jeho království.²⁹² To co upřel matce synů Zebedeových, nemohl upřít Matce Páně, která Janu Nepomuckému vyprosila místo po Kristově pravici.²⁹³ Proto ti, kdo nacházejí ochranu ve sv. Janu Nepomuckém, mají ji i v Kristovi, neboť: „*Kristus v Jánú jest a Ján v Kristu*“²⁹⁴.

V textech kazatelů tzv. žďárského cyklu se také poměrně často vyskytuje paralela Jana Nepomuckého s biblickým Janem Křtitelem, která se vztahuje především k motivu Janova narození z neplodných rodičů. Kazatelé se v analogii s Janem Křtitelem soustředují i na Nepomukův vztah ke králi Václavu IV. a následně jeho vyústění v Janovu smrt. Michaela Horáková podotýká, že oproti Balbínovi se v barokní homiletické produkci vytváří „nová“ paralela u motivu narození, a to právě s Janem Křtitelem.²⁹⁵

Motiv narození z neplodných rodičů v analogii s narozením Jana Křtitele uplatňuje ve svém kázání mezi jinými i Ferdinand Antonín Grym:

„Podobnými slovy mohl jeden každý v někdejším klášteře Nepomuckého se vynacházející otec svatého řádu cistercienského rodiče, obzvláště pak bohabojného otce svatého Jana Nepomuckého s svou ctností plnou manželskou, do chrámu Páně k oltáři nejsvětější nebes královny vstupujícího a o šťastný plod prosícího těšiti a řícti: dobře tobě bude neplodná manželka tvá po bocích domu tvého jako vinný kmen hojný, syna tobě porodí, kterýž bude jako mladistvé olivové v okršlku domu tvého. A zdalíž vpravdě se nestalo? (Luca. C. I. V. 57.) *Elisabeth impletum est tempu sut parere tet peperit filium*. Alžbětě, to jest neplodné manželce, naplnil se čas, aby porodila. I porodila syna. (Ibid. V. 63.) *Joannes est nomen ejus*. Jan jest jméno jeho. Ó, jméno líbezné, jméno krásné, jméno vůní plné! Spanilý synáčku, k tobě se obracuji: (Psal. 47. V. 11.) *secundum nomen tluu, sic laus tua*. Dle jména tvého tak i chvála tvá. (Jerem. 11. V. 16.) *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum*. Olivou hojnou, krásnou, ourodnou, spanilou, nazval Pán jméno tvé, samou milost znějící.“²⁹⁶

Nejen u Gryma je v souvislosti s Alžbětou - matkou Jana Křtitele, přeneseno jméno Alžběta také na matku Jana Nepomuckého. V souvislosti s vylíčením Janova narození v analogii

---

²⁹² Mt 20, 21. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

²⁹³ VKOL, sign. II 32.362, fol.19, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ HORÁKOVÁ, Michaela: *Italský přínos svatonepomucké homiletice na českém území*. In: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 362.

²⁹⁶ VKOL, sign. II 23. 171, fol.8, GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva*.

s narozením Jana Křtitele je zde potlačena role matky Jana Nepomuckého, která se podle legendy za narození dítěte modlila k soše Panny Marie, a zvýrazněna je naopak role otce. To Zachariášovi oznámil archanděl Gabriel narození syna, kterému dá jméno Jan.²⁹⁷ U Gryma je ve shodě se Zachariášem přisouzena hlavní zásluha na narození Jana otci Nepomuckého. Často dochází k přirovnání obou dvou Janů právě pro jejich společné jméno, tak jako je tomu i v tomto případě. V úryvku se zároveň objevují motivy související s názvem a emblémem kázání, kdy je Jan Nepomucký připodobněn k plodné a květné olivě.

Z dalších výjevů ze života Jana Křtitele se kazatelé nejčastěji obracejí k jeho životu a působení v poušti. Onou pouští v případě Nepomuckého je v podání Zdenkóna Valcera a Ferdinanda Antonína Gryma cisterciácký klášter, kam se Jan jako malý často uchýloval:

„Když ale další příčiny zkoumám, proč svatý Jan v svém mladém věku s cistercienským lidem se spřátelil a více říká jejich klášter, nežli dům rodičův svých navštěvoval? Na mysl mně přichází veliký svatý Jan Křtitel, o kterém zmínku činí Písmo: (Lucae. C. 1. V. 18.) *erat in deserto, usque ad diem ostensionis suae*. Dítě bylo na poušti až do dne zjevení svého. I, proč ty, ó, veliký svatý Jene, v životě matky posvěcený dítě, dům spravedlivých a svatých tvých rodičův si opustil a raději k příbytku svému poušť sobě si vyvolil? Na to odpovídá církev svatá: (Brev. Rom. in hymno) *Antra deserti teneris sub annis, civium turmas fugiens petisti, ne levi posses maculare vitam crimine linguae*. Jsa dítě ještě malý, měšťanstvu jsi ušel, bál jsi se vinny malý, na poušť jsi odešel. Podobně jmenáček velikého svatého Jana Křtitele, Jan Nepomucký, raději poušť Bernardovskou, klášter Nepomucký z této příčiny sobě vyvolil, nebo věděl, kdo nevinnost svou zachovati a hříchův se varovati chce, tomu dobře bydleti jest s duchovními cistercienskými majícími za své heslo: *Sub aliis Patribus peccare non licere, sub Bernardo non posse*. Pod jinýma otci hřešiti nesluší, pod Bernardem ale hřešiti nemůže. Ó, jistě svatě přátelstvo, ó, přátelstvo věrné.“²⁹⁸

Grym v tomto případě spíše s pomocí známého výjevu ze života Jana Křtitele, vysvětluje příčinu Janova častého pobývání v klášteře. Zdůrazněna je především důležitost navázání přátelství a vztahu k cisterciákům, což je, jak již bylo zmíněno, typické pro kazatele z řad cisterciáků, ale také pro autory, jejichž patronem byl opat Vejmluva. Grym si také všímá shody ve jméně, když mluví o Janu Nepomuckém jako o „jmenáčkovi“ Jana Křtitele.

---

²⁹⁷ L 1, 13. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

²⁹⁸ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.10, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník*.

Oproti pojetí v Grymově kázání Valcer uchopuje látku trochu odlišným způsobem. Pouští v případě Jana Nepomuckého zůstává cisterciácký klášter, ale Janova matka se sem uchyluje ke „studnici života“, k Panně Marii, s na smrt nemocným malým Janem. Činí tak po vzoru Alžběty, která do pouště utekla s Janem Křtitelem, když se po něm sháněl „krvežíznivý“ Herodes.²⁹⁹

Jan Nepomucký bývá uváděn v paralelu s Janem Křtitelem i pro své řečnické umění a kazatelství, skrze které dovedl mnohé lidi k pokání. Z okruhu kazatelů tzv. žďárského cyklu s tímto motivem ve svém textu pracuje Henrik František Fritz, a to v souvislosti s emblémem kázání, kdy přemítá, z čeho pochází Janova větší sláva, zda od Janova mlčení coby zpovědníka královny nebo od jeho mluvení v roli kazatele.³⁰⁰ Nadpozemské světlo vítalo na svět Jana Nepomuckého z toho důvodu, že bude nejen jménem, ale i svatostí podobný Janu Křtiteli, že bude jedním z nejpřednějších a nejhodnějších kazatelů, jež bude hlásat víru v Ježíše Krista.³⁰¹

V souvislosti se vztahem sv. Jana Nepomuckého ke králi Václavu IV. a jeho následnou mučednickou smrtí pro nevyzrazení zpovědního tajemství kazatelé často využívali opět analogie s příčinou smrti Jana Křtitele, který napomínal krále Heroda pro jeho cizoložný poměr k Herodiadě, manželce jeho bratra Filipa:³⁰²

„Dobře s tebou až posaváde, svatý Jene Nepomucký, nevím, ale když všeliké protivenství a pronásledování nastane, jak dále bude. V takové vážnosti a příznavosti skvěl se při dvoře krále Herodesa svatý Jan Křtitel: *Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum, et sanctum. Et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat.* (Marci 6. V. 20.) Nebo Herodes obával se Jana, věda jej býti muže spravedlivého a svatého. A vyslejhaje jej mnohé věci jest činil a rád ho poslouchal. Není ale tomu co věřiti a na lásku panskou, která je velmi vrtkavá a jako Měsíc změnitelná, se spolíhati. Dost malé slovíčko lásku největší v nejhorší nelibku i tyranskou obrátí zuřivost. Jedinký *Non licet*, nesluší tobě, bude o krk a život hráti. Zkusil jest to velmi dobře nadjmenovaný svatý Jan, který spatřice, jakby cizoložice s manželkou bratra svého Philippa obcoval Herodes, přišel, nepravost vytejkal: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* (Ibid. et Matth. I. V. 4.).

---

²⁹⁹ VKOL, sign. II 32.359, fol.5,6, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně.*

³⁰⁰ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.6, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí.*

³⁰¹ Tamtéž, fol.10.

³⁰² L 3, 19. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

Nesluší tobě mít manželku bratra tvého. Co následovalo? *Herodes misi tet tenuit Joannem, et vinxit eum in carcerem*. Herodes byl poslal a jal Jana a vsadil jej do žaláře. Jak jsem pravil, jedinké slovo: *Non licet*, nesluší, Jana Křtitele ne jen do žaláře přivedlo, ale o hlavu menšího učinilo. Dej na sebe pozor, Jene Nepomucký, silně a slavně jsi povstal jako zeď, obávám se, abys tím níže neupadl. Patř na krále Václava, jiskra nějaké pobožnosti a horlivosti uhasla, z domu císaře Nerona do paláce krále Václava bezbožná vášně se uchýlila: *Quod libet, licet*, co se líbí, to sluší. Královnu před očima nemůže vidět, nečestné a nešlechtné Herodiady, nevěstky, vyhledává. Pravím, dej pozor, máš zrcadlo příkladné jmenáčka tvého Jana Křtitele.³⁰³

Václav HENNET Jana Nepomuckého varuje a dává mu za příklad život Jana Křtitele, se kterým má tolik společného. Neboť stejně jako Herodes měl v přízni Jana Křtitele a dal na jeho slova, tak jediný Jan Nepomucký dokázal na nějaký čas obměkčit Václava IV., který mnohé věci k Janově vůli konal.³⁰⁴ Láska a přízeň panská je ovšem vrtkavá, a tak pro jediné napomenutí, dal král Herodes uvrhnout Jana Křtitele do žaláře. Ve svém důsledku znamenalo uvržení do vězení pro Jana Křtitele smrt, jelikož dcera Herodiady, jejíž tanec se Herodovi natolik zalíbil, že jí slíbil vyplnit jakékoliv přání, si na matčinu radu přála na míse hlavu Jana Křtitele.³⁰⁵ HENNET v úryvku naráží na často citovanou výtku Jana Nepomuckého ke králi Václavu IV., který údajně pro špatně upečeného kapouna nechal kuchaře přivázat nad oheň a na roštu ho zaživa opékal. Nikdo se neopovážil králi vzdorovat, přestože všichni byli jeho činem zděšeni, jediný Jan napomenul krále.³⁰⁶ Pro ona slova: „*Non licet*“ byl Jan Nepomucký, stejně jako Jan Křtitel vržen do vězení. V králi Václavovi uhasla již veškerá jiskra pobožnosti, kterou v něm dokázal vznítit Jan Nepomucký. Po vzoru nejen krále Heroda, ale také císaře Nera, se Václavův palác stává „místem bezbožné vášně“, kam se uchylují nečestné a nešlechtné Herodiady. A tak se také stalo to, před čím kazatel Nepomuckého varoval: „*že co vejmluvnost předchůdci Krista Pána u Herodesa způsobila, to u českého Herodesa, krále Václava, mlčenlivost svatému Janovi Nepomuckému přinesla.*“³⁰⁷ Ačkoliv byl Nepomucký v mnohém Janu Křtiteli podobný, příčinou jeho smrti bylo, na rozdíl od Jana Křtitele, mlčení.

---

³⁰³ Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3., fol.12, 13, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá*.

³⁰⁴ Tamtéž, fol.12.

³⁰⁵ Mk 6, 25. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³⁰⁶ BALBÍN, Bohuslav: *c.d.,s.* 33.

³⁰⁷ Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3., fol.13, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá*.

V okamžiku smrti se tedy Nepomucký stává do jisté míry protipólem Jana Křtitele, přesto oba dva umírají v důsledku mluvení - mlčení pro správnou věc.

V souvislosti s Janem Nepomuckým je v textech některých kazatelů zmiňována postava Josefa Egyptského, jejímž prostřednictvím jsou vysvětlovány určité motivy z Nepomukova literárního života. Kazatelé v textech využívají především motivu, podle kterého měl Josef dar vykládat sny.³⁰⁸ Jednou se mu zdál následující sen: „*Měl jsem opět sen: Klanělo se mi slunce, měsíc a jedenáct hvězd.*“³⁰⁹ Motivem hvězd dochází k propojení sv. Jana Nepomuckého, jehož atributem je mimo jiné svatozář z pěti hvězd, s Josefem Egyptským. Tohoto propojení s Josefem Egyptským využívají ve svých kázáních Zdenkón Valcer, Jan Josef Khell a Václav Hennem. Valcer se věnuje přímo zjevení hvězd, které podle legendy ohlásily Janovu smrt - v okamžiku jeho smrti se mu klaněly hvězdy:

„Zdá se suvovým nesmyslného Václava a jeho kmotrům pochopím očím, že Jan umírá, on pak jest v pokoji. (Sap. 5.) Mezi vodami v Moldavě, jako mezi peřinkami v postýlce líbezně spí a cosi se mu zdá. Zdá se mu to, co se zdálo Josefovi Ejiptskému, jako by viděl, že se mu slunce, měsíc, hvězdy klanějí. (Gen. 37.) Ano, nebyl to sen, ale skutečně to přišlo ven, *Stellae dederunt lumen in custodiis suis, vocatae sunt, et dixerunt adsumus et luxerunt ei cum jucanditate.* (Baruch. 3.) Klaněly se mu hvězdy a daly světlo v strážích svých a veselily se, povolane jsou a řekly: teď jsme, a svítily jemu s veselostí. Táhly se hvězdy za svým správcem, za Nepomuckým sluncem.“³¹⁰

Valcer používá v případě Janovy smrti eufemismu - Jan pouze spí a cosi se mu zdá, zdá se mu stejný sen, jako se zdálo Josefu Egyptskému. Ale nebyl to sen, neboť hvězdy a nebeská záře provázely jeho smrt. Podle Jana Josefa Khella se nebeské hvězdy v okamžiku mučednickovy smrti Janovi klaněly více než Josefovi.³¹¹

Václav Hennem soudí, že by nechybil, kdyby Jana v Egyptě postavil na místo Josefa, jelikož pomáhá všem lidem, kteří se ocitnou v nouzi - stejně jako kdysi Josef.³¹² Josef dokázal vyložit faraonův sen a poradil mu, jak zabránit v Egyptě hladomoru.³¹³ Tak, jako k Josefovi se

---

³⁰⁸ Gn 37, 7. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³⁰⁹ Gn 37, 9. Tamtéž.

³¹⁰ VKOL, sign. II 32.359, fol.12, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

³¹¹ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.18, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cistercienský-nepomucká*.

³¹² Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3., fol.6, HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá*.

³¹³ Gn 41. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

lidé uchýlovali v období hladu a nouze o pomoc, tak vyhledávají ve chvílích nouze Jana Nepomuckého, který při nich věrně stojí.

Jan Josef Khell se v kázání věnuje další paralele mezi Janem Nepomuckým a Josefem Egyptským. Oba dva si v okamžiku své smrti přáli vrátit se do své vlasti, aby jejich kosti spočívaly v rodné zemi³¹⁴:

„Aneb zvonečkem tím dosvědčuje, kterak velmi dobře, jsouce on ducha patriarchy Josefa plný, na den nejsvětějšího pěstouna Kristového, do počtu svatých jest vyhlášen. Patriarcha Josef, ačkoliv v Ejiptě někdy nade všechny knížata povýšený, celé království pod mocí svou viděl podrobené, poddaný všechny své vůli spatřil poslušný, při smrti své předce po Palestině, své milé vlasti, byl tak velmi dychtivý, když poručení a kšaft učinil poslední, aby tělo a kosti jeho, ne v Ejiptě, nýbrž v hrobě otcův svých, bylo pohřbené. Tak Jan, ačkoliv někdy v Ejiptě pražským od dvořenínů nejenom velmi ctěný a chválený, *ut multi Aulici ejus prudentiam collaudarent*, (Process. Canon.) když mnozí dvořenínové moudrost jeho chválili, ale sám král Václav v jezeře nepravosti ještě nezatopený, slovům a učení jeho byl často poslušný, (Bul. Canon. 3.) ačkoliv až do dnešního dne v svatém předním chrámě na Hradě pražským, slavným hrobem oslavený, předce zvonečkem tím oznamuje, kterak on i v nebesích po své *Cistercienské* Palestině a Bůh po medotekoucích zpěvích a chválách v Nepomuku dychtí a horlí. O, Saro, přemilá mrtvé nepomucké matky dceruško, jak bys ty se radostně smála, kdybys matku tvou vzkřísiti a mlékem tvým krmiti mohla.“³¹⁵

Khell v kázání zdůrazňuje Janovo spojení s cisterciáckým řádem. Nepomucký v dětství dle legendy ministroval a přísluhoval kněžím v cisterciáckém klášteře pod Zelenou Horou poblíž Nepomuku. Zmiňuje také, že Jan, ačkoliv je již povýšen mezi svaté, dodnes na místě kláštera zvoní zvonečkem, kterým v dětství při oltářích zvoníval, jak také dokládají obyvatelé Nepomuku.³¹⁶ Jan si vydobyl pevné postavení na dvoře krále Václava IV. i sám král měl Jana ve vážnosti. Přestože byl pohřben v nejvýznamnějším chrámu v Praze a jeho hrob je skvostně vyzdobený, touží navrátit se do své vlasti - do cisterciáckého kláštera v Nepomuku. V tomto ohledu následuje Jan prosbu Josefa Egyptského, jehož ducha je plný. Ačkoliv Josef dosáhl v Egyptě významného postavení - byl druhým mužem země po faraonovi, přál si spočinout ve své rodné zemi.

---

³¹⁴ Gn 50, 25. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³¹⁵ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.5, 6, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cistercienský-nepomucká*.

³¹⁶ Tamtéž, fol.5.

V kázáních bývá Jan Nepomucký přirovnáván i k Davidovi. Henrik František Fritz spojuje Nepomuckého s Davidem pro jeho divotvorný jazyk, který zůstal celých 346 let neporušený, čerstvý a ohebný.³¹⁷ Zachování jazyka podle Fritze: „*Janovou prokazuje vejmluvnost a spolu dokazuje, že Jan Nepomucký co druhý David ve dne i v noci neustále chvály boží prozpěvoval*“³¹⁸. Fritz vychází z biblického výjevu, podle kterého David hrou na citaru přinášel úlevu králi Saulovi, od něhož odstoupil duch Hospodina a přepadal jej zlý duch.³¹⁹ Při hledání někoho, kdo umí hrát na citaru, popsal jeden z družiny Davida těmito slovy:

„Viděl jsem syna Jišaje Betlémského, ten umí hrát. Přitom je to statečný bohatýr, bojovník i muž hbitý v řeči a pohledný, a je s ním Hospodin.“³²⁰

Z tohoto motivu, ovšem v jiném kontextu, vychází ve svém kázání také Martin Josef Zourek. Jan je v jeho pojetí také Davidem, který však ve všech těch Saulech, jež jsou posedlí vevnitř zlým duchem, ale navenek nedají na sobě nic znát, svojí harfou vyvolává stud nad sebou samými.³²¹ Jak ale Zourek podotýká, kolikrát se stává, že i ten nejlepší harfenista bývá, tak jako David od Saula kopím, novými špatnostmi zahnán.

Grym se ve svém textu soustředí na dobu, kdy byl David již izraelským králem. V té době proti němu povstal jeho syn Abšalóm:

„David spatřiv vojsko své proti Absolonovi již dobře spořádané, řekl k lidu svému: (2. Reg. cap. 18. v. 2.) *egrediar et ego vobiscum*. Vyjdu i já s vámi. Uslyšavše to lid, odpověděl: *non exhibis, quia tu unus pro decem millibus computaris, melius igitur, ut sis nobis in Urbe praesidio*. Nevyjdeš, Davide, nebo ty jeden za deset tisícův počítáš se, lépe tehdy jest, abys byl nám v městě ku pomoci. (2. Reg. c. 21. v. 17.) *Iuraverunt viri David*. Zapřísáhli se muži Davidovi, řkouce: Nevyjdeš s námi do boje, *ne extinguas lucernam in Israel*. Abys nezhasl svíce izrahelské. Co malý David jest lidu izrahelskému, to malý svatý Jan Nepomucký ihned v svém dětinství učiněn jest lidu křesťanskému českému, totižto: *Unus pro decem millibus*, jeden za deset tisícův. *In Urbe praesidium*. V městě nepomuckém,

---

³¹⁷ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.6, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ 1S 16, 23. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³²⁰ 1S 16, 18. In: BIBLE. Tamtéž.

³²¹ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16, fol.14, ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený*.

pražským, ano *in orbe*, v celém světě pomoc. *Lucerna in Israel*. Pravá svíce a láskou hořící lucerna, kterouž hořící onen přehrozný obr *Jesibenob* s přepásaným sobě mečem, chci říci, ukrutná smrt hned v jeho mladičkém věku nám zhasnutí se usilovala. Ale *juraverunt viri David*, zapřísáhli se muži Davidovi, to jest: slibem velikým se zakázali³²² Bohu a nejsvětější rodičce Marii, rodičové malého Davida, těžce nemocného Jana Nepomuckého, obětující jej v kostele kláštera *Cistercienského* před oltářem královny nebeské, jedině za tu milost žádajíce, aby ta v nově rozsvícená lucerna izrahelská, maličký Jan Hasil, jim a všem věrným Čechům od smrti nezhasil. Kterouž velkou milost i obdrželi. Takže tento věrný synáček rodičům k potěšení, nám ale za věrného přítele a silnou obranu zanechán byl.³²³

Tak, jako Davida ochraňovali jeho přátelé, neboť on byl natolik důležitý pro Izrael, že vydal za deset tisíc z nich, tak je také důležitý Jan Nepomucký pro všechny křesťany své země. On jediný ve své důležitosti vydá za deset tisíc jiných. Paralela mezi Davidem a Janem Nepomuckým je vyjádřena i vztažením na jejich mladý věk, kdy bez zásahu přítele by Davida zabil obr Jišbí Benób³²⁴, tak hrozila i Janovi smrt v dětském věku, ale s pomocí Boha a Panny Marie zůstal naživu. Stejně jako Davidovi muži se zavázali ochraňovat svého krále pro Izrael, tak Janovi rodiče ochránili svého syna pro všechny věrné Čechy, kterým je věrným přítelem a obranou silnou, a to v souvislosti s emblémem Grymova kázání.

V textech kazatelů je Jan Nepomucký často připodobňován i k starozákonním prorokům pro svoji kazatelskou činnost a hlásání pokání, ale také pro mnohé zázraky, které vykonal. Karel Černý a Henrik František Fritz přirovnávají Nepomuckého k Jonášovi, kdy pro Černého je sv. Jan pro své kazatelství novým Jonášem na dvoře krále Václava IV.³²⁵ Fritz ve svém kázání tento motiv rozvíjí o něco více - věnuje se osobnosti Václava IV., lenivého krále, který Prahu spravoval, a podotýká, že: „*jaká hlava, taková byla Praha*“³²⁶. Proto z té příčiny byla podobná městu Ninive, do něhož byl vyslán prorok Jonáš, aby zde kázal pokání. Stejně tak do Prahy byl vyslán druhý duchovní Jonáš - sv. Jan Nepomucký, který:

---

³²² Zřejmě uvedeno chybně sloveso: zakázali, místo výrazu: zavázali.

³²³ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17, fol.10, GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký*.

³²⁴ 2S 21, 16. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³²⁵ VKOL, sign. II 32. 356, fol.10, ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.

³²⁶ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.10, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmlivností a mlčendlivostí*.

„S největší horlivostí Pražané ku pokání svatému vzbuzujíc to dokázal, že celou Prahu v nové a práv svaté město obrátil, nebo hněv mezi sousedy v přátelskou lásku se proměňoval, *Zacheové* a nepraví Mammonistové křivě nabyté zboží navracovali, *Magdaleny* veřejné pokání činily. Davidové cizoložstva zanechali. Matouši lichvy opouštěli, slovem o Praze se řícti mohlo, co někdy pravila apokalyptická orlice, svatý Jan: (Apog. I.) *vidi sanctam civitatem Jerusalem novam*: viděl jsem svaté město, Jeruzalém nový.“³²⁷

Jan Nepomucký díky své horlivé řeči obrátil celou Prahu k pokání, tak jako Jonáš přivedl s pomocí Hospodina k pokání Ninive. Učinil přítrž lichvě, cizoložství, napravil „padlé ženy“ a zloděje, obrátil lidi k větší dobrotě, a to vše dokázal svým výmluvným jazykem.

Pro svoji kazatelskou činnost je Jan Nepomucký dále připodobňován i k prorokovi a kazateli Jeremiášovi³²⁸, pro své činy a zázraky k „pravému divotvornému Eliášovi“³²⁹ a často také k jeho pokračovateli Elišovi, jehož jméno se v kázáních vyskytuje v jiné podobě - a sice jako Elizeus. Celé jedno kázání Jana Josefa Khella je založeno na podobnosti Jana Nepomuckého s Elišou.³³⁰

V rámci každého kázání je připodobňován k více biblickým postavám, ale také k postavám z antických dějin či mytologie. Jan Josef Khell svatého Jana Nepomuckého připodobňuje snad ke všem postavám Starého zákona, zároveň ho ale vyzdvihuje nad všechny ostatní, neboť Jan v sobě snoubí rysy všech svatých.³³¹

Jan Nepomucký bývá kazateli často připodobňován k biblickým postavám Starého i Nového zákona. V rámci Nového zákona se v textech kazatelů tzv. žďárského cyklu objevuje jak přirovnání sv. Jana Nepomuckého k Ježíši Kristu, tak k jeho předchůdci - Janu Křtitelovi. Ve Starém zákoně kazatelé nacházejí paralely se životy Josefa Egyptského, dále izraelského krále Davida, ale především s mnohými ze starozákonních proroků a učitelů, kteří stejně jako Jan hlásali pokání a jejich život byl provázen mnoha zázraky.

---

³²⁷ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.11, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčedlivostí*.

³²⁸ VKOL, sign. II 32. 357, fol.9, ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní*.

³²⁹ VKOL, sign. II 32.359, fol.14, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

³³⁰ VKOL, sign. II 32.362, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký*.

³³¹ MZK Brno, sign. 24. 766, fol.7, KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cistercienský-nepomucká*.

4.2.2 Podobenství spojená s králem Václavem IV.

V centru pozornosti autorů stojí pochopitelně sv. Jan Nepomucký, přesto se v kázáních poměrně často objevuje negativní obraz krále Václava IV., jež vytváří přímý kontrast právě k obrazu Nepomuckého a také královny Johany.

Již jsem zmínila v souvislosti s antickou tematikou, zobrazení Václava IV. coby českého či druhého Nera. Časté je též přirovnání krále Václava IV. k Herodovi, kdy získává přívlastek: druhý nebo také český Herodes, a to například v kázáních Karla Černého, Martina Josefa Zourka a Václava Henneta. V těchto kázáních je vytvářena paralela mezi Václavem IV. a králem Herodem v jejich vztahu k Janu Nepomuckému - Janu Křtiteli.

V textu Zdenkóna Valcera, jako snad v jediném kázání žďárského cyklu, se objevuje přirovnání Václava IV. k novému Pilátovi.³³² V souvislosti s Pilátem je Václav IV. označen za nespravedlivého soudce, který rozhodl nad životem sv. Jana Nepomuckého. Tak jako Ježíš Kristus před Pilátem i Jan před Václavem IV. mlčí, nebrání se rozsudku smrti.³³³ Na Václavův rozkaz pochopové svazují Jana a vhadzují jeho tělo do vod Vltavy.

Jako velmi zajímavé a ve „žďárských kázáních“ jedinečné se mi jeví přirovnání krále Václava k Ezauovi v textu Jana Josefa Khella:

„Snad Pražany neobrazíme, když času toho jejich vznešená města Babylonem nazýváme. Zdaliž nevíš, tichý nepomucký beránku, že Jakob chtíc před hněvem bratra svého Ezau ujíti, musel do *Mesopotamiae* utíkat? *David* chtěl-li od zuřivosti *Saula* se zachovati, na hoře *Carmelo* se skrývat, nemusel se stydět? Ach, najdeš, najdeš na Hradě pražským nečistého chlupatého Ezau, častěj mezi nevěstkami, než u své Johany se obírat, tak že snad nechybil, kdokoliv pověděl: *multum pilosi sunt luxuriosi*, nalezněš krále Václava, aneb raději neřádného druhého *Copronyma*, ten sotva v Nyrnberském městě jest zrozený: (Georg Golb. S. J. in tab. chorototius Boëm) *Fons aquae vivae*, studnice vody živé od něho nemálo jest zakalená.“³³⁴

Václav IV. je přirovnán k chlupatému Ezauovi, který pro mísu čočky zaprodal své prvorozenectví a v důsledku bratrova podvodu přišel i o požehnání svého otce Izáka. Ve své podstatě není Ezau negativní postavou, Khell spíše využívá motivu, kdy Jákob musel

³³² VKOL, sign. II 32.359, fol.12, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

³³³ Mt 27, 14. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³³⁴ VKOL, sign. II 32.362, fol.9, KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký*.

uprchnout před pomstou svého bratra Ezau.³³⁵ Stejně tak prchal David před zuřivým králem Saulem, k němuž je Václav v Khellově textu také přirovnáván. S negativní stránkou Václava IV. je spojován také výjev, kdy si nevšímá své ženy, královny Johany, ale obklopuje se přímo na hradě nevěstkami. Kazatelé sice v mnohém vycházeli z Balbínovy legendy, ale v tomto případě čerpali z jiných zdrojů, jelikož zde se tento motiv nevyskytuje. Tento výjev souvisí i s dobovým pohledem na postavu krále Václava IV.

Negativní obraz krále Václava IV. zdůrazňují kazatelé také jazykovými prostředky, kdy volí k negativně zabarvenému pojmenování Václava i negativní a expresivní adjektiva typu: hněvem podpálený, ukrutný tyran, urputný Herodes, nečistý Ezau, bezbožný král, rozlícený, nevěrný král, zuřivý, tyranský král, pekelný ďábel. Zejména Henrik František Fritz se v líčení vlastností krále Václava „nežíníruje“ a líčí ho následovně:

„A co byl lenivý český král? Ten dle skutku a činů svých byl pyšný, byl závistivý, nepříznivý, byl chlípny, nestydatý, byl tupý, lenivý, zvláště co se tejkalo náboženství křesťanského.“³³⁶

Fritz vyjmenovává celou škálu negativních vlastností krále Václava, včetně již ustáleného označení krále Václava za krále lenivého.

4.2.3 Podobenství vztahující se k Václavu Vejmluvovi

Přestože je opat Vejmluva kazateli v textech vyzdvihován, málokdy se tomu děje přirovnáním k některé z biblických postav. A spíše než v samotných textech kázání, častěji kazatelé připodobňují opata Vejmluvu k postavám Starého zákona v dedikacích, kdy mu prostřednictvím přirovnání k významné starozákonní osobě vyjadřují svoji úctu.

Pro rozsáhlou stavitelskou a kulturní činnost, která dosáhla vrcholu ve výstavbě poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, bývá přirovnáván ke králi Šalomounovi, který vybudoval dům jménu Hospodina - slavný jeruzalémský chrám.³³⁷ V dedikaci přirovnává Vejmluvu k Šalomounovi Eligius od sv. Jiřího, kdy sice Bůh našel zalíbení ve vystavěném Šalomounově chrámu, ale daleko větší zalíbení našel zde, v chrámu

---

³³⁵ Gn 27, 41. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³³⁶ MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691, fol.10-11, FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčendlivostí*.

³³⁷ 1 Kr 5, 19. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

na Zelené hoře, a proto svoji přízeň stvrdil zjevením hvězdy uprostřed dne nad stavbou zelenohorské svatyně.³³⁸ Zjevení hvězdy nad rozestavěným kostelem sv. Jana Nepomuckého je motivem, který se objevuje snad ve všech svatonepomucenských kázáních proslouvaných ve Žďáru. V samotných kázáních je Vejmluva označen za „nejmoudřejšího Šalomouna“ Jakubem Pacherem³³⁹ a Karlem Borromeem³⁴⁰, a to v souvislosti s rozsáhlou stavitelskou činností a v případě Borromea také pro opatovu sečtělou, učenost a založení šlechtické akademie. Kazateli bývá prostřednictvím proslulé Šalomounovy moudrosti zdůrazňována i moudrost opata Vejmluvy.

V Pacherově kázání je kromě Šalomouna Vejmluva přirovnán také k Zacheovi, a to když líčí darování ostatku sv. Jana Nepomuckého opatu Vejmluvovi.³⁴¹ Tak, jako Zacheus³⁴² v Jerichu přijal do svého domu Ježíše Krista, tak také opat Vejmluva pozval Jana Nepomuckého z Prahy do Žďáru a ve svém domě, svatojánském chrámě, jej mile přijal.³⁴³ Myšleno je tedy nejen přenesení a rozšíření svatonepomucenského kultu do Žďáru, ale také přímo přenesení ostatku, který Vejmluva obdržel.

Rozšíření svatonepomucenského kultu na Moravu pojímá odlišným způsobem také Zdenkón Valcer. Pro Valcera je opat Vejmluva druhý Jozue. Označuje jej takto již v dedikaci a poté následně své přirovnání rozvíjí v samotném textu kázání:³⁴⁴

„Ten jest ten Jozue, který to svatojánské slunce zde na východu na Zelené hoře zastavil, čest jeho od západu nepomuckýho a pražskýho k východu žďárskému a moravskému přitáhl, tu zvelebil: z čehož *Multi in Nativitate ejus gaudebunt*, i země, i nebesa se radovali, radují a neskončeně radovat budou. Když tato denice vycházela, chci říct, když se stánek pro čest svatého Jana Nepomuckýho stavěl,

---

³³⁸ VKOL, sign. II 32.362, fol.4, ELIGIUS: *Nebeský vůdce hvězda*.

³³⁹ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.60, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

³⁴⁰ Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10, fol.22, BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně Sára u zrcadla*.

³⁴¹ Viz: kapitola 3.1 Reflexe osobnosti a činnosti opata Vejmluvy v kázáních

³⁴² L 19, 5. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³⁴³ MZK Brno, sign. CH-0003.528, fol.60, PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, regis efferi tyranni garruli silentiosus debellator*.

³⁴⁴ VKOL, sign. II 32.359, fol.2, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

nemohly se nebesa od plesání zdržet, na svět jej vítali a toho plesání (jako když se v Nepomuku ten svatý narodil) patrné znamení dali.³⁴⁵

Opět je zvýrazněna zásluha opata Vejmluvy na přenesení svatojánského kultu ze západu - z Nepomuku, Janova rodiště, a z Prahy, coby hlavního místa svatonepomucenské úcty, kde se nachází i světcův hrob, na východ - na Moravu a konkrétně do Žďáru. Vejmluva je díky tomuto motivu přirovnáván k Jozuovi, Mojžíšovu nástupci, který s podporou Hospodina překročil řeku Jordán a dovedl lid do zaslíbené země kenaanské.³⁴⁶ Zároveň Valcer zmiňuje zjevení hvězdy nad stavbou kostela, která také oslavila příchod sv. Jana Nepomuckého do Žďáru. K vypodobnění opata Vejmluvy coby „vejmluvného Jozua“ dochází ke konci kázání, kdy Valcer opět zmiňuje zásluhy Vejmluvy na „zastavení nebeského slunce zde na východě“,³⁴⁷ které proměnilo zatemněné černé lesy v horu Zelenou a s nimi i zatemněné svědomí lidí, které k pokání vzbudilo.

Z přirovnání opata Vejmluvy k biblickým postavám je de facto celé Rebmannovo kázání vystavěno na přirovnání opata Vejmluvy k Tobíašovi, manželovi Sáry, kterou představuje žďárský klášter v souvislosti s oslavami pětistého výročí kláštera. Rebmann hledá pro ženicha Vejmluvu tu pravou Sáru a tou není ani manželka Abrahamova, ani Sára, dcera Ašera, ale Sára, manželka Tobíašova³⁴⁸. Kazatel ovšem pracuje především se zobrazením žďárského kláštera jako biblické Sáry a na klášter také Rebmann soustředí hlavní pozornost.

Opatu Vejmluvovi věnují kazatelé většinou více pozornosti v dedikacích, které kázáním předcházejí, a tak právě v nich častěji nalezneme vyličené podobenství s některou ze starozákonních postav. V samotných kázáních se objevují přirovnání opata Vejmluvy k Šalomounovi a také Jozuovi, která se téměř vždy pojí s poutním kostelem sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře či Vejmluvovou stavební činností v širším kontextu. Stěžejní postavou, ke které se vztahuje ve svatonepomucenských kázáních pozornost kazatelů a se kterou se pojí četná biblická podobenství, je sv. Jan Nepomucký.

---

³⁴⁵ VKOL, sign. II 32.359, fol.15, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

³⁴⁶ Joz 1, 2. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

³⁴⁷ VKOL, sign. II 32.359, fol.16, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.

³⁴⁸ Tób 7, 13. In: BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

Závěr

Cílem této práce bylo prostřednictvím dochovaných tisků kázání přispět k důkladnějšímu poznání svatonepomucenské úcty ve žďárském cisterciáckém klášteře v období opata Václava Vejmluvy, a to v kontextu historicko-kulturním a také literárním. Práce si také kladla za cíl uplatnit nový pohled na žďárskou homiletickou produkci, využít metody tematické analýzy a také důkladněji rozebrat symboliku a motivy v textech kázání ve spojitosti se stejnými či podobnými náměty, které se objevují v kázáních různých autorů. V práci jsem se také snažila vymezit a důkladněji probádat vztah mezi patronem Václavem Vejmluvou a pozvanými kazateli.

V práci nebylo možné oddělit studium svatonepomucenských kázání od osobnosti opata Václava Vejmluvy, který tisk barokní homiletiky podporoval. Je velmi pravděpodobné, že kdyby na místě Vejmluvy stanul jiný opat, který by nedosahoval jeho vzdělání, kulturního rozhledu, nezajímal se o historii, nebyl ctitelem Jana Nepomuckého, tak by tato početná skupina nepomucenské homiletiky nebyla vznikla. Navíc, Vejmluva byl až na jedno dochované kázání podporovatelem výhradně české homiletiky a z tohoto důvodu bývá někdy označován za následovníka Balbína.

Díky důkladnému zkoumání poměrně početné žďárské svatonepomucenské homiletické produkce, která stále patří spíše k méně sledovaným pramenům, můžeme vymezit odpovědi, jejichž zodpovězení si práce kladla za cíl.

Z devatenácti česky vydaných kázání tzv. žďárského cyklu dedikaci obsahuje třináct z nich - z toho dvě dedikace jsou v latině, ačkoliv zbytek textu je český. Dvanáct z nich oslavuje a velebí opata Václava Vejmluvu, jak pro jeho podporu kultu svatého Jana Nepomuckého, která vyvrcholila svatojánskými slavnostmi v poutním kostele na Zelené hoře, tak pro jeho zásluhy na rozkvětu starožitného žďárského klášteře, který šťastně dovedl k pětistému výročí jeho trvání. Jedna dedikace se od těch předchozích liší osobou patrona, přesto i vydání tohoto kázání pravděpodobně finančně podpořil Vejmluva. Jak již bylo zmíněno výše, je to pouze osobnost cisterciáckého opata Vejmluvy, která se v roli mecenáše nepomucenských kázání objevuje opakovaně kromě panovníků. Být mecenášem kazatele bylo jistou známkou prestiže - i z toho důvodu kazatel ve většině případů oslavuje svého patrona, vyzvedává zcela konkrétně jeho osobnost a činy.

V textech samotných kázání bývá také hojně reflektována osobnost opata Vejmluvy a také historie žďárského kláštera. Vejmluva je vyzdvihován a veleben pro své činy a rozsáhlou stavitelskou činnost. Jak jsem již uvedla, v tomto ohledu můžeme kázání brát sice jako do určité míry hodnověrný pramen, jehož hlavní hodnota ale tkví spíše v tom, že dochovaná kázání jsou zároveň pramenem pro to, jaký obraz se o opatu a klášteře vytvářel navenek. Kazatelé se také hojně věnují dějinám žďárského kláštera - především obdobím kritickým pro existenci kláštera, jako bylo husitství nebo uvedení františkánského řádu na místo cisterciáckého. Zajímavé je, že některá dějinná období kazatelé naprosto opomíjejí. Konkrétně se jedná o období Vejmluvových předchůdců. Reflektován je ve většině případů ještě rok 1638, ale tím líčení žďárské historie končí. Velebeny jsou naopak významné osobnosti, které klášteře udělily četná privilegia a dary, i když ne vždy to bylo ku prospěchu kláštera. Můžeme říci, že v homiletickém žďárském celku je patrná silná vazba na žďárské cisterciácké reálie právě s výraznou motivikou osobnosti opata Vejmluvy.

Poslední část práce se zaměřuje na využití a práci s antickými a biblickými motivy v kázáních, jejich interpretace pak prostupuje napříč texty. V centru pozornosti kazatelů je sv. Jan Nepomucký, jehož podobenství jsou velmi rozmanitá. Zajímavé je například přirovnání k samotnému Ježíši Kristu.

Dosavadní práce zabývající se okruhem žďárských svatojánských kázání zkoumaly hlavně literární stránku kázání. Díky důkladnému zkoumání poměrně rozsáhlého množství materiálu se mi podařilo získat cenná historická fakta, která mohou doplnit stávající prameny. Edice zpřístupnily otištěné texty kázání, doplnily informace o jednotlivých autorech, stručně postihly stěžejní motiv každého kázání samostatně bez ohledu na zbývající produkci. V této práci jsem se zaměřila na srovnání a propojení svatonepomucenských textů a na společnou analýzu jednotlivých témat.

Přestože svatonepomucenským kázáním tzv. žďárského cyklu již byla věnována pozornost ve vydaných edicích a také dílech Michaely Horákové a Zdeňka Kalisty, většina autorů opomíjí zmínku Jana Josefa Khella z roku 1730 o tom, že ve Žďáru kázal již před sedmi lety. Tato zmínka by mohla zmenšit tříletou mezeru mezi proslovenými tisky z roku 1722 a 1726, ze kterého pochází další doložené kázání Zdenkóna Valcera, jehož datace bývá ovšem také sporná. Jak ale dokazují četné chronogramy a narážky na dokončení stavby kostela, ke které mělo dojít před čtyřmi lety, kázání bylo opravdu prosloveno v roce 1726.

Seznam pramenů a literatury

A) Prameny

1) Tištěné prameny

BORROMEUS, Karel: *Žena krásná náramně, Sára u zrcadla. To jest: Starožitný a slavný téhož jména klášter žďárský svatého vejhradního řádu cistercienského Studnice Marie nazvaný, obličej svůj spolu se všemi skrze prošlých pět set již lét s šťastnými i nešťastnými proměnami v též Studnici jakožto přirozeným a svým původním zrcadle spatřující.* Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24, přív.10

ČERNÝ, Karel Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, to jest: divotvorec Nepomucký, svatý Jan, svaté mlčenlivosti neporušená nádoba.* Vědecká knihovna Olomouc, sign. II 32. 356.

ČERNÝ, Karel Václav: *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký, v prostřed mlhy slavně stkvoucí.* VKOL, sign. II 32. 357.

DUBRAVIUS, Antonín Ferdinand: *Echo Festivae Canonizationis Ioannae Zarae in Monte Viridi Exspirans. Hláhol osm-denní slavnosti svatořečení Jana Nepomuckého v Žďáře na Hoře Zelené skonávající. To jest: závěrek osm-denní slavnosti svatojanským ctitelům dne 23. máje skrz poslední kázání pronesený.* MZK Brno, sign. ST 3 - 433.690

ELIGIUS OD SVATÉHO JIŘÍHO: *Nebeský vůdce hvězda, za onoho času tři krále vedoucí k Kristu, nyní množství svatojanských ctitelův vedoucí k svatému Janu Nepomuckému. Na Hradě pražským kanovníku, Krista mučedlníku a věrnému následovníku k Kristu, jakožto originálu, a neb původnímu jak příkladu při narození, tak při smrti a v životě v ctnostech, zázracích a milostech lidům udělených velmi podobnému.* VKOL, sign. II 32.362.

FRITZ, Henrik František: *Duchovní hádka mezi vejmluvností a mlčenlivostí od divotvorného a neporušeného jazyka pocházející, při vejroční slavnosti s. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře blíž veleslavného a starožitného kláštera žďárského, svatého řádu cistercienského ležící.* MZK Brno, sign. ST 3 – 433.691.

GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens Oliva. To jest svatý Jan Nepomucký, květná a plodná oliva, na žďárskou Zelenou Horu při vejroční slavnosti téhož svatého všem věrným ctitelům s chválořečí postavený.* VKOL, sign. II 23.171.

GRYM, Ferdinand Antonín: *Svatý Jan Nepomucký, pražský kanovník. Patron český. Léta 1722 na Horu Zelenou starožitného kláštera žďárského za zlatého hospodáře uvedený.* Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.17.

HENNET, Václav: *Zed' slavná, v trápení stálá, při smrti osvícená. Na oblohu povýšená, za opatrování ctitelům přednešená. Totiž: Jan z Nepomuku, divotvorec nejen český, ale téměř celého světa orodovník vyborný.* Knihovna Biskupského alumnátu, sign. B. 24. přív. 3.

KHELL, Jan Josef: *Manna nebeská cisterciensko-nepomucká, vši sladkosti a chuti plná, ke všem potřebám světa křesťanskému užitečná a potřebná.* MZK Brno, sign. 24. 766.

KHELL, Jan Josef: *Nepomucena Mater aneb nepomucká matka, když dcera její žďárská, aneb veleslavného s. vejhradního cistercienského řádu klášter Fons Mariae, Studnice Marie po pátém věku od svého prvního založení, k šestému, ad ter secundas nuptias, k šťastné svadbě pospíchá a dne 28. Augusti léta 1735 s. řádu v osobě s. Bernarda se zasubuje, jak malovaná vítězná brána ukazuje: v způsobu hvězdy z nebe na ni patřící nejvíce plesá.* VKOL, sign. II. 32.364.

KHELL, Jan Josef: *Novus virgineus pontifex Virgo Maria. Aneb nový panenský biskup Panna Maria nevěstě žďárské, aneb veleslavnému s. vejhradního cistercienského řádu, klášteru Fons Mariae, Studnice Marie nazvanému, když ona po pátém věku od svého prvního založení, k šestému šťastně ad ter secundas nuptias, k šťastné svadbě pospíchá a dne 28. Augusti léta 1735 s. řádu v osobě s. Bernarda se zasubuje, (jak malovaná vítězná brána ukazuje) přistojící.* VKOL, sign. II 32.365.

KHELL, Jan Josef: *Nový Elizeus, Jan Nepomucký, velikého Eliáše medotekoucího Bernarda, nebeské královny Marie Panny milého kaplana, věrný minister.* Vědecká knihovna Olomouc, sign. II 32. 355.

PACHER, Jakub Felix Jan: *Ioannes a Nepomuk, Regis effaeri, Tyranni Garruli, Silentiosus Debellator. To jest: Jan, slavný Bohu mučedlník, nepřemožený nepomucký bojovník, nad králem zuřivým a zlostným zvítězitel mlčenlivý, však mlčenlivě vejmluvný, po vykonání svého hrdinského potýkání z vojny na Zelenou Horu blíž slavného cistercienského kláštera U hvězdy jitřní.* MZK Brno, sign. CH-0003.528.

REBMANN, Alberik: *Sara pět set let stará, ačkoliv staro-letitá, však předce celá spanilá a krásná. Pod heslem zahrady zavřené a studnice zapečetěné představená. Aneb: Velebný a starožitný klášter Studnice Matky boží blíž města Žďáru svatého a vejhradního řádu cistercienského od založení svého a leta Páně 1234. Pět set let jak šťastně, tak slavně stojící a květoucí, pod heslem jablka zrnatého aneb granátového.* VKOL, sign. II 32.363.

VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký, divotvorec, vyznavač a mučedník Páně. Cíhož jméno bylo a jest veliké v národu.* VKOL, II 32.359.

ZOUREK, Martin Josef: *Nejvyšší cedr na hoře Libánské štípený, totiž Jan Nepomucký, divotvorec nejen český, ale téměř celému světu od Boha ustanovený pobožným poutníkům na Zelené Hoře žďárské.* Knihovna Biskupství brněnského, sign. B. 24. přív.16.

2) Prameny archivní

Sbírka rukopisů knihovny Mitrovského. Archiv města Brna, fond V 3, sign. 1.9. (sarensia)

Profesní lístky žďárských mnichů z období opata Vejmluvy z let 1707-1733. Moravský zemský archiv Brno, fond E 8 Cisterciáci Žďár, kart. 5, inv.č. 408, sign. D1b.

3) Prameny editované

BALBÍN, Bohuslav: *Život svatého Jana Nepomuckého - pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka.* Stará Říše, vydal Antonín Ludvík Stříž 1914.

HORÁKOVÁ, Michaela a kol.: *Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století.* Žďár nad Sázavou, Cisterciana Sarensis 2000.

KOPECKÝ, Milan a kol.: *Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy.* Žďár nad Sázavou, Cisterciana Sarensis 1998.

LIFKA, Bohumír - MAREŠ, František Václav: *Medotekoucí sláva na hůře Libanu, soubor českých svatojanských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727-1736.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995.

B) Literatura

BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Český ekumenický překlad. Praha, Česká katolická charita 1987.

DĚDEK, František: *Poutní místo Zelená hora s chrámem svatého Jana Nepomuckého blíž města Žďáru.* Brno, Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských 1885.

DROŽ, Bedřich: *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě.* Moravské Budějovice, Josef Jahoda 1903.

- FILKA, Ivo - ŠVOMA, Jaroslav: *Stručné dějiny města Žďáru nad Sázavou*. Žďár nad Sázavou, Městský úřad Žďár nad Sázavou 1998.
- HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, Mladá fronta 1991.
- HORÁK, František (red.): *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800*. sv. 9. Praha, Academia 1967.
- HORÁKOVÁ, Michaela: *Italský přínos svatonepomuckenské homiletice na českém území*. In: HEROLD, Vilém - PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii - baroko v Čechách*. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 355-373.
- HORÁKOVÁ, Michaela: *Sondy do barokní homiletiky*. Česká literatura, 43, 1995, č. 4, Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 415-421.
- HORYNA, Mojmír: *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, Karolinum 1998.
- HORYNA, Mojmír a kol.: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*, Telč, Národní památkový ústav 2010.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. 1. svazek, Praha, Karolinum 1998.
- KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, Blok 1970.
- KALISTA, Zdeněk.: *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou, Cisterciana Sarensis 2001.
- KOPECKÝ, Milan.: *K české barokní homiletice*. In: KOPECKÝ, Milan a kol.: *O barokní kultuře*. Brno 1968, s. 61 - 74.
- KOPECKÝ, Milan: *K pozdně barokní homiletice (In memoriam 1942 - 1945 Monasterium Neoreischense)*. In: HEROLD, Vilém - PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii - baroko v Čechách*. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 375-387.
- KOPECKÝ, Milan: *Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku*. Brno, Masarykova univerzita 1999.
- KOTRBA, Viktor: *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, Academia 1976.
- LIFKA, Bohumír: *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno, Krajské nakladatelství 1964.
- LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav - MERTLÍK, Rudolf - ZEMEK, Metoděj (ed.): *Cronica domus Sarensis*. Brno, Krajské nakladatelství 1964.
- MIKULE, Stanislav: *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2008.
- NEUMANN, Jaromír: *Český barok*. Praha, Odeon 1969.

- OHLER, Norbert: *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha, Vyšehrad 2002.
- PÁNEK, Jaroslav: *Habsburská monarchie jako prostor pro utváření barokní kultury*. In: HEROLD, Vilém - PÁNEK, Jaroslav: *Baroko v Itálii - baroko v Čechách*. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. Praha, FILOSOFIA 2003, s. 73-85.
- PLICHTA, Alois (red.): *Jakub Felix Jan Pacher. Slavnostní řeč k svěcení kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře blíž města Žďáru konanému 27. 9. 1722*. Žďár nad Sázavou, MěstNV 1968.
- PLICHTA, Alois: *Kláster na hranicích*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1995.
- PLICHTA, Alois: *Sochař Řehoř Theny a Žďár nad Sázavou*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1960.
- POLC, Jaroslav V. - RYNEŠ, Václav: *Svatý Jan Nepomucký II., Úcta*. Řím, Křesťanská akademie 1972.
- RULÍŠEK, Hynek: *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice, Karmášek 2006.
- RŮŽIČKA, Stanislav (red.): *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského klášteřa*. Žďár nad Sázavou, Město Žďár nad Sázavou 2002.
- SEDLÁK, Jan: *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, Vyšehrad 1987.
- SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha, Argo 2005.
- SOCHOR, Stanislav: *K symbolismu barokní architektury*. In: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci*. XI. Praha, Jan Štenc 1938, s. 551-560.
- SOLEIMAN POUR HASHEMI, Michaela: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Brno, Tribun EU 2007.
- STEINBACH, Otto: *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren I.,II.*, Prag, Wien, Leipzig 1783.
- ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: *Cisterciáci Žďár 1222 –1784*. Inventář. 1968.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II. *Tisky z let 1501 - 1800*. část 2., Praha, Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků 1941.
- VÁLKA, Josef: *Barokní slavnosti*. In: HOJDA, Zdeněk a kol.: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991, Praha, Historický ústav 1992, s. 53-63.

ZACHOVÁ, Irena - PETR, Stanislav: *Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna*, Praha, Archiv Akademie věd České republiky 1999.

ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1956.

ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, ANTONÍN: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1.* Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962.

Anotace

Práce se zabývá českými kázáními se svatonepomucenskou tematikou pronesenými pod patronací opata Václav Vejmluvy, významného kulturního mecenáše, díky kterému vycházela homiletická produkce tiskem. Početnější svatonepomucenská kázání se vztahují k nově vystavěnému poutnímu kostelu sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, zbývající kázání byla proslovena při oslavách pětistého výročí od založení žďárského kláštera. Většina kázání je dedikována opatu Vejmluvovi a právě prostřednictvím dedikací projevují kazatelé opatovi, svému patronovi, úctu a oddanost. Práce se zároveň věnuje reflexi osobnosti opata Vejmluvy a historie žďárského kláštera v textech kázání. Poslední část se věnuje početné symbolice a motivům, které jsou v kázáních zakomponovány.

Jedná se o historicko-kulturní pohled na barokní homiletiku.

Klíčová slova

žďárský klášter, cisterciáci, 18. století, svatonepomucenská kázání, opat Václav Vejmluva, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, sv. Jan Nepomucký, symboly a motivy v kázáních, dedikace, historie kláštera

Synopsis

The work deals with Czech sermons that have Saint Nepomuk themes, these were preached under the patronage of abbot Václav Vejmluva, a cultural benefactor, thanks to whom homiletic material was printed. Numerous Saint Nepomuk sermons are related to the pilgrimage church of St. John of Nepomuk at Zelena hora, other sermons were preached at 500 year anniversary since the foundation of the monastery. Most of the sermons are dedicated to abbot Vejmluva and by means of those dedications preachers express respect to their patron. Thesis also deals with personality of abbot Václav Vejmluva and the history of monastery in the sermons. In the last part the work deals with symbols and motives which are contained in sermons. Work is historical-cultural view of baroque homiletic.

Key words

Monastery in Žďár nad Sázavou, Cistercians, 18th century, Saint Nepomuk sermons, abbot Václav Vejmluva, the pilgrimage church of St. John of Nepomuk at Zelena hora, St. John of Nepomuk, symbols and motives in sermons, dedications, history of monastery

Přílohy

- I. Václav Vejmluva, autor Simone Gionima (před rokem 1705). ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, příloha 37.
- II. Opat Václav Vejmluva s kostelem sv. Jana Nepomuckého v pozadí, autor Simone Gionima (asi kolem roku 1722). Obraz je umístěn v prostorách Muzea knihy v zámku ve Žďáru nad Sázavou.
- III. Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. (autor: Markéta Špačková)
- IV. Pohled na žďárský klášter a kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, přibližně 30. léta 18. století, anonym.
- V. Sporné kázání Zdenkóna Valcera z roku 1726, jehož promluva bývá řazena do roku 1727 či 1738. Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 32.359, fol.1, VALCER, Zdenkón: *Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorec, vyznavač a mučedník Páně*.
- VI. Dedikace Ferdinanda Antonína Gryma věnovaná opatu Václavu Vejmluvovi. Vědecká knihovna Olomouc, sign. II. 23.171, fol.3. GRYM, Ferdinand Antonín: *Divus Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva*.

I. Václav Vejmluva, autor Simone Gionima (před rokem 1705). ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín: *Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1*. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1962, příloha 37.

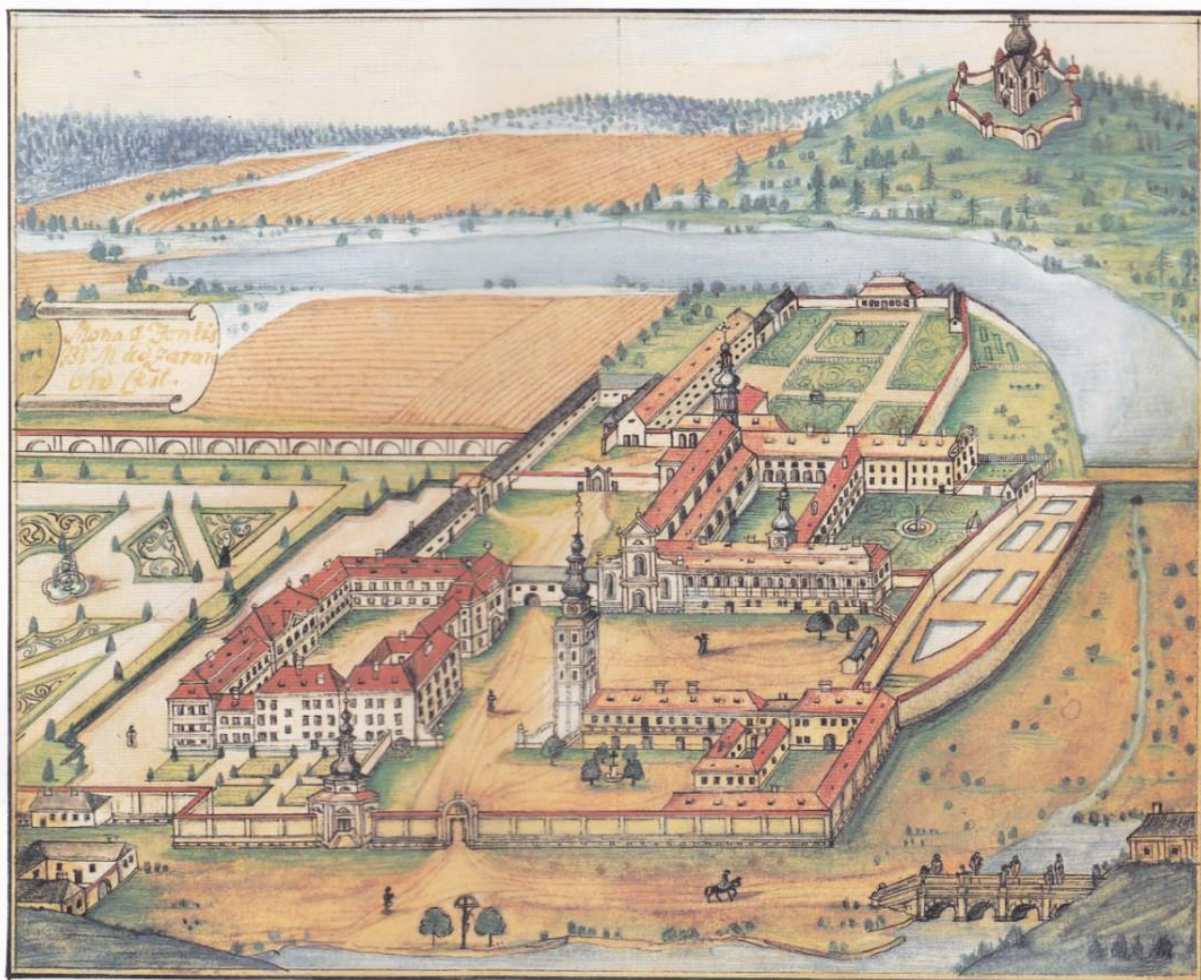

II. Opat Václav Vejmluva s kostelem sv. Jana Nepomuckého v pozadí, autor Simone Gionima (asi kolem roku 1722). Obraz je umístěn v prostorách Muzea knihy v zámku ve Žďáru nad Sázavou.

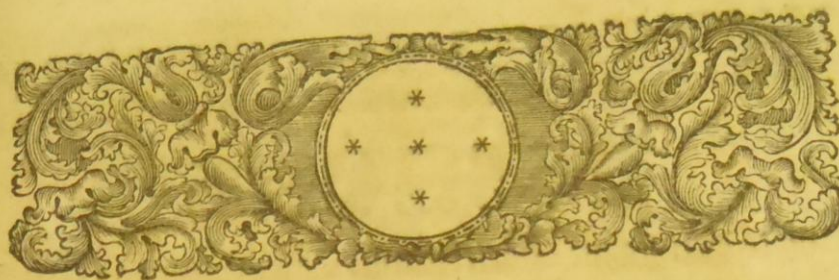

III. Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. (autor: Markéta Špačková)

IV. Pohled na žďárský klášter a kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, přibližně 30. léta 18. století, anonym.

Veliko-Svatý

JAN

Nepomucký divotvorný /
Wyznavač a mučedník Páně.
Cehož jméno bylo a jest velyké v národě. Mala: 1. *

W DENZEM / a to SUNDY

Střže následující sprostně kázání na Den Jeho Wyroční
Slavnosti wyobrazeny / a to Slavným Swato-Nepomu-
ckým Chrámem na Zelené Hoře w Morawě / nad Slavným
Klášterem Žďárským S^o Řádu Cysterchenstého ad
Fontem B. V. Mariæ, tak nazwaným
pobožně poctěný :

Od nehodného Kněze Zdenkóna Valcera / téhož S^o Řádu Cysterce-
nského Řeholníka / a to Starožitným Klášterem Matky B^oží Sedlice Professa.

Roč V Páně / tdyž trvá čas Mylostného Léta *
V nás : Dne šestnáctého Mági We Czt Wrtel. *

WYtiskl nebo Dny Chtel téhož S^o lana /
YMpresor Rvno-Horst Y.

V. Sporné kázání Zdenkóna Valcera z roku 1726, jehož promluva bývá řazena do roku 1727 či 1738. Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 32.359, fol.1, VALCER, Zdenkón: Veliko-svatý Jan Nepomucký divotvorný, vyznavač a mučedník Páně.

**Wysoce Důstogný, Prozený,
Těz
Wysoce Včený Pane
Mně Milostivý.**

Admu ginému / nežli **Wassý Wysoce Důstogné**
Milosti mau **Duchownj Olivu Swatého S M A**
Nepomuckého Obětowati a Připsati gsem měl? Poně-
wadž slavná wšem powědomá **Powěst** wúbec známé
činj nechwálibnégšb gat **Duchownj** tak **Swětšké Hospodářstwj**/
s kterým **Wassé Wysoce Důstogná Milost** swau celau **Zbár-**
stau Zem krásn au a vžitečnau **wzděláwati** se **wynasnážuge**; **Galož** y
známá gest ona **weliká Horliwost** / s kterau **žadostiwé Serdce Wassé**
Wysoce Důstogné Milosti do **Skrašy Domúw Páně** **zamilo-**
wané Dnem y **Noch** **hořj**. **Což** **wěda** **gá** / **pěci** **sem** **měl** **abych** **co** **ta-**
lowého **obětowal** / **kteréby** **w Zbárškém Hospodářstwj** **k Dzdobě** **y k**
Vžitku **slaužití** **mohlo**. **Pročez** **Oliwu** **sem** **hledal** **a** **gistotně** **nalezl** /
kterau **aby Wassé Wysoce Důstogná Milost** **odemně** **ponjže-**
ně **obětowanau** **w Milosti** **přigiti** / **mně** **pať** **w swých** **Wysoce Dú-**
stogných Milosti **wzdy** **zachowaného** **míti** **ráčila** **za** **to** **co** **negponj-**
ženěgi **žádám** / **a** **žústáwám**

Wassý Wysoce Důstogné Milosti

Ponjžený Duchownj Služebnjš
Ferdynand Antonjn Grym.

VI. Dedikace Ferdinanda Antonína Gryma věnovaná opatu Václavu Vejmluvovi.
Vědecká knihovna Olomouc, sign. II. 23.171, fol.3. GRYM, Ferdinand Antonín: Divus
Ioannes Nepomucenus quasi florens oliva.

